

HELVETTI ON VAA SANA
NUORTEN KIROSANOILLE ANTAMAT
MERKITYSMÄÄRITELMÄT

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
27.5.2019

Jessi Jokelainen

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen aihe ja tavoitteet	1
1.2. Tutkimuskysymykset ja hypoteesit	4
1.3. Aiempi kiroiluntutkimus	6
1.4. Kiroilun historia ja merkitys	7
2. AINEISTO	10
2.1. Kyselylomakkeet	10
2.2. Tutkimusaineistot ja informantit	14
2.3. Tutkimuksen eettisyys	15
3. TEORIATAUSTA JA METODIT	17
3.1. Sosiolinguistiikka kiroiluntutkimuksessa	17
3.2. Semanttinen analyysi	18
3.2.1. Kokeellinen semantiikka	19
3.2.2. Semanttinen prototyyppi	20
3.3. Kyselylomaketutkimus	21
3.4. Laadullinen ja määrällinen analyysi	22
4. MERKITYSMÄÄRITELMIEN ANALYYSI	25
4.1. Kiro sanojen etymologiaa	25
4.2. Kiro sanojen merkitysmääritelmät	28
4.2.1. <i>Helveti</i>	28
4.2.2. <i>Perkele</i>	34
4.2.3. <i>Vittu</i>	39
4.2.4. <i>Jumalauta</i>	43
4.2.5. <i>Piru</i>	47
4.2.6. <i>Hitto</i>	51
4.3. Kiro sanojen voimakkuuden arviointi suhteessa merkityksen tietämiseen	56
4.4. Yhteenveto	61

5. ANALYYSI USKONNOLLISEN TAUSTAN VAIKUTUKSISTA	65
5.1. Uskonnollisen taustan vaikutukset merkitysmääritelmiin	66
5.2. Uskonnollisen taustan vaikutukset kirosanon käyttöön ja voimakkuuden arviointiin	69
6. PÄÄTÄNTÖ	78
LÄHTEET	86
LIITTEET	

1. JOHDANTO

Erään tämän tutkielmani informantin määritelmän mukaan *helvetti on saatanan koti*. Mie-likuva on jopa jokseenkin lämpimän kodikas ja kuvastelee informantin käsitystä helvetin konseptista. Toiset informantit käsittävät *helvetin* olevan kristinuskon käsite, toiset taas kuvailevat sitä paikkana, johon joudutaan kuoleman jälkeen ”joissakin saduissa”. Tutkielman otsikkoonkin päässeen määritelmän mukaan *helvetti on vaa sana* – siihen ei kai-kehi informantin mielestä sisälly kiroilun ulkopuolella minkäänlaista merkitystä.

Tässä pro gradu -tutkielmassani tutkin, millaisia merkitysmääritelmiä nuoret antavat yleisille suomen kielen kiro sanoille ja vaikuttavatko nuoren taustalla olevat sosiodemografiset muuttujat siihen, millaisia merkitysmääritelmiä tuotetaan. Tarkastelen myös sitä, mitä kiro sanoja pidetään erityisen voimakkaina sekä sukupuolittaisia ja sosiodemografisten muuttujien tuottamia eroja voimakkuuden arvioimisessa. Johdantoluvun alaluvuissa pe-rehdyn tarkemmin tutkimuksen aiheeseen ja tavoitteisiin, esittelen tutkimuskysymykset ja hypoteesit sekä käsittelen aiempaa kiroiluntutkimusta.

1.1. Tutkimuksen aihe ja tavoitteet

Tutkimukseni kohteena ovat yläkouluikäiset nuoret ja heidän käsityksensä kiro sanojen merkityksistä. Informanttiryhmäni koostuu 42:stä Oulun normaalikoulun yläluokkien op-pilaasta, ja olen kerännyt aineiston kyselylomakkeella huhtikuussa 2018. Kutsun tätä ai-neistoa ensisijaiseksi aineistokseni. Esittelen kyselylomakkeen luvussa 2.1. informantit ja aineiston tarkemmin luvussa 2.2.

Hyödynnän tutkielmassani myös kandidaatintutkielmastani yli jäänyttä aineistoa. Tätä ai-neistoa kutsun toissijaiseksi aineistoksi, jonka kyselylomakkeen esittelen myös luvussa 2.1. Merkitysmääritelmien lisäksi aion tarkastella tutkielmassani sosiodemografisten muuttujien vaikutusta siihen, kuinka kiro sanoja tulkitaan ja käytetään. Tässä tutkielmas-sani erityisen tarkastelun kohteena on uskonnollisen taustan vaikutus kiroiluun ja kiro sa-nojen käsittämiseen. Sosiodemografisia muuttujia tarkastellessani pystyn hyödyntämään

toissijaisen aineistoni tietoja uskonnollistaustaisten nuorten kiroilusta. Tutkielmani viitekehys on sosiolingvistinen, mutta rakennan analyysia semanttisin metodein. Teoriataustaan ja metodeihin perehdyn kokonaisuudessaan luvussa 3.

Merkitys tarkoittaa 'sitä, mitä jokin tarkoittaa, ilmaisee, esittää tai symboloi, sanan tai ilmauksen informaatioisisältöä' (KS 2018; NS 1980 s.v. *merkitys*). Merkitys voidaan jakaa kahteen alakategoriaan, usuaaliseen ja okkasionaaliseen merkitykseen. Jokaisella sanalla ajatellaan olevan yhteisesti tiedetty ja esimerkiksi sanakirjoissa esitetty merkitys, jota nimitetään usuaaliseksi merkitykseksi. Sanoille kuitenkin voidaan antaa sosiaalisesta tilanteesta riippuen muitakin merkityksiä, jolloin kyseessä on okkasionaalinen merkitys. (Kuiri 2012: 27.) Tässä tutkielmassani tarkastelen etenkin sitä, millaisia usuaalisia merkityksiä kiro sanoilla katsotaan olevan.

Läheinen termi merkitykselle on **etymologia**, jolla tarkoitetaan 'sanojen alkuperän tutkimusta' (TTP 2014 s.v. *etymologia*). Etymologialla voidaan tarkoittaa myös sanan merkityksen muutoksen tutkimista: mitkä ovat sanan vanhat merkitykset, ja miten ne ovat kehittyneet nykyisen kaltaisiksi? (Kuiri 2012: 9). **Määritelmä** tarkoittaa 'käsitteen olennaisien ominaisuuksien lyhyttä ja tarkkaa kielellistä kuvausta' (KS 2018 s.v. *määritelmä*). Tutkielmani kannalta olennaisia ovat nuorten antamat määritelmät sille, mitä kiro sanat heidän mielestään tarkoittavat affektin ulkopuolella. Näitä määritelmiä kutsun jatkossa **merkitysmääritelmiksi**.

Tutkielmassani tarkastelen siis nuorten antamia merkitysmääritelmiä kiro sanoille eli sitä, mitä kiro sanat nuorten mielestä tarkoittavat affektisen käyttötarkoituksensa ulkopuolella. Affektisilla ilmauksilla tarkoitetaan sellaisia konstruktoita ja kielenaineiksia, joilla puhuja osoittaa asennoitumistaan puheenalaisen asiaan tai keskustelukumppaniinsa (VISK 2008 § 1707).

Useat nuoret arvioivat kiro sanojen voimakkuutta eri tavoin kuin aikuiset: 13–15-vuotiaat pitävät esimerkiksi *pirua* huomattavasti lievempänä voimasanan kuin 40–70-vuotiaat aikuiset (Jokelainen 2018: 30). Ovatko nuoret tietoisia siitä, mitä *piru* tarkoittaa? Sanan merkityksen määrittely edellyttää sekä määrittelemisen kohteen tarkkaa hallintaa että analyyttisiä taitoja. Kyky määritellä merkityksiä kasvaa kehityksellisesti, joten kasvuikäisten antamat määritelmät eroavat laadullisesti aikuisten antamista määritelmistä.

(Pajunen, Itkonen & Vainio 2016: 477.) Sara Miesmaan pro gradu -tutkielman (2015: 63) mukaan vain harvat kuudesluokkalaiset ovat tietoisia kiro sanojen merkityksistä. Jari Tammen mukaan kiro sanojen leksikaaliset merkitykset ovat lähes kokonaan häivyttäneet – joskaan kiro sanojen merkityksistä ei tarvitse olla tietoinen niitä käyttääkseen (Tammi 2007: 8).

Ljungin mukaan kiro sanoja käytetään niiden ei-kirjaimellisessa merkityksessä ja niiden pääasiallinen tarkoitus on ilmaista tunteita (Ljung 2011: 4). Kielen kehitykselle on tyydyttävää, että sanojen merkitykset muuttuvat tai hälvenevät aikojen saatossa (Andersson & Trudgill 1990: 15). Niin kutsutun desemantisaation (*desemanticization*) vaikutuksesta sanat menettävät alkuperäisen merkityksensä, jolloin niitä käytetään ensisijaisesti ilmaisemaan affektia eli tunnereaktiota ei-kirjaimellisella tavalla (Ljung 2011: 4). Suurimmalle osalle kielenkäyttäjistä kiro sanat ovatkin tuttuja tunneilmaisullisessa merkityksessä, mutta voimasanojen alkuperäiset, etymologiset taustat tai merkitykset eivät välttämättä ole kaikilla tiedossa sanojen suuresta käyttötiheydestä huolimatta. Jopa 80 % aikuisista käyttää tutkimustilanteessa jotakin kiro sanaa affektia sisältävän lauseen täydennyksenä, kun täydennykseksi saa valita minkä tahansa sanan. Nuorilla vastaava prosentuaalinen luku on 62 %. (Jokelainen 2018: 23.)

Kiroiluntutkimusta on tehty etenkin Suomessa melko vähän, joten tutkimus on siltä kannalta ajankohtainen. Kiro sanoilla on kielenkäytön kannalta melko poikkeuksellista ilmaisuvoimaa, ja niiden voidaan olettaa olevan tavalla tai toisella osa jokaista kieltä (Voutilainen 2008). Kielenkäytön osa-alue, joka koskettaa kielenkäyttäjien ajattelua, kieltä ja tunneilmaisua, ansaitsee tulla tutkimuksen kohteeksi. Kiroiluun saatetaan asennoitua jopa siten, ettei sitä ole mielekästä tutkia, koska sitä ei mielletä kuuluvaksi oikeaan kielenkäyttöön (Paavilainen 2010: 1). Kyseisenlaiset asenteet tekevät voimasanojen käytön tutkimisesta oikeastaan vielä tarpeellisempaa. Perehdyn tarkemmin aiempiin tutkimuksiin luvussa 1.3.

1.2. Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Kandidaatintutkielmani aineistoa analysoidessani esiin nousi havainto siitä, että informantin uskonnollinen vakaumus voi vaikuttaa kiroiluun tai kiroilemattomuuteen. Kandidaatintutkielmani nuorison aineisto on kerätty Muhoksen yläkoulusta, ja Muhoksella asuu usean muun pohjoispohjalaisen kunnan tapaan paljon vanhoillislestadiolaisten herätysliikkeeseen kuuluvaa väestöä. Suomessa on yhteensä 178 rauhanyhdistystä, ja jäseniä niissä on yhteensä noin 35 000. Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistyksen mukaan Oulussa on jäsenmäärältään suurin rauhanyhdistys (1 700 jäsentä) ja vanhoillislestadiolaisuus on voimakkaasti keskittynyttä Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalle. (SRK.) Muhoksen ja Utajärven rauhanyhdistyksiin kuuluu yhteensä noin 1 100 jäsentä (Timo Aho Koivusaaren 2018: 6 mukaan).

Lestadiolaisessa uskonyhteisössä kiroilua pidetään usein sopimattomana. Antti Koivusaari on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan ”Rutto, raato ja ryökäle. Oululaisten käsityksiä vanhoillislestadiolaisten puhekielestä” (2018) lestadiolaisten puhekieltä ja oululaisten käsityksiä siitä. Tutkielmasta ilmenee, että vanhoillislestadiolaiset käyttävät tyypillisesti kirosanojen tilalla eufemismeja eli kiertoilmauksia tai voimakkaimmillaan sanoja kuten *paska* tai *perse* (Koivusaari 2018: 30). Uskon kuitenkin, että vaikka herätysliikkeeseen kuuluva nuori ei kiroilisikaan itse, hänellä voi olla uskonnollisen vakaumuksen pohjalta paljonkin tietämystä etenkin uskonnollisperäisten kirosanojen taustoista. Uskonnollisesta perheestä tuleva nuori voisi oletettavasti pitää uskonnollisperäisiä kirosanoja muita kirosanoja voimakkaampina, koska nuori ei kuule niitä kovinkaan usein omassa elinpiirissään ja ne saatetaan kokea ehkä jopa uskonnollisuutta loukkaavina sanoina.

Uskon myös, että nuoren oman kiroilun määrä voi vaikuttaa kirosanojen merkitysten tuntemukseen tai päinvastoin. Pidän mahdollisena, että laaja tietämys kirosanojen merkityksistä toimii yksilön kiroilua vähentävänä tekijänä, mutta toisaalta taas runsas kiroilu saattaa aiheuttaa halun tutkia voimasanojen taustoja tarkemmin.

Käytän uskonnollisen taustan vaikutusta analysoidessani aineistona osittain myös kandidaatintutkielmastani ylijäänyttä aineistoa eli tässä tutkielmassa toissijaista aineistoa. Vaikka kandidaatintutkielmani ei käsitellytkään kirosanojen merkitysten tuntemista, on

aineistosta osoitettavissa yleisiä piirteitä uskonnollisista taustoista tulevien nuorten kiro sanojen käytöstä. Kandidaatintutkielmani aineiston kyselylomakkeessa tiedustelin syitä informantin vähäiselle kiroilulle tai kiroilemattomuudelle, ja syyksi on voinut valmiista vaihtoehtoista valita muun muassa ”uskonnollisista syistä” (ks. liite 2). Olen varsinaisten merkitysmääritelmien lisäksi kiinnostunut tutkimaan sitä, millä tavoin kiro sanojen käyttö eroaa toisistaan sellaisilla nuorilla, jotka tulevat uskonnollisesta perheestä verraten heihin, joilla sellaista taustaa ei ole. Koivusaaren (2018: 30) mukaan vanhoillislestadiolaiseen herätysliikkeeseen kuuluvilla on tapana sekä liikkeen omien jäsenten että sen ulkopuolisten henkilöiden arvioiden mukaan käyttää lievempiä kiro sanoja kuin liikkeeseen kuulumattomien henkilöiden. Tutkielmassani sivuan aineistojeni valossa jonkin verran myös sitä, mikä kaikki nuorten keskuudessa käsitetään kiroiluksi. Aineistoihini perehdyn tarkemmin luvussa 2.2.

Uskonnollisen taustan käsite on subjektiivisuudesta johtuen hiukan ongelmallinen. Oulun seudulla voi tilastojen valossa pitää melko varmana, että itsensä kyselylomakkeessa uskonnollisista taustoista tulevaksi luokitteleva informantti on nimenomaan vanhoillislestadiolaisesta perheestä. On kuitenkin mahdollista, että joukossa on informantteja, jotka kokevat olevansa uskonnollisia muulla tavoin kuin herätysliikkeeseen kuulumalla. Eri tavalla uskonnollisen nuoren vastaukset saattavat erota vanhoillislestadiolaisen nuoren vastauksista. Koska en pyydä kyselylomakkeessani informanttia spesifioimaan uskonnollisuutensa laatua, en voi tietää tarkkaan, ovatko lopulta kaikki uskonnollistaustaiset informantit juuri vanhoillislestadiolaisia. En kokenut soveliaaksi tiedustella kyselylomakkeessa asiaa suoraan, joten joudun tutkielmassani tyytymään pieneen epävarmuuteen sen suhteen, mitä uskonnollisuus vastaajalle tarkoittaa.

Kandidaatintutkielmani aineistoa analysoidessani heräsi myös epäily siitä, että uskonnollisesta vakaumuksesta huolimatta yläkouluikäiset informanttini eivät välttämättä ole tietoisia joidenkin kiro sanojen merkityksistä. Omasta mielestäni esimerkiksi *piru* on merkitykseltään vielä melko selkeä, mutta koska huomattava osa nuorista informanteista luokittelee sen kaikista lievimmäksi kiro sanaksi ilman ilmeistä syytä (Jokelainen 2018: 30), syy voi mahdollisesti piillä etymologisessa tietämyksessä. *Piru* voi olla nuorison mielestä laimeaksi luokiteltava kiro sana useastakin syystä, mutta kyseinen havainto kuitenkin nostatti mielessäni halun tutkia nyky nuorten tietämystä kiro sanojen merkityksistä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Millaisia merkitysmääritelmiä kirosanoille annetaan?
- 2) Minkä kirosanojen merkityksistä ollaan yksimielisimpiä? Minkä kirosanojen merkityksissä on eniten hajontaa?
- 3) Onko merkitysmääritelmissä sukupuolten välisiä eroja? Millaisia?
- 4) Vaikuttaako kirosanan voimakkaana tai laimeana pitäminen sille annettuihin merkitysmääritelmiin tai päinvastoin?
- 5) Vaikuttaako uskonnollisuus nuoren tekemiin merkitysmääritelmiin tai kirosanojen merkitysten tuntemiseen?
- 6) Eroaako uskonnollistaustaisten nuorten kiroilu sellaisten nuorten kiroilusta, joilla uskonnollista taustaa ei tiettävästi ole? Onko näiden ryhmien välillä eroja siinä, mikä kaikki käsitetään kiroiluksi tai millaisia kirosanoja pidetään voimakkaina?

Analyysivaiheessa käytän tutkimuskysymysten 1–4 tarkasteluun semanttista prototyypiajattelua. Koko tutkielma pohjautuu kokeellisen semantiikan teoriaan, ja etenkin tutkimuskysymysten 5 ja 6 tarkasteluun sovellan Vanhatalon teoriaa sosiodemografisten muuttujien vaikutuksesta semanttiseen hahmottamiseen. Perehdyn semanttiseen analyysiin tarkemmin luvussa 3.2.

1.3. Aiempi kiroiluntutkimus

Kiroiluntutkimusta on tehty vielä verrattain vähän, sillä maailmallakin ensimmäiset kiroilua koskevat tutkimukset on julkaistu 1930–40-lukujen aikana, jolloin itse voimasanojen esittäminen tutkimuksessa ei ollut vielä soveliaista (Mohr 2013: 251). 1960-luvulla kiinnostus kiroiluntutkimusta kohtaan alkoi kohota, ja 1970-luvulla julkaisujen määrä oli jo selkeästi noussut (Ljung 2011: 3). Paavilaisen mukaan kiroiluntutkimuksen nykyiseenkin vähyyteen voivat vaikuttaa muun muassa negatiiviset asenteet kiroilua kohtaan sekä se, ettei kiroilun katsota kuuluvan standardin kielenkäytön piiriin (Paavilainen 2010: 1–2).

Suomessa Minna Hjort on tutkinut kiroilua monipuolisesti ja kirjoittanut aiheesta useita artikkeleita (ks. esim. Sananjalka 2007, Översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet 2007). Anne Rinteen pro gradu -tutkielmassa vuodelta 1989 tutkitaan kirosanojen käyttöä keskusteluissa eri ikäryhmissä, ja sekä Kaisa Tupin (2012) että Sara Miesmaan (2015)

pro graduissa tarkastellaan sekä nuorten kiroilua että heidän käsityksiään kiroilusta. Helsingin yliopiston fennougristiikan professori Ulla-Maija Forsberg (ent. Kulonen) on muun muassa tässä tutkielmassa käyttämässäni artikkelissa perehtynyt suomalaisten kiroiluun ja kirosanojen etymologioihin (ks. Kulonen 1990). Lari Kotilainen on sivunnut tutkimuksissaan kiroilua, ja hän puhuukin kieltoverbittömästä kieltokonstruktista ”aggressiivina” (Maamies 2008: 18).

Ulkomaisista tutkijoista Magnus Ljung on perehtynyt kiroiluun jo usean vuosikymmenen ajan. Teoksessaan *Swearing: a cross-cultural linguistic study* (2011) hän tarkastelee, kuinka kiroilu ilmenee ja vaihtelee maailman kielten välillä. Lars Andersson ja Marianne Rathje ovat tutkineet kiroilua etenkin pohjoismaisesta näkökulmasta. Rathjen tutkimuksessa ilmenee, että vanhempi tanskalainen väestö suosii kielenkäytössään runsaasti vanhoja uskonnollisia voimasanoja, kun taas nuorison kiroilu koostuu enemmän seksuaali- ja eritesanoista (Rathje 2011: 100).

Voimasanastoon on kiinnitetty huomiota myös kirjallisuudentutkimuksessa. Sanna Teperin pro gradu -tutkielma vuodelta 2015 käsittelee kirosanojen käännöksiä teoksessa *Moab is my washpot*; Mona Paavilaisen pro gradussa vuodelta 2010 vertaillaan englannin-, saksan- ja suomenkielisiä kirosanoja teoksen *Trainspotting* käännöksissä. *Trainspottingin* alatyyliseen sanastoon on tutkielmassaan perehtynyt myös Miia Talasmäki vuonna 2000. Kalle Parviainen on tarkastellut kiroilua populäärikulttuurin näkökulmasta keskustelututkimuksellisin menetelmin, sillä hänen kandidaatintutkielmansa ”Put your ass in the chair”: exploring the use of profanities in *The Wire* with conversation analysis vuodelta 2016 tutkailee kiroilua yhdysvaltalaisessa rikosdraamasarjassa.

1.4. Kiroilun historia ja merkitys

Kirosana tarkoittaa Kielitoimiston sanakirjan mukaan ’ilmaisua tehostavaa ja karkeana pidettävää voimasanaa’ (KS 2017 s. v. *kirosana*). Verbi *kirota* on merkitykseltään ’lausua kirosanoja, sadatella, noitua’ tai ’toivottaa jollekulle jotakin pahaa Jumalan nimessä’ (KS 2017 s.v. *kirota*). Useissa muissakin kielissä kiroaminen tarkoittaa yhtä lailla hävyttömyyksien sadattelua kuin jumalten nimeen kiroamista, muun muassa amerikanenglannin *curse* ja norjan *banne* (Ljung 2011: 2). Suomen kielessä kirouksen langettamiseen jonkun

päälle viittaa myös verbi *noitua*, joka Kielitoimiston sanakirjan mukaan merkitsee ’taikoa, loihitia’ tai ’kirota, kiroilla, manata, sadatella’ (KS 2017 s. v. *noitua*).

Kielentutkimuksessa kirosanoina pidetään sellaisia sanoja, joita yleisesti käytetään kielteistä tunnereaktiota ilmaisevissa huudahduksissa ja jotka saavat voimansa kulttuurissa ilmenevistä tabuista (Voutilainen 2008). Kirsty Beers Fägerstenin mukaan kiroilu viittaa sellaisten sanojen käyttöön, jotka ovat mahdollisesti loukkaavia, sopimattomia, epämiellyttäviä tai ei-hyväksyttäviä missä tahansa sosiaalisessa kontekstissa (Beers Fägersten 2012: 3).

Jari Tammi kuvaa kirosanoja affektisanoiksi, joita käytetään niin negatiivisiin kuin positiivisiinkin tunteenilmaisuihin. Tammen mukaan kirosanan kutsuminen ’rumaksi sanaksi’ on vanhanaikaista, mutta toisaalta myös *voimasanan* lataus on muuttunut: ennen *voima*-attribuutti yhdistettiin uskontoon, magiaan tai pahoihin voimiin, kun nykyään se liittyy enemmän sanan foneettisiin ominaisuuksiin ja sen käyttömahdollisuuksiin. (Tammi 2007: 8.) *Kirosana* ja *voimasana* ovat Kielitoimiston sanakirjan mukaan synonyymisiä, joten käytän tässä tutkielmassani molempia sanoja kuvaamaan alatyylisiä sanastoa.

Useat tutkimukset eivät kuitenkaan varsinaisesti määrittele kirosanan ominaisuuksia vaan keskittyvät enemmänkin kuvaamaan niiden käyttöä tietystä näkökulmasta. Kielenkäyttäjät tunnistavat usein kiroilun sitä kuullessaan, mutta käsitykset siitä, mikä kaikki laskeaan kiroiluksi, saattavat vaihdella. (Ljung 2011: 4.) Ljungin (2011: 4) havaintojen mukaan kirosanat voidaan kuitenkin määritellä neljän kriteerin mukaan:

- 1) kiroilu on tabusanojen sisällyttämistä puheeseen
- 2) tabusanoja käytetään ei-kirjaimellisessa merkityksessä
- 3) kiroilu noudattaa tietynlaisia leksikaalisia, lauseopillisia ja syntaktisia säännönmukaisuuksia
- 4) kiroilun päätehtävä on heijastaa kielenkäyttäjän tunteita ja asenteita.

Kulosen (1990: 3) mukaan ihmisen tarve käyttää voimasanoja affektin ilmaisemiseen on varmasti vanhempi kuin siistiä kielenkäyttöä vaativa moraalikäsitteys. Kiroilua voidaan pitää melko vanhana kielenkäytön ilmiönä, sillä kiroilua on löydetty jopa 3000 vuotta vanhoista kirjoituksista (Ljung 1984: 12–13). William Dwight Whitneyin teorian mukaan

pohja voimasanojen käyttöön on voinut syntyä jo kielellisen kommunikaation alkuaikoina. Alkukantaisen ihmisyhteisön jäsenet ovat voineet reagoida äänteellisesti kokiesaan esimerkiksi fyysistä kipua, jolloin äännereaktio on siirtynyt tilanteen ulkopuoliseen kielenkäyttöön ilmaisemaan sekä sympatiaa epämukavien tunteiden kokijaa kohtaan että reaktiota negatiivisiin tuntemuksiin. (Montagu 1967: 5.) Kiroilun on myös todettu vähentävän tilanteessa koettua kipuaistimusta (Stephens 2009), jolloin kiroilua voidaan pitää sosiaalisen ilmiön lisäksi myös psykologisena tai neurologisena konstruktiona.

Kiroilu perustuu yhdeltä osin tabunomaisten asioiden kielelliseen ilmaisuun (Tammi 2007: 8). Tongankielisellä sanalla *taboo* on alkujaan viitattu pyhiin paikkoihin, jotka ovat olleet jumalille, kuninkaille, papeille ja johtajille tarkoitettuja. Sana on sittemmin lainattu englannin kieleen, jossa se nopeasti muodostui tarkoittamaan jotakin kiellettyä. (Ljung 2011: 4–5.) Kielitoimiston sanakirjan mukaan *tabu* ilmaisee 'jonkin pyhäksi tai vahingolliseksi katsotun tekemistä tai mainitsemista koskevaa uskonnollista tai uskomuksellista kieltoa' tai 'jotakin kartettavaa tai kiellettyä' (KS 2017 s.v. *tabu*).

Kiroilulla väritetään kielenkäyttöä ja ilmaistaan tunnetiloja, mutta sillä voidaan myös määrittää sosiaalista statusta (Tammi 2007: 9). Alatyylinen kielenkäyttö on sosiaalinen konstruktio, joka määrittyy sen mukaan, mitä yhteisön kohteliaisuussäännöt pitävät hyvänä ja mitä taas huonona kielenä (Ljung 2011: 7). Kaisa Tupin pro gradu -tutkielmasta ilmenee, että osa yläkouluikäisistä nuorista kiroilee juuri sosiaalisen motiivin varjolla: nuoret kiroilevat muun muassa juoruillessaan, huomiota hakiessaan tai osoittaakseen yhteenkuuluvuutta (Tuppi 2012: 73).

Kirosanat muuttavat ajan saatossa merkitystään kuten muutkin sanat. Voutilaisen mukaan suomalaisessa kiroilukulttuurissa uskonnollisperäiset kirosanat ovat vuosisatojen kuluessa menettäneet merkitystään, kun taas seksuaalissävytteiset sanat nostavat suosiotaan (Voutilainen 2008). Tästä antaa viitteitä muun muassa Anne Rinteen pro gradu -tutkielma, jonka mukaan nuorten eniten suosima kirosana on *vittu*, kun taas aikuisväestö käyttää eniten *saatanaa* (Rinne 1989: 18–19). Tutkimustilanteessa vanhempi väestö käyttää uskonnollisperäisiä kirosanoja yläkouluikäisiä luontevammin (Jokelainen 2018: 34).

2. AINEISTO

Tässä luvussa pohjustan tutkielmani aineistoja, kyselylomakkeita ja informantteja. Luvussa 2.1. esittelen molemmat tutkielmani aineistonkeruussa hyödyntämäni kyselylomakkeet. Luvussa 2.2. käsittelen tutkimusaineistoa ja informantteja. Luvussa 2.3. käyn läpi tutkielman eettiset kysymykset.

2.1. Kyselylomakkeet

Hyödynnän tutkielmani analyysissa kahta eri aineistoa kahdella eri kyselylomakkeella kerättynä. Ensisijainen kyselylomakkeeni (ks. liite 1) koostuu viidestä kysymyksestä, joilla selvitän sekä informantin tuntemusta kirosojen merkityksistä että informantin kiroiluntuntemukseen vaikuttavia taustatekijöitä. Toissijaisesta kyselylomakkeestani (ks. liite 2) hyödynnän neljää kohtaa, joita esittelen perusteellisemmin jäljempänä tässä luvussa. Nimitän lomakkeita ensi- ja toissijaisiksi sillä perusteella, että ensisijaisella lomakkeella kerätystä aineistosta hyödynnän tässä tutkielmassani valtaosan, kun taas toissijaisella lomakkeella kerätystä aineistosta tarkastelen vain osaa lomakkeista ja osaa kysymyksistä.

Kyselylomakkeen käyttö aineiston keräämiseen oli itselleni alusta asti selkein vaihtoehto, sillä usean moniosaisen kysymyksen esittäminen useille kymmenille informanteille esimerkiksi haastatteleamalla olisi melko työlästä sekä toteuttamisen että analysoimisen kannalta. Lisäksi uskon, että kun on kyse kiroiluntutkimuksesta, on autenttista aineistoa vaikea saada tuottumaan tutkimustilanteessa. Tutkijan läsnäolo voi aiheuttaa informantissa automaattisen halun siistiä kielenkäyttöään, jolloin tutkimuksen kannalta hedelmällistä kieltä saattaisi lopulta tallentua ainoastaan hyvin vähän. Toisaalta tutkimusaiheen paljastaminen informanteille ennen haastattelua saattaisi vääristää tuloksia toiseenkin suuntaan, jos alatyylisiä kielenkäyttöä lähdetäisiin tarkoituksella liioittelemaan.

Kyselylomakkeen käyttö toimi kandidaatintutkielmassani kohtuullisen hyvin, joten suosin lomakkeen käyttöä edelleen. Analysoin kyselylomakkeet laadullisesti, mutta teen tuloksista kevyitä kvantifiointeja taulukoin ja kaavioin. Esittelen sekä laadullista että määrällistä tutkimusta luvussa 3.4.

Testasin ensisijaisen kyselylomakkeeni toimivuutta pilottitutkimuksella helmikuussa 2018. Pilottitutkimuksen tarkoituksena oli määrittää, saanko lomakkeellani sellaisia vastauksia, joiden analysoiminen on aiheen ja tutkimuskysymysten kannalta mielekästä. Olin kuitenkin kysymystenasettelussa varovainen, jotta en johdattelisi vastaajia tietynlaisiin vastauksiin; ennemminkin pyrin keräämään informaatiota siitä, saanko lomakkeellani sellaisenaan tarpeeksi tutkittavaa aineistoa ja kykenevätkö informantit ymmärtämään kysymykset siten, kuin olen ne tarkoittanut. Olin itse paikalla, kun nuoret vastasivat kyselyyn, jotta pystyin tekemään heidän mahdollisista kysymyksistään ja reaktioistaan johtopäätöksiä lomakkeen toimivuudesta.

Pilottiryhmään osallistui 39 yläkouluikäistä nuorta. Pilottitutkimuksessa vertasin 13- ja 15-vuotiaiden vastauksia keskenään, jotta pystyin selvittämään, vaikuttaako ikäero – pienikin sellainen – vastausten tarkkuuteen tai kysymystenasetteluiden ymmärtämiseen. Vastaukset olivat molemmissa ikäluokissa riittävän homogeenisiä, joten en koe luokka-asteella olevan vaikutusta tutkimuksen tuloksiin; lopullinen tutkimus onkin toteutettu yläkouluikäisille luokka-astetta rajaamatta. Vastaukset osoittivat kyselylomakkeen toimivan haluamallani tavalla, joten lomakkeesta ei ollut itse tutkimuskyselyä varten tarpeen muuttaa mitään.

Aluksi pyydän informanttia täyttämään lomakkeeseen ikänsä ja sukupuolensa. Iällä ei ole tutkimuksen kannalta kovinkaan suurta merkitystä, mutta sukupuoli on oleellinen tieto analyysivaiheen sukupuolittaisen vertailun kannalta. Sukupuolen kohdalla vaihtoehdot ovat ”tyttö”, ”poika” ja ”muu”. Vaihtoehdolla ”muu” annan informantille mahdollisuuden olla määrittelemättä sukupuoltaan, mikäli se tuntuu epämiellyttävältä tai tarpeettomalta.

Kyselylomakkeen (liite 1) kohdassa 1 pyydän informanttia kertomaan, mitä kysymyksessä mainitut kiro sanat tarkoittavat. Kiro sanoja on kuusi: *helvetti*, *perkele*, *vittu*, *jumalauta*, *piru* ja *hitto*. *Piru* valikoitui ensimmäisenä listalle kandidaatintutkielmassani tekemieni havaintojen perusteella: vaikka omasta mielestäni sana on merkitykseltään vielä melko läpinäkyvä, voi joillekin nuorille sen merkitys olla jo jokseenkin hämärtynyt.

Perkele ja *hitto* ovat sanahahmoiltaan melko läpinäkymättömiä, eli niistä ei voi suoraan päätellä merkitystä. Pidän hypoteettisena, että nämä kyseiset kiro sanat tuottavat merkityksen määrittelyssä eniten vaikeuksia ja varioivia vastauksia. *Helvetti* ja *vittu* taas ovat edelleen sanoina melko monimerkityksisiä, sillä molempia voidaan käyttää affekti-ilmauksen lisäksi nimityksinä tarkoittamilleen asioille: *helvettiä* paikan nimityksenä ja *vittua* hyvin alatyylisenä nimityksenä naisen sukuelimille (KS 2018 s.v. *helvetti* ja *vittu*). Edellä mainitut sanat toimivat myös eräänlaisena mittarina ja kontrastina sille, minkä sanojen merkitykset tunnetaan hyvin ja minkä ei. Myös *jumalauta* on etymologialtaan melko läpinäkyvä, mutta uskon silti, että jotkut nuoret eivät välttämättä ole tietoisia sanan alkuperäisestä kaksiosaisuudesta.

Kyselylomakkeeni kiro sanoista suurin osa on etymologioiltaan uskontoon pohjautuvia, eikä seksuaalissävytteisiin sanoihin voida lukea valitsemistani kiro sanoista muita kuin *vittu*. Vertailuasetelman vuoksi olisi ollut perusteltua ottaa mukaan muitakin seksuaalissävytteisiä kiro sanoja, kuten *kyrpä*. *Kyrpää* kuitenkin pidetään vielä ehkäpä enemmänkin haukkuma- kuin varsinaisena voimasanana (Jokelainen 2018: 31), joten päätin olla ottamatta sitä mukaan tämän tutkielmani kyselylomakkeeseen. Perehdyn tarkemmin kiro sanoihin ja niiden merkityksiin luvussa 4.

Kysymykset 2 ja 3 ovat ”Kuinka paljon perheessäsi kiroillaan?” ja ”Kuinka paljon itse kiroilet?”. Kysymyksillä haen tietoa informantin ja hänen perheensä kiroilukulttuurista. Miesmaan tutkielmassa nuorten käsitykset kiro sanojen voimakkuudesta pohjautuvat paljolti heidän vanhempiansa mielipiteisiin (Miesmaa 2015: 58), joten perheen vaikutus nuoren kiroiluun on kannattavaa ottaa huomioon. Havaitsin kuitenkin jo täytettyjä kyselylomakkeita selaillessani, että kysymyksenasetteluni on ollut hiukan epäonnistunut. Asettamalla kysymykset avokysymyksen muotoon toivoin saavani hedelmällisempää materiaalia kuin valmiiksi asetelluilla, rästettävillä vaihtoehdoilla, mutta päätös osoittautuikin analysoinnin kannalta ongelmalliseksi. Kun tutkija ei ole asettanut kysymykseen valmiita määreitä tai ei anna minkäänlaista suhteuttajaa kiroilun määrän arvioimiseen (esim. useasti päivässä kiroileminen = paljon), voi nuoren antama vastaus ”paljon” tarkoittaa oikeastaan mitä tahansa. Kysymysten 2 ja 3 vastaukset eivät siis tarjoa kovinkaan luotettavaa tietoa, joten olen jättänyt ne analyysistani kokonaan pois.

Kysymys 4, ”Mistä syystä et kiroile?”, on tarkoitettu ainoastaan informanteille, jotka vastaavat edelliseen kohtaan, etteivät he kiroile lainkaan. Tehtävässä vastaajan tulee rastittaa syy kiroilemattomuudelleen tai kirjoittaa tarkentava avovastaus. Vaihtoehdot ovat ”uskonnollisista syistä”, ”kiroilu ei kuulu hyviin tapoihin”, ”kotona on opetettu, että kiroilu on sopimatonta” ja ”muu”. Informantti voi halutessaan rastittaa useamman kohdan ja perustella kohtaan ”muu” syitä, mikäli yksikään valmiista vaihtoehdoista ei tunnu oikealta. Kysymyksellä selvitän sellaisten vastaajien määrän, jotka eivät kiroile uskonnollisista syistä, jotta voin tarkastella erikseen heidän tietämystään kirosanojen merkityksistä.

Kysymyksen 5 olen jakanut kahteen osaan. A-kohdassa kysyn, ”Mikä on mielestäsi kaikista voimakkain kirosana?” ja b-kohdassa pyydän valinnalle perusteluita. Kysymyksellä haen vastausta siihen, vaikuttaako tietämys kirosanan merkityksestä käsitykseen sanan voimakkuudesta. Pyydän informantilta myös perusteluita valinnalleen, sillä olen kiinnostunut tarkastelemaan myös sitä, perustuuko päätös tietoiseen valintaan sanan merkityksen perusteella, vai onko valinta enemmänkin alitajuisen prosessin tulos. Sara Miesmaan pro gradussa (2015) kuudesluokkalaisten mielikuvat kirosanojen voimakkuudesta eivät merkittävästi muuttuneet, vaikka haastattelija avasi informanteille kirosanojen etymologiaa (Miesmaa 2015: 64). Otanta on kuitenkin ollut verrattain pieni, ja tulkinta informanttien käsitysten muuttumattomuudesta kirosanojen voimakkuuden suhteen perustuu ainoastaan haastattelijan omiin havaintoihin informanttien reaktioista kirosanojen etymologioista kerrottaessa.

Toissijaisen aineistoni olen kerännyt kyselylomakkeilla elokuussa 2017 Muhoksen yläkoululaisilta. Vaikka aiempi aineisto onkin kerätty eri koulusta kuin myöhempi, ovat informantit kuitenkin samaan ikäryhmään kuuluvia ja samalta maantieteelliseltä alueelta kuin myöhemmän aineiston informantit. Toissijaisen kyselylomakkeen kysymyksistä etenkin 2, 3, 4 ja 5 ovat tämän tutkielmani kannalta hyödyllisiä. Lomakkeen kysymyksissä 2 ja 3 tiedustelen informantin eniten ja vähiten käyttämiä kirosanoja sekä perusteluita vastauksille. Kysymyksessä 4 pyydän informanttia rastittamaan, kuinka usein hän omasta mielestään kiroilee. Kysymyksessä 5 informantin tehtävänä on järjestää kymmenen valmiiksi annettua kirosanaa hänen oman kielitajunsa mukaiseen voimakkuusjärjestykseen. Kysymyksillä tavoittelen informaatiota etenkin siitä, mitä kirosanoja pidetään voimakkaina sekä siitä, mitkä tekijät mahdollisesti vaikuttavat voimakkuuden kokemiseen.

Vaikka toissijaisessa kyselylomakkeessani en kysykään suoraan vastaajan uskonnollisesta taustasta, on vastaajalla kuitenkin mahdollisuus kertoa, vaikuttavatko uskonnolliset syyt hänen mahdolliseen kiroilemattomuuteensa. Joistakin lomakkeista on muutoinkin eroteltavissa piirteitä, joiden perusteella vastaajalla voitaisiin olettaa olevan uskonnollista taustaa.¹ Otan nämä vastaukset osaksi tämän tutkielmani analyysia ja vertailen niitä myöhemmin kerätyn aineiston kanssa. Kyselylomakkeita on yhteensä 13, ja niiden vastaajista kaksi on poikia ja 11 tyttöjä. Toissijainen kyselylomake on esitetty kokonaisuudessaan liitteessä 2.

2.2. Tutkimusaineistot ja informantit

Ensisijaisen tutkimusaineistoni olen kerännyt Oulun normaalikoulun perusasteen yläkoululaisilta huhti- ja toukokuussa 2018 kyselylomakkeella (ks. liite 1). Olin tuolloin opetus-harjoittelussa kyseisessä koulussa, joten aineiston kerääminen sieltä tuntui mielekkäältä. Laadin kyselylomakkeestani sähköisen version Google Forms -ohjelmalla säästääkseni aikaa ja paperia – kandidaatintutkielmani aineistoa kerätessäni yli puolet valmiiksi tulostetuista kyselylomakepapereista jäi lopulta täyttämättä. Jaoin kyselylomakkeeseen johtavaa linkkiä normaalikoulun äidinkielen opettajille, jotta he voivat omilla oppitunneillaan jakaa linkin oppilasryhmille. En kokenut tarvetta olla itse paikalla keräämässä aineistoa, vaikka niin teinkin kandidaatintutkielmani kohdalla. Tutkijan on mielestäni hyvä olla paikalla esimerkiksi tarkentavia kysymyksiä varten, mutta tätä tutkimusta varten toteuttamani pilottitutkimus teki itselleni selväksi jo ennen varsinaisen tutkimusaineiston keräämistä sellaiset kohdat, joissa kysymyksiä saattaisi herätä (ks. luku 2.1.).

Aineisto koostuu 42 kyselylomakkeesta. Tavoitteeni oli 50 täytettyä lomaketta, mutta määrä jäi ryhmäkokojen vuoksi ennakoitua pienemmäksi, ja lisäksi jouduin poistamaan aineistosta viisi lomaketta. Poistetut viisi lomaketta olivat joko erittäin puutteellisesti täytettyjä tai niihin oli vastattu selkeästi pilailutarkoituksessa.

¹ Perustan jakoni uskonnollisiin ja ei-uskonnollisiin lomakkeisiin Antti Koivusaaren pro gradu -tutkielmaan (2018), jossa tarkastellaan vanhoillislestadiolaisten kielenkäytölle tyypillisiä piirteitä. Pidän tutkielmaa lähteenä sille, mitkä kielenkäytön piirteet etenkin affektisen kielenkäytön osalta edustuvat tyypillisesti vanhoillislestadiolaisten puheessa. Vanhoillislestadiolaisten kiroilussa edustuvat usein etenkin sanat *paska* ja *perse* sekä erilaiset kiertoilmaisut ja lievät sadattelut (Koivusaari (2018: 31). Pidän vanhoillislestadiolaisuutta tässä tutkielmassani hallitsevana uskonnollisuuden muotona, kun kyse on Pohjois-Pohjanmaalla asuvista nuorista.

Kyselyyn vastanneita informantteja on kaikilta luokka-asteilta, eli vastaajat ovat 14–16-vuotiaita. Vastaajista 18 on poikia ja 24 tyttöjä. Toissijainen aineistoni on kerätty Muehosen yläkoulusta syksyllä 2017. Lomakkeita on yhteensä 50 kappaletta, mutta käytän niistä ainoastaan 26:a, koska tietyt lomakkeet sisältävät enemmän hyödynnettävissä olevaa tietoa uskonnollisen taustan analyysiosiota ajatellen (ks. s. 9). Lomakkeista 13 on uskonnollistaustaisten nuorten täyttämiä ja toiset 13 sellaisten nuorten, joilla ei tiettävästi ole uskonnollista taustaa. Muodostan lomakkeista vertailuryhmät analyysivaiheessa.

Tutkimukseni asettuu teoreettisesti ja metodisesti kokeellisen semantiikan aihepiiriin (ks. luku 3.2.1.). Ulla Vanhatalo pohtii artikkelissaan ”Koehenkilöiden taustan merkitys kokeellisessa leksikaalisessa semantiikassa ja sen sovelluksissa” (2004) koululaisten luotettavuutta koehenkilöinä. Vanhatalo esittää, kuinka koululaisten avoimien vastausten analysoimisessa suurin riski on tutkijan subjektiivinen analysointivalta. Menetelmän soveltaminen laajasti edellyttäisi usean analysoijan panosta. (Vanhatalo 2004: 93.) Kouluikäisiä tutkittaessa tehtävänantojen tulisi olla mahdollisimman yksinkertaistettuja ja yksiselitteisiä, ja niiden tulisi mitata kielitajua eikä vastaajan viitseliäisyyttä. Tutkimusasetelmalla saattaa olla myös vaikutusta lopputuloksiin, sillä osalle vastaajista kirjoittaminen on tuttua, kun taas joillekin kirjoitustehtävät ovat haastavia, tai keskittymisvaikeudet saattavat haitata kyselylomakkeen yhtäjaksoista täyttämistä. (Vanhatalo 2004: 94.)

2.3. Tutkimuksen eettisyys

Tutkimukseni eettiset kysymykset täytyy ottaa huomioon, kun kyse on alaikäisten nuorten tutkimisesta sekä osittain arkaluontoisesta tutkimusaiheesta. Ennen tutkimuksen toteuttamista hankin tutkimusluvut sekä nuorten vanhemmilta että koulun rehtorilta, ja sovin tutkimuksen toteuttamisesta kunkin tutkimukseen osallistuneen luokan äidinkielen opettajan kanssa.

Kyselylomakkeeseen vastaaminen tapahtuu anonymisti, enkä lomakkeessa pyydä vastaajasta mitään sellaisia tietoja, joiden perusteella yksittäinen vastaaja voitaisiin tunnistaa. Oppilaan turvallisen olon takaamiseksi painotan vielä kyselylomakkeen alussa, että vastaamisen voi keskeyttää missä tahansa vaiheessa, mikäli vastaamisesta tulee epämiellyttävä olo. Kiroilu on oletettavasti usean nuoren käsitysten mukaan jollain tasolla kiellettyä

(Miesmaa 2015: 19), minkä vuoksi nuorelle täytyy taata mahdollisuus vastata kyselyyn arkaluontoisesta aiheesta luottamuksellisesti ja anonyymisti.

Kyselylomake on omasta mielestäni sopivampi väline arkaluontoisten aiheiden tutkimiseen kuin esimerkiksi haastattelu. Kyselylomake takaa vastaajalle täyden anonymiteetin ja mahdollisuuden vastata kyselyyn rehellisesti, kun taas haastattelun aikana tutkijan läsnäolo saattaisi tuntua joistakin nuorista kiusalliselta, minkä vuoksi nuoren oikeat mielipiteet ja käsitykset eivät välttämättä välittyisi tutkijalle todenmukaisesti.

3. TEORIATAUSTA JA METODIT

Tutkielmani asettuu teoreettisesti sosiolingvistiikan ja semantiikan piiriin. Luvussa 3.1. kerron sosiolingvistiikasta kielitieteen haarana ja suhteutettuna kiroiluntutkimukseen. Perehdyn semanttiseen analyysiin luvussa 3.2. Metodisesti tutkielmani hyödyntää kokeellista semantiikkaa, johon perehdyn luvussa 3.2.1. Merkitysmääritelmien analyysini pohjautuu semanttiseen prototyypiajatteluun, ja esittelen sen luvussa 3.2.2.

Luvussa 3.3. kerron kyselylomakkeesta aineiston keräämisen metodina ja luvussa 3.4. laadullisesta ja määrällisestä tutkimuksesta. Oma tutkimukseni on laadullista, mutta havainnollistan tutkimustuloksia analyysivaiheessa määrälliseen tapaan erilaisin taulukoin ja kaavioin.

3.1. Sosiolingvistiikka kiroiluntutkimuksessa

Pirkko Nuolijärvi määrittelee sosiolingvistiikan kielentutkimuksen alaksi, joka käsittelee kieltä sosiaalisessa ympäristössään ja tarkastelee sosiaalista todellisuutta lingvistiikan keinoin (Nuolijärvi 2008: 13). Sosiolingvistiikan voidaan katsoa syntyneen Yhdysvalloissa 1960-luvulla. Tieteenala oli heti alusta alkaen empiirinen, havaintoa korostava, ja sen sisällä ajettiin tilastollisia menetelmiä kielitieteeseen. Keskeisenä havaintona voidaan pitää sitä, että kielenmuotojen vaihtelu ei ole mielivaltaista vaan sillä on sosiaalinen rakenne. (Nieminen 1999: 1.) Sosiaalisen kontekstin katsotaan siis vaikuttavan puheeseen ja siten heijastavan sosiaalista todellisuutta (Lehtinen 1999: 152).

Sosiolingvistiikan tutkimuskohteiksi voidaan makrotasolla lukea yhteisön vaikutus kieleen, kielen vaikutus yhteisöön ja kielen vaihtelu (Nieminen 1999: 5). Tutkielmassani kiinnitän huomiota etenkin yhteisön vaikutukseen kieleen, koska hypoteesini on, että uskonnollisen yhteisön jäsenyys vaikuttaa yksilön tapaan käyttää alatyylisiä kieltä ja ymmärtää voimasanojen merkityksiä. Toisaalta tarkastelun alaisena on myös kielen vaihtelu: millä tavoin kiro sanojen ymmärtäminen ja käyttö vaihtelee, kun otetaan huomioon informantin sosiaaliset taustatekijät? Tässä suhteessa sosiolingvistinen teoriatausta liittyy jonkin verran kokeellisen semantiikan teoriaan, sillä kokeellinen semantiikka tarkastelee sosiodemografisten muuttujien vaikutusta kielen käsittämiseen (ks. luku 3.2.1.).

Keskeinen sosiolingvistiikan käsite on rekisteri, joka tarkoittaa kielen tilanteista vaihtelua. Rekisteri voidaan nähdä sosiaalisena kielen lajityyppinä, joka määrittyy olosuhteiden, ympäristön ja kommunikatiivisen tilanteen perusteella. (Stockwell 2002: 6.) Kiroilu kielen ilmiönä liittyy rekisterin käsitteeseen, sillä Minna Hjortin (2007: 55) mukaan voimakkaan tunneilmaisun rekisteri on sellainen, johon voimasanat usein kuuluvat. Ashley Montagun (1967: 1) mukaan kirosanojen käyttö palvelee sosiaalista tarkoitusta. Kieli voidaan määritellä vulgaariksi tai epäsopivaksi ainoastaan sosiaalisen kontekstin kautta, jossa puhuja, kuuntelija, tilanne ja puheenaihe ovat aktiivisia muuttujia (Beers Fägersten 2012: 3). Omassa tutkielmassani tarkastelen muun muassa sitä, mitkä muuttujat vaikuttavat kirosanan voimakkuuden tulkitsemiseen. Hypoteesissani otaksun uskonnollisella taustalla olevan vaikutusta siihen, kuinka kirosanojen merkityksiä kuvaillaan ja mitkä sanat käsitetään voimakkaina tai lievinä.

3.2. Semanttinen analyysi

Tieteen termipankin mukaan semantiikka tarkoittaa 'merkitysoppia, yleistä teoriaa sanojen ja lauseiden merkityksestä' (TTP 2014 s.v. *semantiikka*). Kielen merkitysoopin juuret ulottuvat varhaisantiikkiin, ja sana *semantiikka* juontuu muinaiskreikan sanasta *sēma*, 'merkki' (Pietarinen 2006: 70; Kuirin 2012: 7). Suomalaisen kielentutkimuksen varhaishistoriassa semantiikan osuus on ollut melko vähäinen, eikä siitä oltu vielä 1920-luvun puoliväliin mentäessä kovinkaan tietoisia (Pietarinen 2006: 72). Semanttista tutkimusta on kuitenkin nykyisellään tehty paljon. Oman tutkielmani kannalta etenkin sanojen määrittelyn tutkimus on relevanttia: muun muassa Pajunen, Itkonen ja Vainio (2016) ovat tutkineet nuorten aikuisten kykyä määritellä sanojen merkityksiä. Heikki Leskinen kirjoittaa *Virittäjässä* vuodelta 1991 nuorten onomatopoeettisten sanojen tuntemuksesta ja tulkinnasta. Merkitysmääritelmässä on horjuntaa, sillä samasta sanasta saatetaan tuottaa hyvin erilaisia tulkintoja tai vastaavasti vokaalien vaihtelukaan sanan sisällä heilemättä tummimpaan ei välttämättä tuota merkityksiin suurtakaan eroa (Leskinen 1991: 369–370).

3.2.1. Kokeellinen semantiikka

Kokeellisen semantiikan teoriaa ja metodiikkaa on hyödyntänyt Ulla Vanhatalo sekä tutkimuksessaan ”Koehenkilöiden taustan merkitys kokeellisessa leksikaalisessa semantiikassa ja sen sovelluksissa” (2004) että väitöskirjassaan ”Kyselytestit synonymian selvittämisessä” (2005). Kokeellisella semantiikalla tarkoitetaan kielen merkityksen ja käytön selvittämistä kielenpuhujakuntaa testaamalla (Vanhatalo 2004: 81). Sekä omassani että Vanhatalon tapauksessa kyse on etenkin kyselytestin vastausten erojen määrittelystä, kun huomioon otetaan vastaajaryhmän sosiodemografiset erot. Vanhatalo keskittyy tutkimuksessaan kuvaamaan maantieteellisen ja murteellisen taustan vaikutusta henkilön käsityksiin sanojen merkityksistä. Omassa tutkimuksessani rajausta on joiltain osin häilyvämpi, kun kyse on uskonnollisen taustan vaikutuksesta kiro sanojen merkityksen tietämiseen. Maantieteelliset alueet voidaan rajata siten, että vastaaja joko on tai ei ole kotoisin tietyltä seudulta, mutta vastaajan uskonnollisuuden vaikutusta voi olla haastavaa arvioida sen subjektiivisesta luonteesta johtuen. Uskonnollisen herätysliikkeen jäsenyys on konkreettinen rajausta sosiodemografisesti, mutta omassa kyselylomakkeessani en koe soveliaaksi tiedustella sitä suoraan. Vastaaja ei myöskään välttämättä ole uskonnollisen herätysliikkeen jäsen, mutta noudattaa silti elämässään uskonnollisia arvoja, mikä saattaa heijastua vastauksiin. Suoria oletuksia ei voida tehdä ilman konkreettista tietoa, joten tässä tutkielmassani en voi tehdä kovinkaan suoraviivaisia tai pitäviä päätelmiä uskonnollisuuden vaikutuksesta kiro sanojen prototyypisten merkitysten tuntemiseen, vaikka sitä pyrin tarkastelemaan yhdessä tutkimuskysymyksistäni.

Kokeellisen semantiikan alan voi karkeasti jakaa kahtia. Psykologiviestisistä suuntautuneissa tutkimuksissa voidaan hyödyntää psykofysiologisia tutkimuslaitteita kuten aivosähkökäyriä, ja toisen, niin kutsutun ”pehmeän linjan” tutkimuksessa menetelmänä on pääasiallisesti kyselylomake. (Vanhatalo 2004: 82.) Oma tutkimukseni edustaa Vanhatalon tutkimusten tapaan pehmeän linjan kyselylomaketutkimusta. Vanhatalon mukaan etenkin leksikografia hyötyisi kokeellisesta tutkimuksesta. Esimerkiksi murre sanakirjoissa mainitaan usein ilmauksen tuottajasta oleellisia tietoja, kuten maantieteellinen tausta ja ikä, mutta kielen kannalta tärkeät sosioekonomiset taustat jäävät mainitsematta.

Sosiolingvistiksessä tutkimuksessa on osoitettu, että kielenkäyttäjien taustoilla on merkitystä kielen käyttöön ja käsityksiin kielestä, mutta esimerkiksi luokka- ja rotueroihin kiinnitetään harvemmin huomiota (Vanhatalo 2004: 95). Oma oletukseni kokeellisen semantiikan pohjalta on, että uskonnollisessa yhteisössä kasvaminen vaikuttaa nuoren käsityksiin kiro sanojen merkityksistä – tällöin vastaajan taustoilla on vaikutusta kielen semanttiseen hahmottamiseen.

3.2.2. Semanttinen prototyyppi

Prototyypin käsitteellä tarkoitetaan semanttiselle kategorialle yhteisiä piirteitä, joilla kategorialle ja sen jäseniä voidaan kuvata. Prototyypisissä analyysissä sanojen merkitykset eivät ole ehdottomia joko-tai-luokkia vaan ennemminkin asteittaisia enemmän-vähemmän-luokkia. Prototyypiajattelussa kyetään ottamaan huomioon sanojen ja kategorioiden merkitysten varioivuus: kun merkitys käsitetään rajoiltaan sumeaksi eikä kovinkaan yksiselitteiseksi, kielenpuhujat voivat luonnollisesti olla eri mieltä samankin sanan merkityspiirteistä. (Kuiiri 2012: 40–42.)

Kuiiri (2012: 42) kuvaa prototyypiajattelua lintuesimerkin kautta. Kun *lintu*-sanan prototyypinä käytetään sanaa *peipponen*, on myös *peipposen* merkitys silloin prototyypinen. Kielessä ei ainakaan tietävästi ole *peipposen* hyponyymejä eli niin ikään alakäsitteitä, joten *peipposta* on mahdotonta kuvailla millään olemassa olevalla yksittäisellä sanalla. Tästä huolimatta *peipposen* prototyypin katsotaan olevan olemassa, sillä kielenpuhujat voivat tunnistaa *peipposen* ja pohtia sen ominaisuuksia. Käsitys prototyypistä on olemassa, vaikka yksittäistä sanaa sen kuvailuun ei olisikaan.

Merkitysmääritelmien analyysissä aion hyödyntää prototyypiajattelua merkitysmääritelmien lajitteluun. Kiro sanoilla on prototyypiset merkitykset, mutta merkitysmääritelmät voivat vaihdella kategorian sisällä laajastikin. Prototyypiajattelussa otetaan huomioon merkityksen varioivuus, sillä merkitysmääritelmän antaminen prototyypille voi riippua esimerkiksi henkilön maailmantiedosta ja kokemuksestakin (Kuiiri 2012: 41–42).

Oleelliseksi osaksi tutkielmani analyysivaihetta muodostuu myös Kuirin (2012: 38) mainitsema komponenttianalyysi. Komponenttianalyysillä kyetään tarkastelemaan etenkin

sanan usuaalisen merkityksen piirteistöä. Komponenteilla tarkoitetaan piirteitä ja osia, jotka yhdessä rakentavat sanan merkitystä (Palmer 1976: 108). Komponenttianalyysissa tarkastellaan saman sanakentän sanastoa (tässä tapauksessa kirosanoja) ja tehdään yksittäisten sanojen merkityksiä kuvaavista piirteistä luettelo. Tällöin otetaan huomioon ainoastaan toistuvat ja pysyvät osat sanan merkityksestä. (Kuiiri 2012: 38.) Sovellan komponenttianalyysia tässä tutkielmassani siten, että tarkastelen informanttien merkitysmäärittelmistä, millaisilla sanoilla ja ilmauksilla, eli merkitystä kuvaavilla komponenteilla, kirosanojen merkityksiä rakennetaan. Onko käytetyissä komponenteissa yhtäläisyyksiä tai toistuvuutta? Millaista kuvaa kustakin kirosanasta rakennetaan komponenttien avulla?

Analyysissani pidän kunkin kirosanan prototyypinä Kielitoimiston sanakirjan ja Nykysuomen etymologisen sanakirjan antamia merkityksiä, jotka esittelen luvussa 4.3. Prototyypinä pidän tutkimukseni kontekstissa sekä edellä mainittuihin sanakirjoihin tukeutuen etenkin sanojen alkuperäisiä enkä affektisia merkityksiä. Analyysissani on ennalta määritellyn prototyypisyyden lisäksi olennaista tarkastella, millaista kirosanan prototyyppiä informanttien merkitysmäärittelmät luovat.

3.3. Kyselylomaketutkimus

Kyselylomaketutkimus on englantilaisessa tilastotieteessä 1920–30-luvuilla kehitetty hypoteesien testauksen malli (Alasuutari 1999: 32). Kyselylomaketutkimukselle on ominaista muun muassa aineiston valinnassa käytettävä satunnaisotanta: tutkimuksen tekijä määrittelee perusjoukon, johon tulosten tulee päteä. Tästä perusjoukosta otetaan otos, jonka voi nähdä edustavan perusjoukkoa. (Alasuutari 1999: 37.) Tässä tutkielmassani perusjoukkoa edustavat 13–16-vuotiaat nuoret ja otosta sekä Oulun normaalikoulun yläkoulun oppilaat sekä Muhoksen yläkoulun oppilaat, joista informanttiryhmäni koostuvat. Kyselylomaketta voidaan käyttää sekä laadullisessa että määrällisessä tutkimuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2013: 71).

Kyselylomakkeessa kysymysten muoto on standardoitu eli vakioitu. Vakiointi tarkoittaa, että kaikilta kyselyyn osallistuvilta kysytään samat asiat samalla tavalla strukturoituna.

Kyselylomaketta käytetään usein silloin, kun havaintoyksikkönä on henkilö ja häntä koskevat asiat. Tutkittavia asioita voivat olla esimerkiksi mielipiteet, asenteet, ominaisuudet tai käyttäytyminen. (Vilka 2007: 28.)

Kyselylomaketutkimuksen heikkouksina voidaan pitää muun muassa sen tarkasti strukturoitua muotoa, joka harvoin sallii vastaajalle ylimääräisiä vapauksia kertoa aiheesta. Kyselylomaketutkimuksessa aineisto saattaa jäädä usein verrattain niukaksi, jos vastaajalla ei ole tarpeeksi kokemusta kysytystä ilmiöstä tai hän ei osaa ilmaista itseään kirjallisesti riittävän hyvin (Tuomi & Sarajärvi 2013: 73–74). Ensisijaiseen kyselylomakkeeseen laadin tarkoituksella kysymykset avonaiseen muotoon, jotta informanteilla olisi mahdollisimman paljon varaa vastata kysymyksiin omasta mielestään luontevalla tavalla (ks. liite 1). Toisaalta avokysymys mahdollistaa myös erittäin lyhyesti vastaamisen, jolloin vastauksia voi joutua tulkitsemaan.

3.4. Laadullinen ja määrällinen analyysi

Käytän aineiston analysointiin pääasiassa laadullisia metodeja, mutta havainnollistan tuloksia määrällisesti taulukoin. **Laadullisella eli kvalitatiivisella tutkimuksella** saadaan kartoitettua tutkittava tilanne, mutta sen avulla ei niinkään selvitetä asioiden syitä. **Määrällisessä eli kvantitatiivisessa tutkimuksessa** tutkittavia asioita kuvataan numeeristen suureiden avulla, jolloin tuloksia voidaan havainnollistaa erilaisin taulukoin ja kuvioin. (Heikkilä 1998: 16.) Samassa tutkimuksessa voidaan kuitenkin hyödyntää sekä määrällistä että laadullista ominaisuutta (Vehkalahti 2008: 13).

Pertti Alasuutari (1999) kuvaa laadullisen ja määrällisen tutkimuksen eroja vertailemalla niitä taulukossa. Määrällistä tutkimusta hän nimittää tässä yhteydessä lomaketutkimukseksi.

TAULUKKO 1. Lomaketutkimuksen ja laadullisen tutkimuksen erot.

	lomaketutkimus	laadullinen tutkimus
arvoituksen ratkaiseminen	kausaalianalyysi, til. yhteyksien tulkinta, muuhun tutkimukseen ja hypoteeseihin viittaaminen	”ymmärtävä selittäminen”, muuhun tutkimukseen ja teoreettisiin viitekehyksiin viittaaminen
havaintojen tuottaminen	muuttujien määrittely ja koodaaminen, keskiarvojen ja til. yhteyksien etsiminen	havaintojen pelkistäminen: ”olennaiseen” keskittyminen ja raakahavaintojen yhdistäminen

Taulukko: Pertti Alasuutari 1999: *Laadullinen tutkimus*.

Molemmista tutkimustyypeistä voidaan siis erottaa havaintojen pelkistämisen ja arvoituksen ratkaisemisen vaiheet. Ensimmäisessä vaiheessa – usein jo ennen aineiston keräämistä – määritellään muuttujat ja koodit, koodataan kerätty aineisto ja tehdään siitä tilastollinen analyysi. Toisessa vaiheessa tulokset tulkitaan, ja tulkinta-apuna voidaan käyttää muuta informaatiota, aiempia tutkimustuloksia ja niiden pohjalta rakennettuja hypoteeseja. (Alasuutari 1999: 50.)

Sekä määrällisestä että laadullisesta tutkimuksesta voidaan Alasuutarin mukaan erottaa raakahavaintojen yhdistämisen vaihe. Raakahavaintojen yhdistämistä laadullisessa tutkimuksessa voidaan nimittää varsinaiseksi laadulliseksi analyysiksi. Tarkoituksena on muodostaa sellaisia havaintolausekkeita, jotka pätevät koko aineistoon; poikkeustapaukset ovat tärkeitä, koska niiden avulla havaintolausekkeet voidaan muotoilla uudestaan. Määrällisessä tutkimuksessa raakahavainnot yhdistellään soveltamalla tilastollisia menetelmiä, ja toisin kuin laadullisessa analyysissä, kaikenlaiset poikkeustapaukset sallitaan. (Alasuutari 1999: 52.)

Pelkkä määrällinen tutkimus voi jäädä usein melko pinnalliseksi, sillä tutkijan on määrällisin metodein haastavaa päästä riittävän syvälle tutkittavaan asiaan, ja väärin tulkintojen mahdollisuus kasvaa (Heikkilä 1998: 16). Erityisesti määrällinen tutkimus keskittyy tutkimuksen kannalta tärkeiksi miellettyihin asioihin, minkä vuoksi tutkimus antaa aina jollain tapaa vajavaisen kuvan tutkittavasta aiheesta (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 1994: 20).

Kuitenkin kvantitatiivisella tutkimuksella voidaan kuvata tutkittavan ilmiön rakennetta ja tarkastella sen systematiikkaa, muutoksia ja osien välisiä yhteyksiä (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 1994: 22). Tutkielmani keskittyy aineiston laadulliseen analysointiin, mutta käytän havainnollistamisessa apunani määrälliselle tutkimukselle tyypillisiä taulukoita ja frekvenssejä.

Tutkimusmenetelmien luotettavuutta kuvataan usein **validiteetin** ja **reliabiliteetin** käsittein (Tuomi & Sarajärvi 2013: 136). Validiteetilla ja reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimuksen pätevyyttä sekä luotettavuutta ja toistettavuutta (Vehkalahti 2008: 40). Laadullisen tutkimuksen piirissä käsitteiden käyttöä on kritisoitu, koska ne ovat syntyneet määrällisen tutkimuksen piirissä ja tarkoitettu vastaamaan lähinnä määrällisen tutkimuksen tarpeita (Tuomi & Sarajärvi 2013: 136).

4. MERKITYSMÄÄRITELMIEN ANALYYSI

Seuraavissa alaluvuissa käsittelen kyselylomakkeen jokaisen kohdan omana osionaan. Ensimmäisenä esittelen luvussa 4.1. analyysini kannalta olennaisten kirosanojen etymologiaa. Varsinaisessa analyysissä erittelen informanttien tietämystä kunkin kyselylomakkeessa mukana olleen kirosanan suhteen. Jokaisen kirosanan jälkeen vertailen sukupuolten välisiä tuloksia keskenään ja aivan lopuksi analysoin kirosanojen voimakkuuden arviointia suhteessa merkityksen tuntemiseen. Viimeisenä arvioin vastaajan uskonnollisuuden yhteyttä kirosanojen merkitysten tuntemiseen.

Kirosanojen merkityksen tietämisen analyysiosiossa suhteutan informanttien kirosanoille antamia merkityksiä Kielitoimiston sanakirjan ja Nykysuomen etymologisen sanakirjan antamiin merkityksiin. Pidän edellä mainittujen lähteiden antamia merkityksiä niin ikään prototyyppisesti oikeina merkityksinä. Jaottelen vastauksia semanttisesti erilaisiin ryhmiin ja tarkastelen, millaisia merkityksiä kirosanoille annetaan, millaisia mielikuvia avoimet vastaukset välittävät sekä kuinka paljon ja miten vastaukset eroavat toisistaan. Esimerkkeinä käytän otteita informanttien omista avoimista vastauksista. Otteet on koodattu sekä kirjaimin että numeroin. Kirjain k merkitsee kyselylomaketta ja sen jäljessä oleva numero kyselylomakkeen järjestysnumeroa (1–42). Kirjain t tai p merkitsee vastaajan sukupuolta (tyttö tai poika) ja kirjaimen jäljessä oleva numero vastaajan ikää (14–16). Esimerkiksi koodi k5t16 tarkoittaa siis järjestyksessä viidettä vastauslomaketta, jonka vastaaja on 16-vuotias tyttö.

4.1. Kirosanojen etymologiaa

Tässä luvussa käsittelen kirosanojen etymologisia taustoja ja merkityksiä. Perehdyn ainoastaan niihin kirosanoihin, jotka olen valinnut tarkastelun kohteeksi kyselylomakkeeseen, eli *helvetti*, *perkele*, *vittu*, *jumalauta*, *piru* ja *hitto*.

Nykysuomen etymologisen sanakirjan mukaan verbi *kirota* tarkoittaa muun muassa 'kirousten lausumista, manaamista ja tuomitsemista'. Sanalle on esitetty vastineita sekä lähisukukielistä että saamesta ja mahdollisesti etäisemmistäkin sukukielistä – näistä varmoja ovat muun muassa karjalan, vepsän ja lyydin *kirota*, vatjan *tširota*, viron *kiruda* ja poh-

joissaamen *garrudit*. Sanavartaloa pidetään muiden selitysten puutteessa vanhana ja oma-peräisenä. Suomen kirjakielessä *kirota* on esiintynyt Uppsalan evankeliumikirjasta ja Agricolasta saakka. (NSES 2013 s. v. *kirota*.) Nykysuomen sanakirjan mukaan *kiroilla* on frekventatiivinen teonnimi, jonka kantana on *kirota*. *Kirosana* voi olla karkeaksi tai lieväksi luokiteltava, ja esimerkeiksi luetellaan *perkele*, *perhana* ja *helvetti*. (NS 1980 s.v. *kiroilla* ja *kirosana*.)

Suomalaiset kiro sanat voidaan Voutilaisen mukaan jakaa uskonnollisiin ja seksuaalisiin sekä eritesanoihin. Tarkka määrittely voi kuitenkin olla jokseenkin haastavaa, sillä käsityksissä on variaatiota esimerkiksi solvaussanojen, mietojen päivittelysanojen ja kiertoilmausten suhteen. (Voutilainen 2008.) Nykyisistä voimasanoista melko keskeinen osa on peräisin kirkollisesta kielenkäytöstä. Niihin sisältyy joko jo kirkkokielessä negatiivisen latauksen saaneita sanoja (kuten *saatana* ja *helvetti*) tai hengellisestä alkumerkityksestään irrotettuja ja siten karkeilta kuulostavia sanoja (kuten *jumalauta*). (Kulonen 1990: 3.)

Voimasanaan sisältyy usein affektia eli tunnelatausta, minkä vuoksi useissa kielissä voimasanasto tulee uskonnon piiristä. (Kulonen 1990: 3.) Muun muassa reformaatio on vaikuttanut myös kielenkäyttöön esimerkiksi siten, että protestanttisissa maissa paholaiseen viittaavilla sanoilla on pelätympi kaiku kuin muualla (Hellquistin mukaan Ljung 2011: 6). Suomalaisessa kiroilusanastossa seksuaalisuuteen viittaavat voimasanat ovat vuosisatojen kuluessa vahvistuneet ja vieneet jalansijaa uskonnollisilta kirouksilta (Voutilainen 2008). Seksuaalisuuteen viittaavat kiro sanat käsitetään kuitenkin usein muita voimasanoja loukkaavammiksi: englantia puhuvissa maissa sanat *fuck*, *shit*, *cunt* ja *motherfucker* on arvioitu kaikista loukkaavimmiksi sanoiksi (Beers Fägersten 2012: 8).

Kielitoimiston sanakirjan mukaan *helvetti* merkitsee sekä 'paikkaa tai tilaa, jossa synnintekijät kuoltuaan kärsivät rangaistustaan', 'tuskallista oloa, sietämätöntä piinaa' että 'karkeaa kiro sanaa' (KS 2017 s.v. *helvetti*). Kristinuskossa taivaan vastakohtaa edustava *helvetti* on lainaa ruotsin sanasta *helvete* tai *helvite*. Sana on alkujaan yhdyssana, jonka osat ovat merkinneet muinaisten germaanien kuolemanvaltakuntaa sekä siellä saatavaa rangaistusta. (NSES 2013 s. v. *helvetti*.) Sana on alkuperältään pakanallinen, mutta on siirtynyt kristinuskon myötä osaksi kristillisenä pidettyä voimasanastoa (Kulonen 1990: 4).

Perkele merkitsee 'paholaista, karkeaa kirosanaa' (KS 2017 s. v. *perkele*). *Perkele* on alkujaan balttilaista lainaa ja *helvetin* tavoin peräisin pakanalliselta ajalta. Sanan vastineita sukukielissä ovat muun muassa inkeröisen ja karjalan *perkele* sekä viron *põrgu*. Yleisen käsityksen mukaan sana on lainaa balttilaisen ukkosenjumalan nimestä, joka liettuaassa esiintyy muodossa *perkūnas* ja joka merkitsee ukkosta ja salamaniskua. Vastineita ovat myös latvian *pērkons* ja muinaispreussin *percunis*. Suomessa tai suomen lähisukukielissä sana ei viittaa ukkoseen, eli on mahdollista, että sana on voitu alun perinkin lainata suomen kieleen voimasananomaiseen käyttöön. Tähän viittaa myös sanan läpikäymä, voimasanoille tyypillinen säännötön äännekehitys, josta kertovat suomen kielessä lukuisissa määrin esiintyvät *pe*-alkuiset voimasanat ja muut variantit, kuten *perhana* ja *pirskatti*. (Kulonen 1990: 4; NSES 2013 s. v. *perkele*.)

Vittu tarkoittaa Kielitoimiston sanakirjan mukaan 'alatyylistä ilmausta naisen sukupuolielimistä' tai 'karkeaa kirosanaa' (KS 2017 s. v. *vittu*). Sanalle on vastine kaikissa itämerensuomalaisissa kielissä, muun muassa karjalan, inkeröisen ja vatjan *vittu*, viron *vitt* ja liivin *vit'*. Sana on luultavasti melko iäkäs skandinaavinen laina, sillä germaanisissa kielissä on samankaltaisia sanoja niin merkitykseltään kuin äänneasultaankin, kuten muinaisnorjan *fyttā* ja nykyruotsin *fitta*. (NSES 2013 s. v. *vittu*.) Germaaniseen lainalähteesen viittaavat myös keskiyläsaksan *votze* ja uusyläsaksan *foetze*. Sanat viittaavat rahvaanomaiseen nimitykseen naisen sukupuolielimestä, ja ne ovat johdoksia keskiyläsaksan sanasta *vut*. Samaa merkitystä ja etymologiaa kantavat myös englannin ja sen murteiden *fud* sekä muinaisislannin *futh*. Ne ovat alkujaan peräisin indoeurooppalaisen kantakielen sanavartalosta *pu-*, jonka merkitys on 'mätäneminen, lahoaminen ja haiseminen'. (Tammi 2007 s. v. *vittu*.)

Kielitoimiston sanakirjan mukaan *jumalauta* on 'karkea kirosana', ja Nykysuomen sanakirja antaa sille merkityksen 'interjektio, voimasana' (KS 2017; NS 1980 s. v. *jumalauta*). Nykysuomen etymologinen sanakirja ei anna sanalle merkitystä, joten varsinaista etymologista tietoa kirosanasta on vähän. *Jumalauta* on alun alkujaan ollut kaksiosaisessa muodossa *jumala auta* (Rinne 1989: 72), ja Mohrin (2013: 9) mukaan jumalan nimeen kiroamalla on ikään kuin pyydetty jumalaa katsomaan alas taivaasta ja todistamaan rienaajan sanat oikeiksi. Nykysuomen etymologisen sanakirjan mukaan *jumalalla* on vastineita kaikissa itämerensuomalaisissa kielissä, muun muassa karjalan *jumala*, vepsän *jumal* ja liivin *jumāl*. Sanaa on arveltu arjalaisperäiseksi lainaksi ja siihen on rinnastettu

sanskritin sana *dyumān-*, merkitykseltään 'taivaallinen, loistava, kirkas'. Kielitieteilijät kuitenkin suhtautuvat yhteyteen epäilevästi muun muassa sanojen äännehistoriallisten seikkojen sekä merkityserojen vuoksi. (NSES 2013 s. v. *jumala*.)

Piru merkitsee 'paholaista, perkelettä', 'haukkumasanaa' sekä 'kirosanaa' (KS 2017 s. v. *piru*). Sanan vastineita ovat karjalan, inkeröisen ja viron murteellinen *piru*. Sanan on vanhastaan ajateltu olevan venäläistä lainaa, ja sen on arveltu olevan johdos slaavien pakanallisen ukkosenjumalan nimestä *perun*. Todennäköisemmin *piru* kuitenkin on balttilaisen *perkele*-sanan variantti. (NSES 2013 s. v. *piru*.) Vaikka sanalla onkin sama pohjamerkitys kuin voimakkaammaksi käsitetyllä *perkeleellä*, pidetään sitä silti useassa ikäryhmässä yhtenä laimeimmista voimasanoista (Jokelainen 2018: 32).

Hitto on Kielitoimiston sanakirjan mukaan merkitykseltään 'lievähkö kirosana' (KS 2017 s. v. *hitto*). Sana on germaanisperäisestä *hiisi*-sanasta muodostettu epäsäännöllinen, slangimainen johdos (NSES 2013 s. v. *hitto*). *Hiisi* ja siitä johdetut sanat esiintyvät etenkin kansanrunoudessa manalan ja jopa helvetin synonyymeina. Sana esiintyy melko yleisesti myös uskonnollisen olennon nimityksenä. (Kulonen 1990: 5.) *Hitto* on mainittu ensi kerran Kristfrid Gananderin sanakirjassa vuonna 1786, mutta jo Agricolan kielessä on esiintynyt pidempi johdos *hittavainen*, joka on tarkoittanut muinaisten suomalaisten pakanalliseen uskontoon kuulunutta metsänhaltijaa (NSES 2013 s. v. *hitto*).

4.2. Kiro sanojen merkitysmääritelmät

4.2.1. *Helvetti*

Seuraavassa taulukossa esitän *helvetin* saamat merkitysmääritelmät ja niiden jakautumisen semanttisiin kategorioihin. Vasemmanpuoleisessa sarakkeessa ilmoitan semanttiset kategoriat, joihin merkitysmääritelmät jakautuvat. *Paikka* semanttisena kategoriana jakautuu useaan alakategoriaan. Kesimmäisessä sarakkeessa olevat luvut ovat frekvenssi ja prosentuaalinen osuus. Oikeanpuoleisessa sarakkeessa on esimerkkivastauksia kunkin kategorian sisällön hahmottamiseksi. Informantteja on yhteensä 42, mutta frekvenssi on

yhteenlaskettuna enemmän kuin 42 ja prosentit ovat enemmän kuin 100 %, koska yksittäisen informantin vastaus saattaa jakautua sisältönsä perusteella useampaan ryhmään. Ilmoitan prosentuaaliset osuudet yhden desimaalin tarkkuudella.

TAULUKKO 2. *Helvetille* annetut merkitysmääritelmät ja niiden prosentuaalinen jakautuminen erilaisiin semanttisiin kategorioihin.

<i>Helvetti</i>		
Semanttinen kategoria	<i>f</i> (%)	Esimerkki
Paikka	25 (59,5 %)	<i>On paikka</i>
– Kuoleman jälkeinen paikka	6 (14,2 %)	<i>Paikka johon joutuu kuoleman jälkeen</i> <i>Kuoleman jälkeinen paikka</i>
– Uskontoon liittyvä paikka	9 (21,4 %)	<i>Uskonnosta tuttu paikka</i> <i>Raamattuun ja uskontoon liittyvä paikka</i> <i>Uskossa joudut helvettiin, jos et toimi oikein</i>
– Adjektiivit osana paikan määrittelyä	16 (38,0 %)	<i>Paha paikka</i> <i>Siellä on kuuma</i> <i>Se on paikka minne pahat ihmiset joutuu</i>
– Yhteys saatanaan tai muuhun paikkaa asuttavaan olentoon/olentoihin	4 (9,5 %)	<i>Saatanan koti</i> <i>Paikka jossa asuu saatana</i> <i>Paikka missä on ilkeitä olentoja</i>
Käyttöyhteyden kuvailu	6 (14,2 %)	<i>Hyvä kun vituttaa</i> <i>Joku meni pieleen</i>
Merkitystä ei tiedetty	3 (7,1 %)	<i>Helvetti kuvaa helvettiä</i>

25 informanttia eli 59,5 % vastaajista on kuvaillut *helvettiä* sen prototyypillisellä merkityksellä eli jonkinlaisena paikkana. *Helvetin* yhteys uskontoon tulee ilmi yhdeksässä vastauksessa (21,4 %). Sen lisäksi, että *helvetti* määritellään paikaksi, informantit käyttävät muunlaisiakin komponentteja sanan merkityksen kuvaamiseen. Komponentteihin lukeutuvat erilaiset merkitystä kuvaavat adjektiivit, jollaisia on käyttänyt 16 vastaajaa (38,0 %). Neljä informanttia mainitsee määritelmässään saatanan tai muun paikkaa asuttavan olennon. Saatanan yhteydessä lähes aina mainittu paikka, jolloin sellaiset vastaukset luokituvat komponenttiensa perusteella myös paikka-kategoriaan. Vastaajista kuusi (14,2 %) kuvailee sanan mahdollista käyttöyhteyttä merkityksen sijaan, ja vastaajista kolme (7,1 %) ei tiedä merkitystä lainkaan. Tulkitseen, että merkitystä ei ole tiedetty, jos kohta on jätetty tyhjäksi, siinä on viiva tai informantti on kirjoittanut ”en tiedä” tai ”en muista”.

Suurin osa vastaajista kuvailee kirosan merkitystä hyvin lyhyesti (*paikka, paikannimi*), mutta muutamassa esimerkissä kuvailu on melko yksityiskohtaistakin (esimerkit 1 ja 2). Useassa merkitysmääritelmässä käytetään lisäksi tarkentimena jonkinlaisia merkityskomponentteja, prototyyppiä kuvaavia sanoja.

(1) *Paikka, joka liittyy uskoon. Uskomuksen mukaan ihminen, joka on tehnyt pahoja tekoja elämässä, joutuu sinne.* (k32t14)

(2) *tarkoittaa paikkaa johon monissa uskonnoissa uskotaan ihmisen päätyvän kuoleman jälkeen, jos ei ole elänyt tarpeeksi hyvin. helvetissä on tosi kuuma* (k31t15)

Vastauksista yhdeksässä mainitaan uskonto, kuten myös esimerkeissä (1) ja (2), eli 21,4 % informanteista liittyy *helvetin* uskonnolliseen terminologiaan ja yhteyteen. Vastaajista kahdeksan (19,0 %) kuvailee sanaa siten, että kuvauksesta ilmenee *helvetin* olevan paikka pahantekijöitä tai syntisiä ihmisiä varten. Vastaajista kahdeksan (19,0 %) myös mainitsee adjektiivin *paha* kuvailunsa yhteydessä, ja neljä (9,5 %) mainitsee sanat *kuuma* tai *tuli*. *Helvetti* on siis merkitykseltään melko selkeä, sillä vastauksissa toistuvat *helvetin* prototyyppiä rakentavat komponentit *paikka, kuuma, uskonto* ja *paha*. Kuusi vastaajaa eli 14,2 % kuvailee *helvettiä* niin ikään kuoleman jälkeisenä paikkana mainitsematta kuitenkaan uskonnollista yhteyttä (esimerkit 3–5).

(3) *Paikka, minne menee ”pahat” kuoleman jälkeen joissain saduissa* (k26t14)

(4) *Paikka mihin voi joutua kuoleman jälkeen* (k39t14)

(5) *Kuoleman jälkeinen paikka* (k24t14)

Helvettiä kuvaillaan edeltävissä esimerkeissä hyvin konkreettisesti paikkana ja kuoleman jälkeisenä tilana. Esimerkissä (3) *helvettiä* kuvaillaan selkeän kuvitteellisena paikkana viitaten satuihin, kun taas joistakin vastauksista voidaan lukea, että *helvetti* saattaa olla vastaajalle hyvinkin todellinen paikka (esimerkit 6 ja 7).

(6) *paikka, johon ihmisten [sic] joutuu tehdessään paljon syntiä ja uskoessaan saatanaan* (k22p14)

(7) *Uskossa joudut helvettiin, jos et toimi oikein.* (k11t14)

Informantin antamasta *helvetin* määritelmästä voidaan siis päätellä jonkin verran informantin omasta suhtautumisesta sanaan ja sen sisältämiin uskonnollisiin vivahteisiin. Vastauksista voidaan myös tarkastella moraalisia elementtejä: millainen toiminta aiheuttaa ihmisen joutumisen helvettiin? Esimerkissä (6) informantti mainitsee saatanaan uskonnollisen aiheuttavan helvettiin päätyksen, kun taas esimerkin (7) informantti uskoo, että jollei toimi oikein, voi joutua helvettiin. Informantti ei kuitenkaan avaa enempää sitä, millainen toiminta on hänen mielestään oikeaa tai väärää. Kolme informanttia kuvailee *helvettiä* myös uskonnolliseen yhteyteen liittyvänä sanana, mutta havainnollistaa merkitystä vastakohtaisuuden kautta:

- (8) *Taivaan vastakohta eli huonoksi ja pahaksi koettu paikka. Samaa luokkaa kuin muutkin uskonnolliset lausahdukset (Voi Jumala/Jumalauta sun kanssas), mutta ”rumempi” versio.* (k17t15)
- (9) *Taivaan vastakohta, huono paikka* (k23p14)
- (10) *Hyvän maailman vastakohta.* (k13t14)

Esimerkeissä (8) ja (9) *helvettiä* suhteutetaan taivaaseen, kun taas esimerkissä (10) *helvettiä* kuvataan melko laajasti hyvän maailman vastakohtana. Kielitoimiston sanakirjan mukaan *paikka* merkitsee muun muassa ’kohtaa, aluetta, sijaintia ja olinpaikkaa’ (KS 2018 s.v. *paikka*), eli kyse on melko rajatusta alueesta. *Maailma* taas on rajaukseltaan paljon suurempi käsite, ja voi merkitä abstraktisti yleistä elämää ja elämänmenoa (KS 2018 s.v. *maailma*). Vastauksista hahmottuu siis itse sanan merkityksen lisäksi myös käsitteitä *helvetin* koosta ja konkreettisuudesta paikkana.

Esimerkissä (8) informantti ottaa myös kantaa *helvetin* suhteutumiseen muihin uskonnollisperäisiin voimasanoihin kuten *voi jumala* ja *jumalauta*. Esimerkin (8) informantti on ainoa, joka kommentoi *helvetin* asemaa kirosanana ja ottaa kantaa sen voimakkuuteen.

Yhdessäkään lomakkeessa ei ole kuvailtu *helvettiä* esimerkiksi olotilana tai kielikuvallisuuden kautta – Kielitoimiston sanakirjan mukaan *helvetti* voi tarkoittaa myös ’tuskallista oloa tai sietämätöntä piinaa, ”heidän avioliittonsa on yhtä helvettiä”’ (KS 2018 s.v. *helvetti*). Informanttien kuvauksissa *helvetti* on hyvin konkreettisesti paikka tai synnintekoa

seuraava tila. Vastauksista välittyy nuorten ajattelun konkreettisuuden lisäksi se, kuinka useat nuoret jäsentävät *helvetin* käsitettä kristinuskon mukaisen ajattelun kautta.

Helvettiä kuvaillaan myös yksittäisillä läheisillä entiteeteillä tai merkitystä kuvaavilla komponenteilla, jotka voidaan jollain tapaa yhdistää *helvetin* käsitteeseen (esimerkit 11–13).

(11) *saatanan koti* (k2p14)

(12) *sielä o kuuma* (k4p15)

(13) *paikka missä on ilkeitä olentoja* (k16t15)

Esimerkin (11) tapaan vastaajista yhteensä kolme yhdistää saatanan *helvetin* määrittelymään. Esimerkissä (11) lisäksi kuvaillaan *helvettiä* paikkana yhtä lailla kuin useassa muussakin vastauksessa, mutta *koti* on paikan määreenä vielä erityisen tähdennetty. Yhdessä kolmesta vastauksesta saatana rinnastetaan myös uskonnollisuuteen (esimerkki 6), mutta kahdessa muussa vastauksessa saatanan rooli on konkreettisempi *helvetin* asuttajana. Esimerkissä (13) ei suoraan viitata saatanaan, mutta *helvetti* määritellään joka tapauksessa pahojen olentojen asuttamaksi paikaksi.

Neljä vastaajaa kuvailee esimerkin (12) tapaan *helvettiä* sanoilla *kuuma* tai *tuli*. *Helvettiä* ei siis välttämättä määritellä suoranaisesti sanalla *paikka*, mutta ympäristön kuvailulla luodaan mielikuva jonkinlaisesta paikasta tai tilasta sekä paikan tai tilan olosuhteista.

Kuusi informanttia (14,2 %) kuvailee enemmän *helvetin* käyttötarkoitusta sanana kuin sanan merkitystä. Toisaalta *helvetin* merkityksen kuvaaminen saatetaan myös kiertää toteamalla sen olevan vain sana vailla merkitystä (esimerkki 14). Esimerkistä (15) ilmenee, millaisessa tilanteessa tai tarkoituksessa informantti kokee *helvetin* olevan tarkoituksenmukainen sana.

(14) *helvettiä ja se on vaa sana* (k36p16)

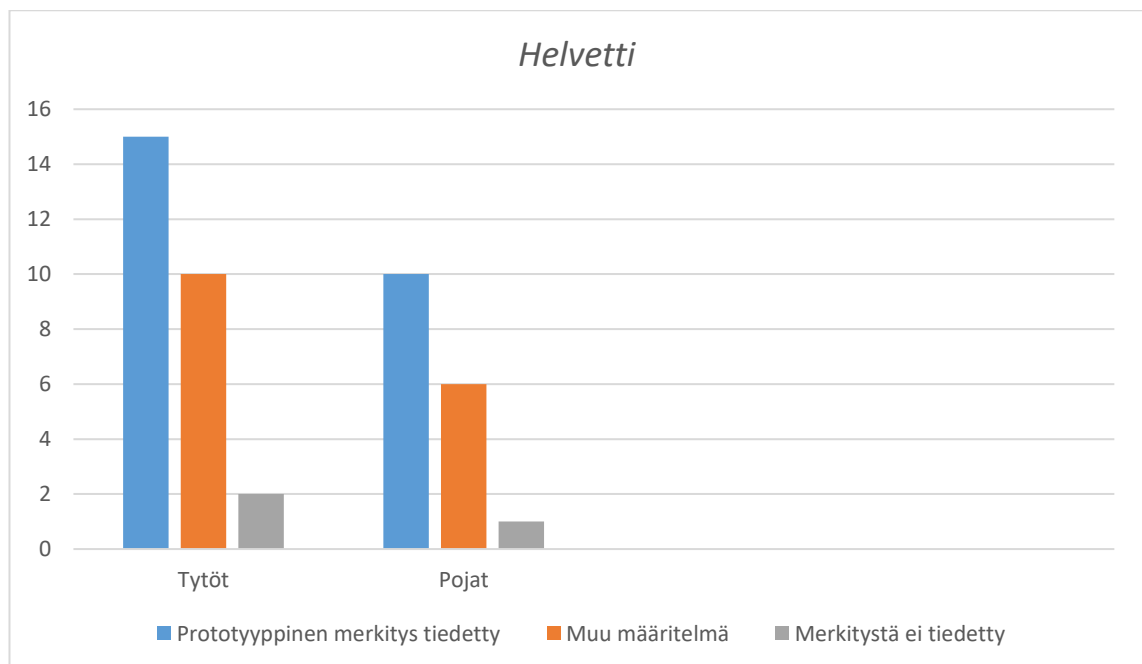
(15) *Kun jokin asia tapahtuu mihin olen pettynyt ”voi helvetti sun kanssa”*
(k25t14)

(16) *Helvetti kuvaa helvettiä* (k37p15)

Esimerkissä (16) informantti toteaa ykskantaan *helvetin* kuvaavan *helvettiä*. Informantti on voinut tarkoittaa vastauksellaan, että *helvetin* käsite on hänen mielestään niin selkeä, ettei sitä tarvitse erikseen avata. Toisaalta vastauksesta on vaikeaa lukea, tarkoittaako informantti vastauksellaan *helvetin* prototyyppistä merkitystä, vai tavoitteleeko hän ennemminkin *helvetin* affektista käyttöä vailla merkitystä samaan tapaan kuin esimerkin (14) vastaaja.

Informanteista neljä (9,5 %) ei tiedä *helvetin* merkitystä lainkaan; he ovat joko vastanneet *en tiedä*, merkinneet kohtaa viivalla tai jättäneet kohdan kokonaan tyhjäksi. *Helvetin* merkitystä voitaneen kuitenkin pitää nuorten keskuudessa melko tiedettynä, sillä vastaajista 25 eli 59,5 % kuvaa *helvettiä* sen prototyyppisesti oikealla merkityksellä joko paikkana tai uskonnolliseen yhteyteen viittaavana sanana, tai yhdistää sen merkitystä kuvaavien komponenttien kautta lähelle prototyyppistä merkitystä.

Alla olevassa kuviossa esitän tyttöjen ja poikien vastausten eroja pylväskuviona *helvetin* merkitysmääritelmässä. Kuviossa vertaan sukupuolten välisiä eroja prototyyppisen merkityksen tietämisessä.

KUVIO 1. Tyttöjen ja poikien väliset erot *helvetin* prototyyppisen merkityksen tuntemisessa.

Tyttöjä on yhteensä 24 ja poikia 18. Kuviosta voidaan lukea, että tytöistä 15 (62,5 %) ja pojista kymmenen (55,5 %) on kuvannut merkitysmääritelmässään *helvettiä* sen prototyyppisellä merkityksellä. Tytöistä kymmenen (41,6 %) ja pojista kuusi (33,3 %) käyttää merkitysmääritelmänsä osana jonkinlaisia komponentteja, jotka tähdentävät tai kuvaavat *helvetin* merkitystä. Molemmissa pylväissä tyttöjen osuus on hiukan poikia korkeampi. Tytöt sekä kuvaavat *helvettiä* useammin sen prototyyppisellä merkityksellä että käyttävät määritelmässään apuna merkitystä kuvaavia komponentteja kuin pojat. Vastauksissa on havaittavissa myös laadullisia eroja, sillä käyttämistäni aineistoesimerkeistäkin voi huomata, että tytöt kirjoittavat pitkän ja yksityiskohtaisen vastauksen todennäköisemmin kuin pojat. Korkeintaan kaksisanaiset lyhyet vastaukset sen sijaan menevät tasan, sillä kahdestatoista sellaisesta vastauksesta kuusi on tyttöjen ja kuusi poikien.

Informanteista, jotka eivät tiedä *helvetin* merkitystä lainkaan, kaksi on tyttöjä ja yksi poika. Erot eri sukupuolten vastauksissa ovat tässä kohtaa verrattain pieniä, sillä *helvetin* merkitys on informanttien keskuudessa yleisesti hyvin tunnettu.

4.2.2. *Perkele*

Seuraavassa taulukossa esitän *perkeleen* saamat merkitysmääritelmät ja niiden jakautumisen semanttisiin ryhmiin. Prototyyppisellä merkityksellä on useita alakategorioita, joita yhdistävät samankaltaiset komponentit. Taulukon 1 tapaan keskimmäisessä sarakkeessa olevat luvut ovat frekvenssi ja prosentuaalinen osuus. Frekvenssi voi enemmän kuin 42 (informanttien määrä) ja prosentuaaliset määrät voivat olla yhteenlaskettuna enemmän kuin 100 %, koska yksittäisen informantin vastaus saattaa jakautua sisältönsä perusteella useampaan ryhmään.

TAULUKKO 3. *Perkeleelle* annetut merkitysmääritelmät ja niiden prosentuaalinen jakautuminen erilaisiin semanttisiin kategorioihin.

<i>Perkele</i>		
Semanttinen kategoria	<i>f</i> (%)	Esimerkki
Paholainen	5 (11,9 %)	<i>PAHOLAINEN</i>
– Rinnastus saatanaan tai piirun	6 (14,2 %)	<i>Piru eli raamatun paha</i> <i>Tyyliin toinen nimitys saatனால்</i>
– Sukulaisuussuhteet tai hierarkia	4 (9,5 %)	<i>Saatanan isoisä</i> <i>Helvetissä asuva saatanan apulainen</i> <i>Saatanan kätyri</i>
– Rinnastus helvettiin, paikka	4 (9,5 %)	<i>Paha paikka joka vetää puoleensa</i> <i>Sama kuin helvetti</i>
Käyttöyhteyden kuvailu	8 (19,0 %)	<i>Sana ei sinänsä tarkoita mitään, mutta on sopiva sana suuhun ilmaisemaan tunteita ja ärtymystä</i> <i>Kun mikään ei mee putkeen</i>
Merkitystä ei tiedetty	10 (23,8 %)	<i>Kuulostaa vaan lähinnä joltakin murresanalta</i>

Viisi informanttia (11,9 %) on kuvaillut *perkelettä* sen prototyyppisellä merkityksellä *paholainen*. Yleisiä vastauksissa esiin tulevia komponentteja ovat *saatana* ja *piru*. Kuudessa vastauksessa (14,2 %) mainitaan saatana, joista taas neljässä (9,5 %) *perkelettä* kuvaillaan jonkinlaisten sukulaisuussuhteiden tai muun järjestyshierarkian kautta suhteessa saatanaan. Vastaajista neljä (9,5 %) yhdistää *perkeleen* joko helvettiin tai muuhun paikkaan tai tilaan. Kahdeksan vastaajaa (19,0 %) kuvailee *perkeleen* merkityksen sijaan sen käyttöyhteyttä tai -tapaa, ja vastaajista kymmenen (23,8 %) ei tiedä sanan merkitystä ollenkaan.

Vastaajista viisi (11,9 %) on tavoittanut *perkeleen* prototyyppisen merkityksen paholaisena (esimerkit 17 ja 18). Yksikään vastaajista ei viittaa kuvauksessaan ukkosen jumalanaan, joka olisi myös etymologisesti oikea selitys, joskin nykykieleen suhteutettuna sanan merkitys ukkosen jumalana on jo pitkälti häivyttynyt.

(17) *PAHOLAINEN* (k23p14)

(18) *Piru, eli raamatun paha* (k40t16)

Vastaajista yhteensä yhdeksän (21,4 %) rinnastaa *perkeleen* käsitteen paholaiseen, helvettiin, saatanaan tai jonkinlaiseen raamatulliseen yhteyteen komponenttien kautta. Vaikka sanaa ei osattaisikaan kuvailla prototyyppisesti oikein, on usealla informantilla silti jonkinlainen käsitys siitä, mihin yhteyteen sana liittyy ja millaisilla komponenteilla sitä voisi kuvata (esimerkit 19–21).

(19) *helvetissä asuva saatanan apulainen* (k2p14)

(20) *Saatanan isoisä.* (k1p14)

(21) *Pahojen olentojen paikka, joka yrittää vetää puoleensa.* (k13t14)

Neljässä (9,5 %) vastauksessa *perkelettä* kuvaillaan jonkinlaisten sukulaisuussuhteiden tai hierarkkisuuden kautta kuten esimerkeissä (19) ja (20). Kaikissa sukulaisuussuhdetta apunaan käyttävissä vastauksissa *perkele* hahmotetaan selkeästi saatanan yläpuolella olevaksi henkilöksi, kuten esimerkissä (20) isoisäksi. Yhdessä vastauksessa *perkele* rinnastetaan suoraan samaksi asiaksi kuin helvettiä asuttava saatana, mutta muissa vastauksissa sen ajatellaan selkeästi olevan erillinen olentonsa, joka on jollain tapaa joko saatanan alatai yläpuolella. Sukulaisuussuhteita apunaan käyttäneistä kuvauksista poiketen muissa hierarkkisissa järjestelmissä *perkele* hahmotetaan selkeästi saatanan alapuolella olevaksi hahmoksi – sitä kuvataan enemmänkin apulaisena ja kätyrinä kuin jonakin yläpuolisena käskyttäjänä. Esimerkissä (22) *perkele* yhdistetään jonkinlaiseen jumaluuteen.

Esimerkin (21) tapaan yhteensä kolme vastaajaa kuvailee *perkelettä* paikkana siinä missä *helvettiäkin*, ja yksi informantti sanookin sen tarkoittavan samaa kuin *helvetti*. Kiinnostavasti kaksi informanttia yhdistää suomalaisuuden *perkeleeseen* (esimerkit 23 ja 24):

(22) *Joku joskus sanoi minulle, että Perkele olisi joku virolainen perunajumala... en ole varma onko tämä totta, mutta ainakin on hausempi ajatella että kun joku kiroilee, hän huutaa ääneen virolaisen perunajumalan nimeä!*
(k30t14)

(23) *sana muiden joukossa ei muuta ja suomalaisten perus sana* (k36p16)

(24) *suomalainen classikko* (k41p15)

Sen lisäksi, että vastauksista on luettavissa edelleen vahvasti kristinuskon mukaista ajattelua, antavat viitteet suomalaisuuteen myös jonkinlaista kuvaa kulttuurillisesta pohjasta

semanttisen jäsentelyn pohjalla. Tutkimuksellisesti olisi kiinnostavaa tarkastella, millaista kulttuurisia komponentteja prototyypit voivat kantaa mukanaan ja mistä syistä sanojen ajatellaan liittyvän tiettyyn kulttuuriseen yhteyteen. Esimerkiksi *helvetin* kohdalla yksikään informantti ei maininnut suomalaisuutta tai muutakaan kulttuurillista yhteyttä. Joidenkin informanttien jäsentelyn mukaan jotkut kiro sanat siis ovat enemmän suomalaisia tai enemmän osa suomalaisuutta kuin toiset.

Myös *perkeleen* foneettisia ominaisuuksia pohditaan ja kuvaillaan osana sanaa ja sen luomaa affektia (esimerkit 25 ja 26). *Perkele* herättää informanteissa enemmän pohdintaa kuin *helvetti*, mikä näkyy vastausten runsaampana variaationa. *Perkeleen* prototyypistä merkitystä ei ole tiedetty yhtä useasti kuin *helvetin*, mikä puolestaan näkyy runsaampana käyttötarkoituksen ja -yhteyden sekä mahdollisen käyttäjäkunnan kuvailuna (esimerkki 27). Vastaajista kahdeksan (19,0 %) kuvailee merkityksen sijasta käyttötarkoitusta tai -yhteyttä. Vastauksissa ilmenee myös jonkin verran informantin omaa suhtautumista sanaan ja siihen, kuinka miellyttävänä sitä pidetään (esimerkit 28 ja 29).

(25) *Sana jossa on ytyä. Sana ei sinänsä tarkoita mitään, mutta on vain sopiva sana suuhun ilmaisemaan tunteita ja ärtymystä. (k17t15)*

(26) *En tiedä tarkoitusta, mutta sanasta tulee mileen [sic] kalan perkeet. (k28t15)*

(27) *Vanhemmat ihmiset käyttää enemmän (k25t14)*

(28) *se on mun lempi sana (k6p14)*

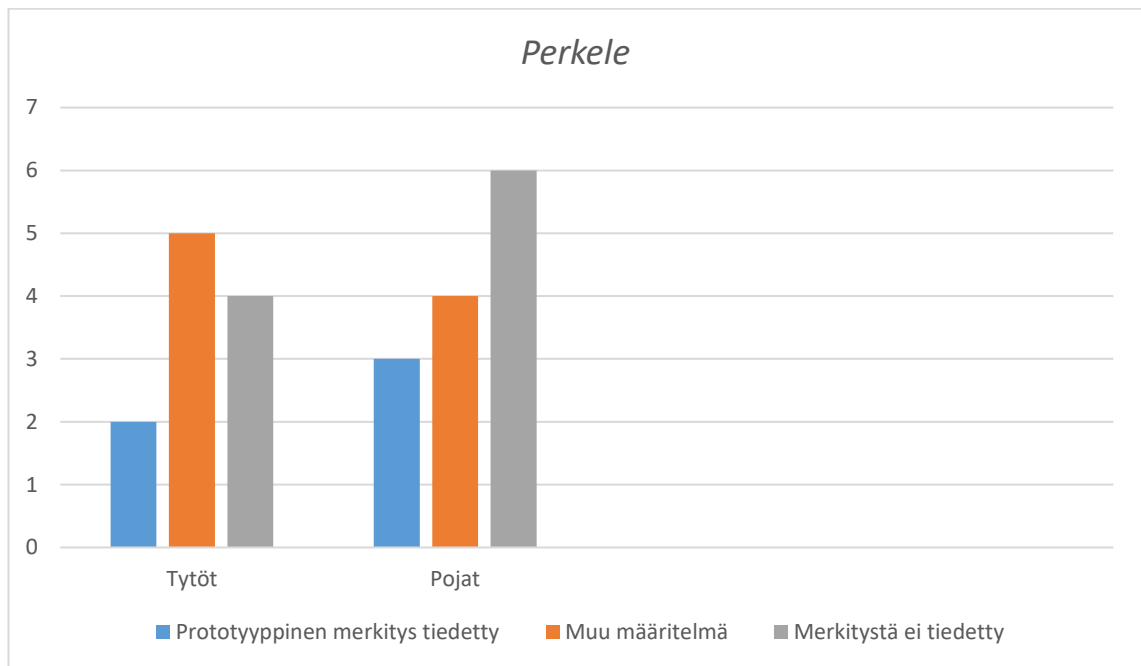
(29) *ruma sana (k8t15)*

Vastauksista voisi kollektiivisesti tulkita, että kun itse merkitystä ei osata kuvailla, sanan käyttötarkoituksen ja muiden ominaisuuksien kuvailu lisääntyy. *Perkelettä* kuvataan sekä rumana sanana että suosikkikirouksena – tutkimuksellisesta näkökulmasta olisi myös kiinnostavaa, millä perustein sanaa pidetään rumana. Kuinka paljon on kyse foneettisista ominaisuuksista ja kuinka paljon kenties sanan merkityksestä tai sen suhteen saadusta kasvatuksesta?

Perkeleen prototyypinen merkitys on informanttien keskuudessa heikommin tunnettu kuin *helvetin*. Vastaajista kahdeksan (19,0 %) kuvailee *perkelettä* sattumanvaraisesti

vailla tietoa sen prototyypisistä merkityksestä (*nisti, murrešana*). Kymmenen vastaajaa (23,8 %) ei tiedä sanan merkitystä ollenkaan.

Seuraavassa kuviossa esitän sukupuolten väliset erot *perkeleen* prototyypisen merkityksen tuntemisessa sekä merkitystä kuvaavien komponenttien käytössä. Tyttöjä on yhteensä 24 ja poikia 18.

KUVIO 2. Tyttöjen ja poikien väliset erot *perkeleen* prototyypisen merkityksen tuntemisessa.

Kuvion perusteella pojat ovat tienneet *perkeleen* prototyypisen merkityksen hieman useammin kuin tytöt, mutta käytännössä erot eivät ole merkitseviä, kun otanta on pieni ja eroa on todellisuudessa vain yhden yksikön verran. Sama pätee myös seuraavaan pylvääseen, kun tytöistä viisi (20,8 %) ja pojista neljä (22,2 %) kuvailee sanaa jotenkin muutoin kuin prototyypisen merkityksen kautta. Tytöistä neljä (16,6 %) ja pojista kuusi (33,3 %) ei tiedä *perkeleen* merkitystä ollenkaan. Pojilla merkitystä tietämättömien prosentuaalinen osuus on tässä tyttöjen prosentuaalista osuutta huomattavasti suurempi, mutta ero on yksiköissä jälleen vain kahden informantin verran. Pylväistä voidaan kuitenkin tulkita, että kaiken kaikkiaan *perkeleen* merkitys on *helvetin* merkitystä tuntemattomampi sukupuolesta riippumatta. Prototyypisen merkityksen tietävissä on edellä mainittujen kirosojen välillä kahdenkymmenen informantin ero, joista *helvetti* on paremmin tunnettu.

Kolme informanttia (7,1 %) ei tunne *helvetin* merkitystä lainkaan, kun taas vastaava luku *perkeleen* kohdalla on kymmenen (23,8 %).

4.2.3. *Vittu*

Seuraavassa taulukossa esitän *vitun* merkitysmääritelmien jakautumisen semanttisiin kategorioihin. Prototyypillisellä merkityksellä on taulukossa yksi alakategoria. Yksittäisen informantin vastaus saattaa merkitystä kuvaavien komponenttinsa perusteella jakautua useampaan ryhmään, jolloin frekvenssi on yhteenlaskettuna enemmän kuin informanttien yhteismäärä ja prosentit enemmän kuin 100 %.

TAULUKKO 4. *Vitulle* annetut merkitysmääritelmät ja niiden prosentuaalinen jakautuminen erilaisiin semanttisiin kategorioihin.

<i>Vittu</i>		
Semanttinen kategoria	<i>f</i> (%)	Esimerkki
Naisen sukupuolielin	20 (47,6 %)	<i>Pillu</i> <i>Emätin</i> <i>Naisen sukupuolielin</i> <i>Naisen alapää</i>
– Vastausta ei haluta kirjoittaa auki	4 (9,5 %)	<i>Tiiät kyllä</i> <i>Kaikki kyllä tietää</i>
Negatiivisen adjektiivin käyttö kuvailussa	4 (9,5 %)	<i>Paha nimitys asialle</i> <i>Asia joka on aina huono</i> <i>Ehkä tyhmin kirosana mitä tiedän</i>
Käyttöyhteyden kuvailu	9 (21,4 %)	<i>Voimasana, kun ärsyttää jokin asia</i> <i>Turhautuminen</i>
Merkitystä ei tiedetty	4 (9,5 %)	<i>Ei aavistustakaan</i> <i>Normi sana</i>

Taulukosta voidaan lukea, että melkein puolet informanteista on tunnistanut *vitun* prototyypillisen merkityksen naisen sukupuolielimenä. Neljä vastaajaa (9,5 %) ei ole halunnut kenties häveliäisyysystä kirjoittaa merkitysmääritelmää auki vaan mieluummin viittaa merkityksen olevan yleistä tietoa (ks. esimerkit 33 ja 34). Vastaajista neljä (9,5 %) käyttää jonkinlaisia naisen sukupuolielimeen varsinaisesti viittaamattomia komponentteja apunaan sanan merkityksen kuvailussa, joista kaikki viittaavat *vitun* merkityksen olevan jotakin pahaa tai huonoa. Vastaajista yhdeksän (21,4 %) kuvailee merkityksen sijasta sanan käyttötarkoitusta tai -yhteyttä, ja vastaajista neljä (9,5 %) ei tiedä merkitystä lainkaan.

Informanteista 20 eli noin puolet tunnistaa *vitun* viittaavan prototyyppisesti naisen sukupuolielimeen. Prototyyppistä merkitystä kuvaillaan varioivin synonyymein (esimerkit 30–32).

(30) *Naisen alapää* (k18p15)

(31) *pillu* (k4p15)

(32) *emätin* (k23p14)

Frekvenssin ollessa informanteista puolet sanan merkitystä voitaisiin pitää nuorten keskuudessa hyvin tunnettuna. Lisäksi vastaajista neljä viittaa jollain tapaa tuntevansa sanan merkityksen, mutta sitä ei viitsitä kirjoittaa vastaukseen auki (esimerkit 33 ja 34). Näistä vastauksista tulee myös ilmi, että informantti uskoo tutkijan tai yleisesti kaikkien olevan tietoisia sanan merkityksestä, jolloin sitä ei tarvitse kirjoittaa suoraan.

(33) *No mikäköhän* (k3t14)

(34) *kaikki kyllä tietää* (k10p14)

Edeltävien *helvetin* ja *perkeleen* kohdalla yksikään informanteista ei kuvaile sanan merkitystä samaan tapaan kiertäen tai vedoten sanan merkityksen yleiseen tunnettuuteen kuin *vitun* kohdalla. Tulkitsem, että *vitun* merkitystä ei välttämättä haluta sanoa suoraan häveliäisyysyistä. Sanan merkitys on siis mahdollisesti joidenkin informanttien mielestä sellainen, ettei sitä sovi kirjoittaa edes anonyymisti. Taustalla voi olla kirosanakulttuurin hiljattainen muutos: aiemmin yleisemmät uskonnollisperäiset kirosanat ovat väistyneet seksuaalissävytteisten voimasanojen tieltä (Voutilainen 2008). Uudempi kirosanakerrostuma voi olla vielä merkitykseltään tabunomaisempaa kuin vanhempi. Toisaalta voi myös olla kyse puhtaasti kulttuurillisista ja yhteiskunnallisista tekijöistä. Länsimaisessakin kulttuurissa kasvaneen nuoren mielestä voi olla kiusaannuttavaa puhua ääneen seksuaalisuuteen tai sukuelimiin liittyvistä asioista jopa anonyymiteetin takaa. Osatekijänä voi olla ikä: jotkut nuoret saattavat elää ajatuksessa, että seksuaalisuuteen liittyvät aiheet ovat vielä heidän ikäisilleen sopimattomia tai kiellettyjä.

Informanteista yhdeksän (21,4 %) kuvailee sanan merkityksen sijaan sen käyttötarkoitusta tai -yhteyttä. Jotkut informanteista jopa ottavat kantaa sanan eriytymiseen sen ety-

mologisesta merkityksestä pelkkään affektiseen käyttöön (esimerkki 35). Sanan kaksoismerkitys affektisena sanana ja alatyylisenä nimityksenä naisen sukupuolielimille selkeästi tiedostetaan. Jotkut myös kommentoivat sanan käyttökelpoisuutta ja yleisyyttä tai ilmaisevat mielipiteensä siitä (esimerkit 36 ja 37).

(35) *Kiroillessa ei tällä sanalla oikeastaan tarkoiteta sen oikeata merkitystä (naisen sukupuolielin), se on vain ennemminkin muodostunut yleiseksi kirosanaksi ehkäpä sen ”helppouden” (eli helpon ja lyhyen lausumistavan) vuoksi.* (k17t15)

(36) - - *Jotkut nuoret käyttävät tätä sanaa mielestäni liian usein ikään kuin täytesanana lauseissaan.* (k33t15)

(37) *Vittu tarkoittaa naisen sukupuolielintä yleensä. Ehkä tyhmin kirosana mitä tiedän.* (k30t14)

Informanteista neljä (9,5 %) liittää *vitun* merkityksen johonkin huonoon asiayhteyteen negatiivisten adjektiivien kautta. Sen lisäksi, että sanaa kuvaillaan käytettävän muun muassa turhautumisen ja ärsyyntymisen ilmaisemiseen (esimerkki 38), sen merkityksen ajatellaan olevan yleisesti jotakin huonoa (esimerkit 37, 39 ja 40).

(38) *jokin asia ärsyttää* (k34t14)

(39) *Paha nimitys asialle* (k13t14)

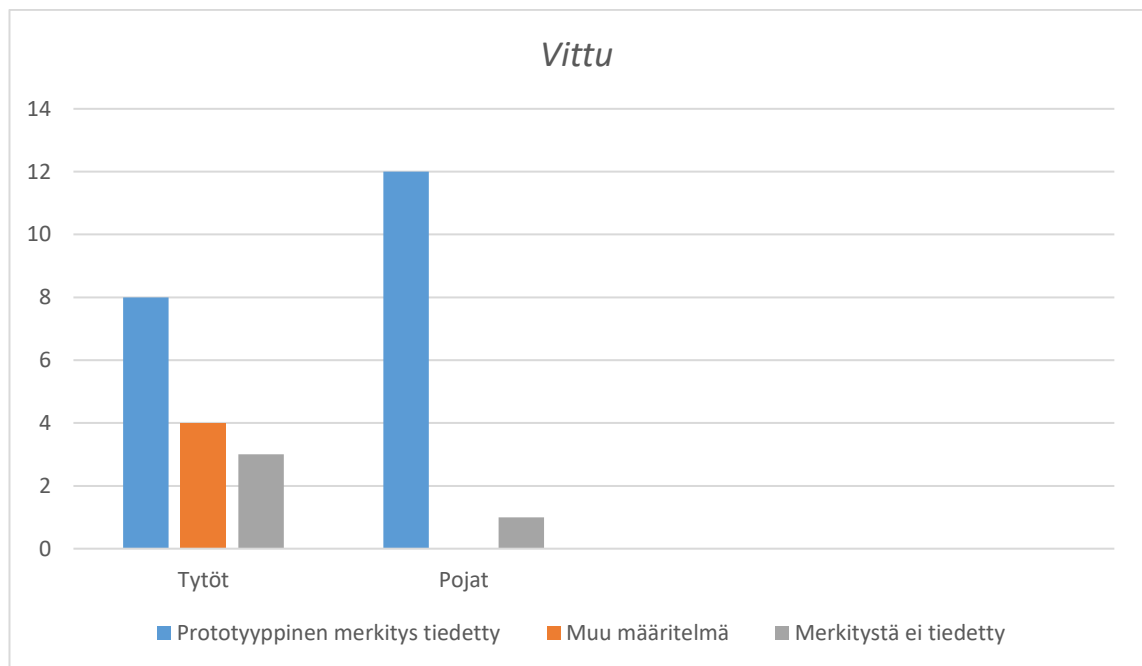
(40) *asia joka on aina huono* (k16t15)

Etenkin nuorten *vitulle* antamat merkitysmääritelmät herättävät halun tarkastella aihetta feministisestä näkökulmasta. *Helvetti* ja *perkele* eivät yhdisty merkitysmääritelmissä vastaavalla tavalla johonkin yleisesti pahaan tai huonoon, joten olisi kiinnostavaa tarkastella, millaisena nuoret käsittävät mielessään naiseutta ja seksuaalisuutta. Onko sanan huonona pitämisessä kyse jälleen puhtaasti opitusta suhtautumisesta kiroiluun, vai voiko pohjalla piillä seksuaalisuuteen ja naiseuteen liittyviä asenteita?

Siinä missä *perkele* määritellään muutamassa vastauksessa selkeästi vanhemman ikäpolven voimasanaksi, mainitsee informanteista kaksi *vitun* olevan nuorten käyttämä sana. Kantaa otetaan myös käyttöfrekvenssiin: vastauksista viidessä (11,9 %) ilmenee, että informantin mielestä sanaa käytetään ”paljon”, ”usein” tai ”yleisesti”. Informanteista neljä

(9,5 %) ei tiedä sanan merkitystä ollenkaan. *Vittu* on tunnettuudessaan *helvetin* kanssa samaa tasoa, sillä *helvetin* kohdalla informanteista kolme ei ole tietoisia sanan merkityksestä.

Seuraavassa kuviossa vertailen sukupuolten välisiä tuloksia *vitulle* annettujen merkitysmääritelmien suhteen. Kuvion pylväät edustavat eroja prototyyppisen merkityksen tietämisen ja merkitystä kuvaavien komponenttien käytön määrissä.

KUVIO 3. Tyttöjen ja poikien väliset erot *vitun* prototyyppisen merkityksen tuntemisessa.

Kuviosta näkyy, että tytöistä kahdeksan (33,3 %) ja pojista 12 (66,6 %) on tiennyt *vitun* prototyyppisen merkityksen. Prosentuaalinen ero on melko suuri, kun pojista kaksi kolmasosaa ja tytöistä vain yksi kolmasosa on merkitysmääritelmässään kuvannut *vittua* sen prototyyppisellä merkityksellä (naisen sukuelin). Samoin merkitystä kuvaavien komponenttien käytössä voidaan havaita merkittävä ero: kaikki neljä merkitysmääritelmää, jotka sisältävät *vitun* merkityksen kuvailua negatiivissävyytteisin adjektiivein, ovat tyttöjen kirjoittamia. Tytöistä kolme (12,5 %) ei tiedä sanan merkitystä lainkaan, ja pojilla vastaava frekvenssi on yksi.

Kuvion esittämistä tuloksista voidaan selkeästi havaita, että tytöt suhtautuvat *vittuun* sanana selkeästi poikia negatiivisemmin. Tytöt vaikuttavat myös olevan poikia useammin

tietämättömiä sanan prototyypisistä merkityksestä, mutta kyse voi toisaalta tietämättömyyden sijaan olla häveliäisyydestäkin – merkitysmääritelmistä kun ilmenee, ettei sanan merkitystä aina kehdata kirjoittaa auki, vaikka tietämystä sen merkityksestä mahdollisesti olisikin.

Tyttöjen aineistossa prototyypistä merkitystä ei välttämättä osata kuvailla aivan oikein, ja sanan merkitystä rakennetaan selkeän negatiivismerkityksillä komponenteilla (*paha, huono, tyhmä*). Toisaalta tulos voi selittyä sillä, että sellaiset tyttöinformantit, jotka eivät tunne sanan prototyypistä merkitystä kovin hyvin tai ollenkaan, tukeutuvat sanan asemaan kirosanana ja kuvailevat sitä siten rumana pidetylle sanalle ominaisella tavalla. Toisaalta tulos voi myös kertoa jotain yleisestä asenneilmapiiristäkin: jopa tytöt itse suhtautuvat naisen sukuelimeen huonona, häpeällisenä tai tabumaisena asiana.

4.2.4. *Jumalauta*

Alla olevassa taulukossa esitän sanalle *jumalauta* annettujen merkitysmääritelmien jakautumisen erilaisiin semanttisiin ryhmiin. Prototyypisellä merkityksellä on taulukossa kaksi alakategoriaa. Yksittäisen informantin vastaus saattaa komponenttiensa perusteella jakautua useampaan eri kategoriaan.

TAULUKKO 5. Sanalle *jumalauta* annetut merkitysmääritelmät ja niiden prosentuaalinen jakautuminen erilaisiin semanttisiin kategorioihin.

<i>Jumalauta</i>		
Semanttinen kategoria	<i>f</i> (%)	Esimerkki
<i>Jumala auta</i>	16 (38,0 %)	<i>Jumala auta</i> <i>Jumalan apu</i> <i>Jumalaa pyydetään apuun</i>
– Jumalaan tai uskontoon liittyvä	3 (7,1 %)	<i>Joku jumalaan liittyvä asia</i> <i>Uskonnosta muokattu huudahdus</i>
– <i>Lauta</i>	2 (4,7 %)	<i>Tarkoittaa jumalaa ja lautaa</i> <i>Lauta</i>
Käyttöyhteyden kuvailu	6 (14,2 %)	<i>Kun jokin asia ärsyttää tosi paljon</i> <i>Voi korostaa sanomaansa</i> <i>Käytetään jos on vihainen</i>
Merkitystä ei tiedetty	14 (33,3 %)	<i>Ei mittään hajua</i> <i>Sana muuten vaa</i>

Vastaajista 16 eli 38,0 % on tiennyt sanan prototyypin merkityksen kiteymänä osista *jumala* ja *auta*. Vastaajista neljä (9,5 %) käyttää merkitysmääritelmässään apuna jonkinlaisia komponentteja, joita ovat jumalaan ja uskontoon liittyvät sanat sekä sanan ortografiasta motivoituva *lauta*. Vastaajista kuusi eli 14,2 % kuvailee sanan merkityksen sijaan sen käyttöyhteyttä tai -tarkoitusta. 14 vastaajaa (33,3 %) ei tiedä merkitystä lainkaan.

16 vastaajaa eli 38,0 % tavoittaa sanan prototyypin merkityksen eli kiteymän huudahduksesta *jumala auta*. Eräs informantti kuvailee sanan merkitystä lyhyesti *jumalan apu*, joka kuulostaa jopa melko konkreettiselta mielikuvalta kirosanasta, jolla on symbolinen merkitys jumalan antamana apuna sen pyytäjälle. Todennäköisesti informantti on kuitenkin tavoitellut vastauksellaan synonyymista ilmaisua kirosan merkitykselle. Esimerkin (41) informantin merkitysmääritelmän voisi tulkita niin, että sanaa käytetään hänen mielestään silloin, kun tilanne on sellainen, ettei jumalakaan mahda sille mitään. Neljä informanttia (9,5 %) käyttää kuvauksessa apunaan jonkinlaista merkitystä kuvaavaa komponenttia tai komponentteja (esimerkit 42–44).

(41) *Jumalakaan ei voi auttaa asiaan* (k16t15)

(42) *Joku jumalaan liittyvä asia* (k28t15)

(43) *Uskonnosta muokattu huudahdus* (k29t15)

(44) *tarkoittaa jumalaa ja lautaa* (k6p14)

Merkityskomponenteista tulee ilmi, että *jumalauta* liittyy selkeästi vastaajien mielestä uskontoon tai jumalaan. Informanteista kaksi myös mainitsee merkityskomponenttina sanan *lauta*, eli sanan *jumalauta* voidaan ilmeisesti käsittää jakautuvan prototyypin yhdyssanan *jumal* + *auta* sijaan myös määriteosaan *juma* ja edusosaan *lauta*. Informanteista kuusi (14,2 %) kuvailee sanan merkityksen sijaan sen käyttötarkoitusta tai -yhteyttä (esimerkit 45 ja 46).

(45) *kaikki menee päin sanonko mitä* (k35t16)

(46) *Kun jokin asia ärsyttää tosi paljon* (k25t14)

Käyttötarkoituksen kuvailua sisältävissä vastauksissa toistuvat sellaiset merkitystä kuvaavat komponentit, joista voidaan päätellä, että sanaa käytetään ainoastaan voimakkaa-

seen ärsytykseen. Tutkimuksen luonteelle osuvasti esimerkissä (45) kuvaillaan sanaa *jumalauta* käytettävän silloin, kun *kaikki menee päin sanonko mitä* – kiroilua koskevassa kyselyssä sensurointi käyttäen kiertoilmaisuja on joskus informantin mielestä tarpeen. Kahdessa vastauksessa informantti ilmaisee oman mielipiteensä sanan laadusta:

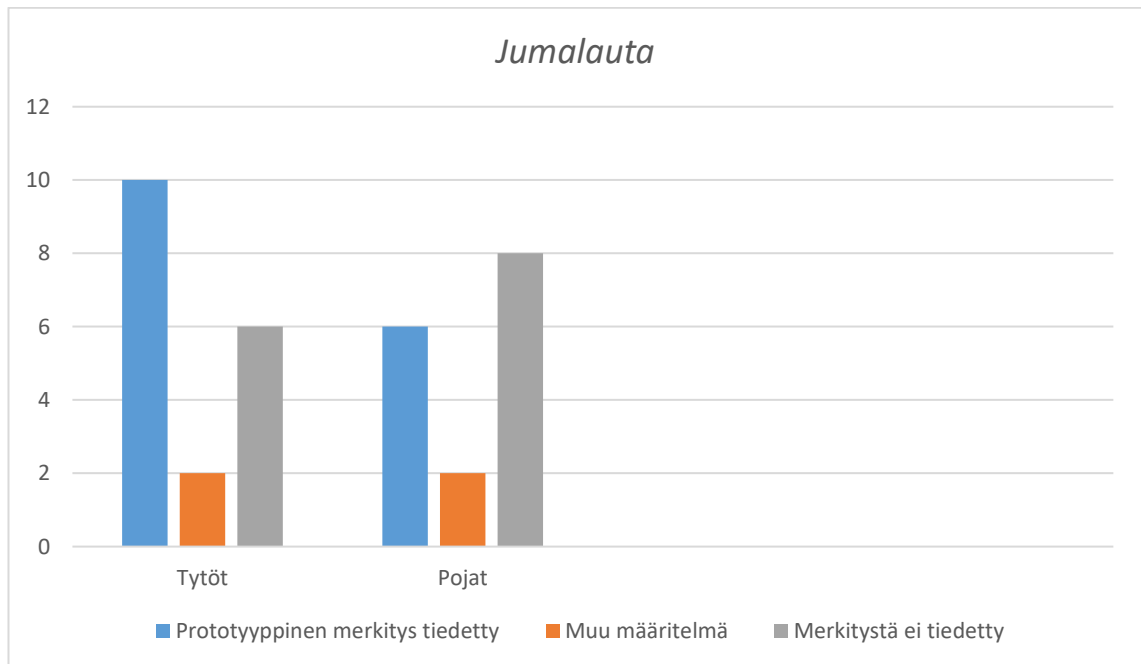
(47) ” *Jumala auta* ” eli yhdistys näistä sanoista. Sanaa pidetään rumempina kuin esim. ”*Voi jumala*”. Tätä rumempi on kuitenkin ”*Voi helvetti*”. (k17t15)

(48) *yhdyssana jumala auta kirjaimellisesti, en oikein ymmärrä sen merkitystä varsinaisessa kiroilussa, tyylisiin syytetään jumalaa* (k31t15)

Esimerkissä (47) informantti puhuu sanan rumempaan pitämisestä passiivissa ikään kuin kollektiivisena mielipiteenä. Hän suhteuttaa *jumalautaa* vastauksessaan muihin voimasanoihin. Esimerkin (48) informantti edustaa jokseenkin toisenlaista mielipidettä, sillä hän ei ymmärrä sen käyttöä kiroisanan asemassa tai jumalan syyttämisenä. Informantit ottavat siis kantaa sanan merkityksen ja käyttöyhteyden lisäksi myös siihen, kuinka voimakas se on kirosanana. Esimerkki (47) on konkreettisessa vertailussaan harvinainen, sillä useimmissa vastauksissa kiroisanan voimakkaana tai laimeana pitäminen näkyy lähinnä merkitystä kuvaavissa komponenteissa tai muuten ikään kuin rivien välistä.

Informanteista 14 eli kolmasosa ei tiedä sanan merkitystä lainkaan. Sanan *jumalauta* kohdalla merkitystä tietämättömien prosentti on verrattain suuri verrattuna edellä käsiteltyihin kirosanoihin. Informanteista 7,1 % vastaa *helvetin* merkitykseen ”en tiedä” tai jättää kohdan kokonaan tyhjäksi. *Perkeleen* kohdalla vastaava prosentti on 23,8 ja *vitun* kohdalla 9,5 prosenttia. Sanan merkitys voi olla siten vieraampi kuin muiden kirosanon *Jumalauta* onkin voimasanan nuorten keskuudessa melko vähän käytetty (Jokelainen 2018: 30) eikä näin ollen ole ehkä taustoiltaan yhtäläisen selkeä muiden voimasanojen rinnalla. Edellä mainittu näkyy myös vastausten hajonnasta: *jumalautaa* edeltävien kirosanon merkitysmääritelmistä on eroteltavissa kyseistä voimasanaa runsaammin erilaisia merkitystä kuvaavia komponentteja tai muunlaista variaatiota. Näiltä osin sanan *jumalauta* analyysi jää siis melko yksitoikkoiseksi. *Jumalauta* on toisaalta semanttisesti läpinäkyvämpi kuin esimerkiksi *perkele*, josta ei voi päätellä sen merkitystä suoraan.

Seuraavassa kuviossa esitän sukupuolittaiset erot sanan *jumalauta* merkitysmääritelmissä. Pylväät esittävät, kuinka usein prototyyppinen merkitys on tiedetty tai ei tiedetty.

KUVIO 4. Tyttöjen ja poikien väliset erot sanan *jumalauta* prototyyppisen merkityksen tuntemisessa.

Kuviosta voidaan erottaa, että tytöistä kymmenen (41,6 %) ja pojista kuusi (33,3 %) on tiennyt sanan *jumalauta* prototyyppisen merkityksen. Merkitystä kuvaavien komponenttien käyttö menee frekvenssien osalta tasan, sillä tytöistä kaksi (8,3 %) ja pojista kaksi (11,1 %) käyttää jonkinlaisia merkitystä tähdentäviä komponentteja osana merkitysmääritelmäänsä. Tytöistä kuusi (25,0 %) ja pojista kahdeksan (44,4 %) ei tiedä sanan merkitystä lainkaan. Tässä kohtaa ero on prosentuaalisesti melko suuri, kun vain neljäsosa tytöistä mutta jopa melkein puolet pojista on vastannut ”en tiedä” tai merkinnyt kohtaa viivalla. Asetelma on päinvastainen verrattuna esimerkiksi *vittuun*, jonka kohdalla tytöt ovat selkeästi vähemmän tietoisia sanan merkityksestä kuin pojat. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen eli Karvin raportin (2015) mukaan tyttöjen kielentuntemukselliset taidot ovat keskimäärin keskiarvoja, kun taas poikien taidot ovat keskimäärin kohtalaisia (Harjunen & Rautopuro 2015: 49). Erot merkitysmääritelmissä voivat siis selittyä myös kielellisillä taidoilla ja semanttisen päättelykyvyn tasolla – *jumalauta* kun on sana, jonka merkitys on mahdollista päätellä sen osista.

4.2.5. *Piru*

Seuraavassa taulukossa esitän *pirulle* annettujen merkitysmääritelmien jakautumisen erilaisiin semanttisiin ryhmiin. Informantin vastaus voi jakautua useampaan kategoriaan merkitystä kuvaavien komponenttiensa perusteella. Siten myös frekvenssi on enemmän kuin 42 ja prosentit enemmän kuin 100 %.

TAULUKKO 6. *Pirulle* annetut merkitysmääritelmät ja niiden prosentuaalinen jakautuminen erilaisiin semanttisiin kategorioihin.

<i>Piru</i>		
Semanttinen kategoria	<i>f</i> (%)	Esimerkki
Paholainen tai demoni	10 (23,8 %)	<i>Paha helvetin demoni</i> <i>Paholainen</i>
– Adjektiivit	7 (16,6 %)	<i>Punainen eliö helvetistä</i> <i>On jokin punanen hemmo</i> <i>Jonkinlainen pikkupaholainen</i>
– Sukulaisuussuhteet tai hierarkia	4 (9,5 %)	<i>Paholaisen apulainen</i>
– Rinnastaminen helvettiin tai saatanaan	9 (21,4 %)	<i>Sama asia kuin saatana</i> <i>Asuu helvetissä</i>
– Uskonto tai Raamattu	3 (7,1 %)	<i>Taas liittyy kristinuskon ilmaisuihin</i> <i>Raamatun langennut enkeli</i>
Rinnastaminen elolliseen olentoon tai ihmiseen	13 (30,9 %)	<i>Paha olento</i> <i>Ihminen</i> <i>Paha/ilkeä henkilö</i>
Käyttöyhteyden kuvailu	6 (14,2 %)	<i>Voi korostaa sanomaansa</i> <i>Vanhat ihmiset käyttää, kun jokin ärsyttää</i>
Merkitystä ei tiedetty	4 (9,5 %)	<i>En tiää</i> <i>Ei ole kirosana</i>

Taulukosta voidaan lukea, että *piru* on etenkin merkitystä kuvaavien komponenttiensa osalta paljon varioivampi kuin edellä käsitellyt kirosanat. Informanteista 10 eli 23,8 % tuntee sanan prototyypin merkityksen, ja informanteista 17 (40,4 %) käyttää jonkinlaisia *pirun* merkitystä tähdentäviä komponentteja määritelmänsä tukena. Komponentit voidaan jakaa *pirun* kuvailuun elollisena olentona, uskontoon tai raamattuun liittyvänä asiana, helvettiin tai saatanaan liittyvänä asiana sekä *pirun* kuvailuun erilaisin adjektiivein. Informanteista kuusi (14,2 %) kuvailee sanan merkityksen sijasta sen käyttötarkoitusta tai -yhteyttä, ja informanteista neljä (9,5 %) ei tiedä merkitystä lainkaan.

Vastaajista 10 eli 23,8 % on tavoittanut merkitysmääritelmässään *pirun* prototyypin merkityksen, eli kuvaillut sitä paholaiseksi tai demoniksi. Jotkut informanteista käyttävät jopa melko yksityiskohtaista kuvausta *pirun* merkityksen avaamiseen (esimerkit 49 ja 50):

(49) *Piru tarkoittaa käsittääkseni Raamatussa esiintyvää tuomiopäivän pe-toa, joka hallitsee paha ja helvettiä. Piru on sama asia kuin saatana (?)*
(k30t14)

(50) *Ei mielestäni kirosana, ehkä juuri ja juuri ruma sana. Taas liittyy kristinuskon ilmaisuihin, etenkin Helvettiin. Tuo mieleen hieman sanan ”per-kele” p:n ja r:n vuoksi. Kyseiset kirjaimet tuovat ”kovuutta” sanaan.*
(k17t15)

Edeltävistä esimerkeistä käy ilmi, että sana yhdistetään vahvasti kristillisyyteen ja Raamattuun. Kristinuskon mukainen ajattelu näkyy merkitysmääritelmässä samaan tapaan kuin edeltävienkin kirosanojen merkitysmääritelmässä. Esimerkin (50) informantti pohdiskelee sanan foneettisia ominaisuuksia ja sen kautta muotoutuvaa merkitystä. Molempien esimerkkien tapaan 17 informanttia eli 40,4 % käyttää vastauksessaan apuna jonkinlaisia *pirua* kuvaavia komponentteja (esimerkit 51–54).

(51) *saatanan apulainen* (k2p14)

(52) *punainen eliö helvetistä* (k5p14)

(53) *Taruolento, jota kuvataan usein pahana.* (k32t14)

(54) *paha/ilkeä henkilö* (k16t15)

Vastauksista ilmi tulevat, merkitystä tähdentävät komponentit jakautuvat useaan eri ryhmään. Esimerkin (49) tapaan Raamattua, raamatullisuutta tai uskontoa merkityskomponenttina käyttäviä vastaajia on yhteensä kolme (7,1 %). Vastaajia, jotka liittävät *pirun* helvetin tai saatanan yhteyteen, on yhteensä yhdeksän (21,4 %). Vaikka *pirun* merkitysmääritelmässä näkyikin selkeä kristinuskon vaikutus, ovat jotkut vastauksista myös sellaisia, joissa ei varsinaisesti oteta kantaa sanan yhteyteen uskonnon kanssa – esimerkiksi (53) *pirua* pidetään taruolentona, eikä merkitysmääritelmä mainitse uskontoa tai siihen liittyviä komponentteja millään tapaa.

Osaan merkitystä kuvaavia komponentteja hyödyntävistä vastauksista liittyy jonkinlainen hierarkkisuus: *pirun* katsotaan suhteutuvan saatanaan jollain tapaa sukulaisuuden tai muun suhteen kautta. Esimerkissä (51) *pirua* pidetään *saatanan apulaisena*. Jotkut informantit suhteuttavat *pirun* olevan sama olento kuin saatana, eli niitä pidetään toisiinsa nähden tasavertaisina. Informanteista neljä (10 %) käyttää jonkinlaista hierarkkista ajattelua apuna *pirun* merkityksen suhteuttamisessa. Ainoastaan yksi informantti on ottanut vastauksessaan kantaa *pirun* prototyypin fyysiseen kokoon. Informantti kuvailee hahmoa kooltaan pieneksi. Tulos on hiukan odotusteni vastainen, sillä kuvittelin useamman informantin hahmottavan *pirun* mielessään esimerkiksi saatanaa pienemmäksi olennoiksi.

Vastauksista tulee ilmi, että *pirun* ajatellaan olevan selkeästi elollinen olento. Esimerkeissä (52), (53) ja (54) *pirua* kuvaillaan erilaisin sanoin (*eliö, taruolento, henkilö*), joista voi päätellä *pirun* olevan informanttien ajatuksissa enemmän tai vähemmän inhimillinen olento. Myös esimerkeissä (55–57) *pirun* olemusta kuvataan jonkinlaisten elollistavien tai inhimillistävien komponenttien kautta.

(55) *on jokin punanen hemmo* (k12t14)

(56) *ihminen* (k7p15)

(57) *Paha olento* (k13t14)

Vastaaajista yhteensä 13 (30,9 %) kuvailee *pirua* jonkinlaisena elollisena olentona. Kolme vastaajaa (7,1 %) kuvailee *pirua* suoraan sanalla *ihminen* tai liittää sen olemuksen suoraan ihmisyyteen. Vastaaajista kahdeksan määrittelee esimerkkien (52) ja (57) tapaan *pirun* jonkinlaiseksi olennoiksi siten, että elollisuus tulee ilmi, mutta suoraa viitettä ihmismäisyyteen ei ole. Lisäksi vastaajista kaksi yhdistää punaisen värin *pirun* merkitykseen (esimerkki 52). Muutkin adjektiivit, kuten *paha* esiintyvät merkitysmääritelmässä jonkin verran. Vastauksista viidessä (11,9 %) *pirua* kuvaillaan suoraan pahana tai pahuuden hallitsijana.

Neljällä vastaajalla (9,5 %) ei ole lainkaan tietoa sanan merkityksestä, ja kuusi vastaajaa (14,2 %) kuvailee sanan merkityksen sijaan sen käyttötarkoitusta tai -yhteyttä. Muutamassa vastauksessa sanan käyttöastetta kommentoidaan siten, että informantin mielestä sanaa käyttävät joko vanhat ihmiset tai ei kukaan (esimerkit 58 ja 59). Kuten *jumalautakin*, on *piru* siis joidenkin vastaajien mielestä selkeästi aikuisten tai vanhempien ihmisten

käyttämä voimasana. Aiemmin mainituista kirosanoista poiketen *pirun* kohdalla ilmenee neljä sellaista vastausta, joissa informantit ottavat kantaa siihen, ettei *piru* ole heidän mielestään kirosana (esimerkki 60). Vastauksista päätellen aiemmin käsitellyt sanat voidaan siis lukea kirosanoihin, mutta *pirua* ei.

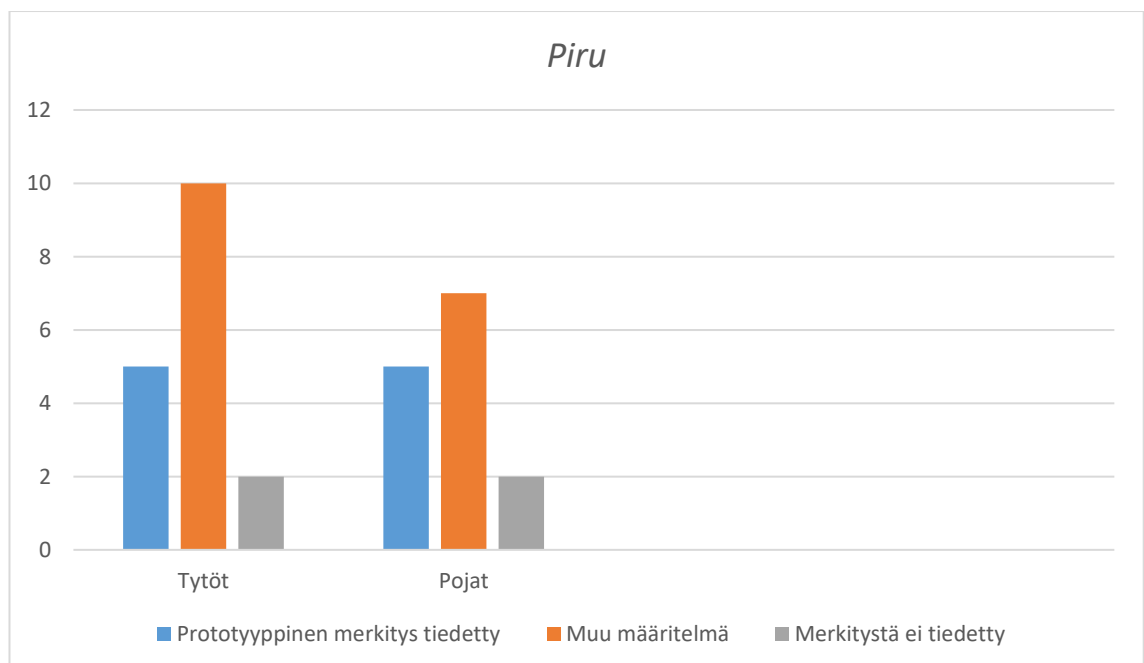
(58) *Vanhat ihmiset käyttää kun jokin ärsyttää* (k25t14)

(59) *en käytä enkä tiä ketään joka käyttää* (k41p15)

(60) *Ei oo ees kirosana :D* (k3t14)

Sara Miesmaa on tutkinut vuonna 2015 pro gradussaan kuudesluokkalaisten käsityksiä muun muassa siitä, mitkä sanat ovat heidän mielestään kirosanoja ja mitkä eivät. 47 vastaajasta 33 on sitä mieltä, ettei *piru* ole kirosana, eikä yksikään vastaajista pidä sanaa voimakkaana. Vertailun vuoksi saman tutkimuksen vastaajista 42 on sitä mieltä, että *vittu* on kirosana, ja 36 vastaajaa pitää sitä voimakkaana kirosanana. (Miesmaa 2015: 54.)

Seuraavassa kuviossa esitän *pirun* merkitysmääritelmien sukupuolittaiset erot. Pylväät mittaavat eroja prototyyppisen merkityksen tietämisessä.

KUVIO 5. Tyttöjen ja poikien väliset erot *pirun* prototyyppisen merkityksen tuntemisessa.

Pirun kohdalla sukupuolten välillä ei ole juurikaan merkittäviä eroja kuvion pylväissä. Tytöistä viisi (20,8 %) ja pojista viisi (27,7 %) tunnistaa sanan prototyypin merkityksen. Tytöistä kymmenen (41,6 %) ja pojista seitsemän (38,8 %) käyttää merkitysmääritelmän osana jonkinlaisia merkitystä kuvaavia komponentteja. Tytöistä kaksi (8,3 %) ja pojista kaksi (11,1 %) ei tiedä sanan merkitystä lainkaan.

Piru on nuorten keskuudessa merkitykseltään tunnetumpi kirosana kuin esimerkiksi edeltävä *jumalauta*: *pirun* merkitys on suoranaisten tuntematon ainoastaan neljälle informantille, kun taas sanan *jumalauta* kohdalla vastaava luku on 14 (ks. taulukot 5 ja 6). Yhteensä kahdeksan informanttia joko ilmaisee suoraan, ettei *piru* ole heidän mielestään kirosana lainkaan tai nimeää sen lieväksi voimasanaksi tai kirosanan korvikkeeksi. Vastavia kannanottoja ei ilmene edellä käsiteltyjen kirosanojen kohdalla. On mahdollista, että osa *pirun* asemaa kirosanana kommentoineista informanteista ei osaa nimetä sanan prototyypistä merkitystä, mutta tiedon puute ei tule ilmi, kun se on kierretty kommentoimalla sanan muita ominaisuuksia.

Tutkielmani motivoitui alun perin siitä uskomuksesta, että nuoret eivät todennäköisesti tunne *pirun* merkitystä ja siitä syystä pitävät sitä lievästi kirosanana. *Pirun* merkitys kuitenkin tunnetaan kohtalaisen hyvin, kun lähes kolmasosa informanteista kuvaa merkitysmääritelmässään *pirua* sen prototyypisellä merkityksellä. Myös merkitystä kuvaavien komponenttien runsas käyttö välittää kuvaa siitä, että nuorilla on vähintäänkin osittainen käsitys siitä, millaiseen yhteyteen *piru* voisi merkityksineen liittyä.

4.2.6. *Hitto*

Seuraavassa taulukossa esitän *hitolle* annettujen merkitysmääritelmien jakautumisen erilaisiin semanttisiin kategorioihin. Kategorioiden vastaajien yhteenlaskettu määrä on enemmän kuin 42 ja prosentit yhteensä enemmän kuin 100 %, koska yksittäisen informantin vastaus saattaa jakautua useampaan semanttiseen kategoriaan merkitystä kuvaavien komponenttiensa perusteella.

TAULUKKO 7. *Hitolle* annetut merkitysmääritelmät ja niiden prosentuaalinen jakautuminen erilaisiin semanttisiin kategorioihin.

<i>Hitto</i>		
Semanttinen kategoria	<i>f</i> (%)	Esimerkki
Hiisi	0 (0,0 %)	-
Lievä voimasana	18 (42,8 %)	<i>Lievempi ilmaus</i> <i>Ei kirosana mutta ruma sana</i> <i>Ei niin paha sana kuin vittu</i>
– Johdos toisesta kirosanasta	10 (23,8 %)	<i>Helvetistä lievempi muoto</i> <i>Hitsi-sanan muunnos</i> <i>Lievä versio vitusta</i>
Paholainen	1 (2,3 %)	<i>Paholainen</i>
Käyttöyhteyden kuvailu	3 (7,1 %)	<i>Jokin asia ärsyttää lievemmin</i> <i>Turhautuminen</i>
Merkitystä ei tiedetty	10 (23,8 %)	<i>Joku ihime hiihtäjän sana</i> <i>Ei tarkoita mitään</i>

Taulukosta voidaan lukea, että informanteista yksikään ei ole tiennyt *hiton* prototyypistä merkitystä. Yksi informantti on nimennyt *hiton* tarkoittamaan paholaista, mikä on toisaalta lähellä prototyypistä merkitystä. Neljän informantin (9,5 %) mielestä sana ei tarkoita mitään, ja kymmenen informantin (23,8 %) mielestä sana on johdos jostakin toisesta kirosanasta. Viisi vastaajaa (11,9 %) mainitsee *hiton* olevan johdos sanasta *vittu*. 18 informanttia (42,8 %) pitää *hittoa* lieväna kirouksena enemmän kuin todellisena kirosanana. Kymmenen informanttia (23,8 %) ei tiedä merkitystä lainkaan, ja kolme informanttia (7,1 %) kuvailee merkityksen sijasta sanan käyttöyhteyttä tai -tarkoitusta.

Hitto on kyselylomakkeessani olleista kirosanoista ainoa, jonka prototyypistä merkitystä *hiisi* yksikään informantti ei tavoita merkitysmääritelmässään. Vastaajista yksi kuitenkin arvelee *hiton* tarkoittavan paholaista. 18 vastaajaa (42,8 %) pohtii merkitysmääritelmässään *hiton* olevan joko vain lievä voimasana tai kevennetty versio jostakin toisesta kirosanasta (esimerkit 61–65).

(61) *Parempi vaihtoehto vitulle, mutta ei siltikään kirosana* (k3t14)

(62) *helvetistä lievempi muoto* (k5p14)

(63) *Ei kirosana, mutta ruma sana. Ei tarkoita mitään, on vain lyhyt ja helppo sana. Voisi pitää jollain tasolla vastikkeena sanalle vittu, mutta ei niin ruma.* (k17t15)

(64) *Hitsi- sanan muunnos* (k26t14)

(65) *Ei minun mielestäni nykyisillä mitta-asteikoilla kirosana (tai ainakaan paha sellainen), en tiedä mitä tarkoittaa, mutta saattaisi tulla englanninkielen sanasta shit?* (k30t14)

Edeltävissä esimerkeissä *hiton* ajatellaan olevan johdos muun muassa sanoista *vittu*, *hitsi* ja englanninkielinen *shit*, 'paska'. Päätelmät johdoksisuudesta luultavasti motivoituvat sekä sanan foneettisista ominaisuuksista että sen "lievyydestä" suhteutettuna muihin kirosanoihin. Esimerkkien (61), (63) ja (65) lisäksi useassa muussakin vastauksessa informantit ottavat kantaa siihen, kuinka sana ei heidän mielestään ole kirosana. Kiroसानan lievänä (tai voimakkaana) pitäminen saattaa siten vaikuttaa siihen, millaisia merkitysmääritelmiä sille annetaan. Kiinnostavasti esimerkeissä (61) ja (63) suhteutetaan *hittoa* kiroसानana *vittuun* siten, että se on jollain tapaa kevyempi tai vähemmän ruma sana. Mielipiteet *vitun* rumuudesta tulevat jälleen esiin, ja olisinkin kiinnostunut tietämään, juontavatko käsitykset *vitun* rumuudesta juurensa sen asemaan voimakkaana kiroसानana vai sen merkitykseen naisen sukupuolielimenä.

Esimerkissä (63) informantti kertoo antamansa merkitysmääritelmän lisäksi, ettei *hitto* hänen mielestään tarkoita mitään. Informanteista yhteensä neljä (9,5 %) on sitä mieltä, ettei sanalla ole lainkaan merkitystä. Edellä käsiteltyjen kiroसानojen kohdalla samankaltaisia vastauksia ilmenee joko yksi tai ei lainkaan. Mitä tuntemattomampi sanan merkitys informanteille on, sen helpommin jotkut heistä luultavasti tekevät johtopäätöksen, ettei sana tarkoita mitään. Esimerkissä (66) sanan laimeutta informantin mielestä ilmaistaan kertomalla, ettei se tarkoita hyvää eikä oikeastaan pahaakaan. Joissakin merkitysmääritelmissä myös arvioidaan sanan sävyä ja käyttötapaa siten, että sanan potentiaalisista käyttäjistä piiryy kuva (esimerkit 66 ja 67):

(66) *Ei pahaakaan eikä hyvää tarkoittava.* (k13t14)

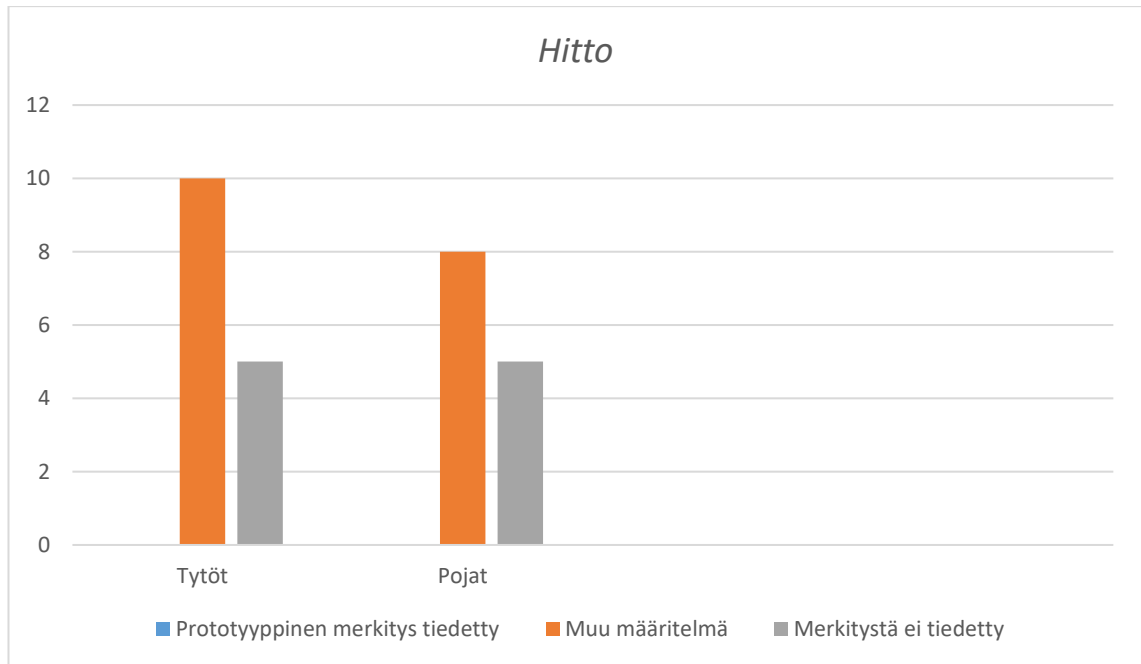
(67) *Vähän hienostuneempi voimasana* (k25t14)

(68) *joku ihime hiihtäjän sana* (k2p14)

Esimerkin (67) informantti määrittelee *hiton* olevan voimasanana hienostunut, jollain tapaa siis parempi kuin muut voimasanat. Hienostuneisuuden vaikutelma voi kenties syntyä siitä, että aineistosta päätellen nuoret tuskin kuulevat *hittoa* kovinkaan usein ainakaan ikätovereidensa käyttämänä. Toisaalta informantti saattaa myös tarkoittaa hienostuneisuudella sitä, ettei sanaa voi pitää suoranaisten karkeanakaan. Informantin määritelmästä välittyy kuva, että hän mahdollisesti ajattelee *hiton* olevan hienostunutta kieltä käyttävän henkilön kirosana. Esimerkistä (68) taas välittyy kuva siitä, kuinka informantti ei tunne sanan merkitystä, jolloin hän pitää sitä myös satunnaisen tai peräti omituisen ihmisen käyttämänä sanana. Tässä yhteydessä en tulkitse *ihime hiihtäjää* kirjaimellisesti, vaan oletan informantin viittaavan sillä omasta mielestään epäilyttävään, omituiseen, tuntemattomaan tai määrittelemättömään puhujaan.

Kymmenen vastaajaa eli 23,8 % ei tiedä sanan merkitystä lainkaan, ja vastaajista kolme keskittyy sanan merkityksen kuvailemisen sijaan sanan käyttötarkoituksen tai -yhteyden kuvaamiseen. Kahden edellisen kirosanan kohdalla jotkut informantit arvioivat myös sanan käyttäjäkunnan ikää, mutta *hiton* kohdalla yksikään vastaaja ei määrittele, minkä ikäiset ihmiset sanaa mahdollisesti käyttävät. Vastaajista yhdeksän (21,4 %) ottaa kantaa siihen, ettei *hitto* ole kirosana laisinkaan, vaan sanaa kuvaillaan ennemminkin lieväksi voimasanaksi jos siksikään. *Hiton* lisäksi ainoastaan *pirun* kohdalla informantit ottavat kantaa sanan asemaan kirosanana. Miesmaan tutkimuksessa 25 vastaajaa on sitä mieltä, että *hitto* ei ole kirosana laisinkaan. Neljä vastaajaa pitää *pirua* kirosanana, kun taas *hiton* luokittelee kirosanaksi 11 vastaajaa. (Miesmaa 2015: 54.)

Seuraavassa kuviossa esitän *hiton* merkitysmääritelmien eroja sukupuolten välillä. Pylvää ilmaisevat prototyypin merkityksen tietämistä.

KUVIO 6. Tyttöjen ja poikien väliset erot *hiton* prototyypin merkityksen tuntemisessa.

Informanteista yksikään ei ole tiennyt *hiton* prototyypistä merkitystä, joten sekä tytöillä että pojilla luku on nolla kohdassa ”prototyypin merkitys tiedetty”. Yksi tyttöinformantti kuitenkin vastaa *hiton* tarkoittavan paholaista, joten hän on ainoana informantina edes jokseenkin lähellä prototyypistä merkitystä. Tytöistä kymmenen eli 41,6 % kertoo määritelmässään *hiton* olevan joko lievä voimasana tai johdos jostakin muusta kirosanasta. Vastaava luku pojilla on kahdeksan (44,4 %), eli erot sukupuolten välillä ovat melko vähäisiä. Sanan merkitystä lainkaan tietämättömistä viisi (20,8 %) on tyttöjä ja viisi (27,7 %) poikia.

Varsinaisia komponentteja ei esiinny muiden kiro sanojen merkitysmääritelmiin verrattavalla tavalla *hiton* kohdalla kummankaan sukupuolen vastauksissa lainkaan. Sen sijaan vastaukset painottuvat *hiton* mahdollisen johdoksisuuden sekä sen aseman pohdiskeluun kiro sanana. Kiro sanan tuttuudella ja yleisyydellä nuorten keskuudessa on siis väliä sen kannalta, millaisia vastauksia nuoret tuottavat. Prototyypiseltä merkitykseltään nuorille tutummissa kiro sanoissa (*vittu*, *helvetti*) tehtävänantoa pohtia kiro sanan semantiikkaa on noudatettu hyvin, kun taas nuorille tuntemattomammat ja heidän kielenkäytössään kaiketi harvinaisemmat kiro sanat tuottavat runsaammin muutakin pohdintaa kuin silkkaa merkityksen kuvailua.

4.3. Kiro sanojen voimakkuuden arviointi suhteessa merkityksen tietämiseen

Ensisijaisen kyselylomakkeen kohdassa 5 tiedustelen, mikä kiro sana on informantin mielestä kaikista voimakkain ja miksi. Alla olevassa taulukossa esitän, mitkä kiro sanat on arvioitu voimakkaimmiksi ja kuinka usein. Kaikkien sarakkeiden frekvenssien yhteenlaskettu määrä on enemmän kuin 42, koska yksittäinen informantti on saattanut mainita kyselylomakkeessa useamman kuin yhden kiro sanan olevan mielestään voimakkain. Taulukon oikeassa reunassa esitän kunkin kiro sanan prototyyppisen merkityksen tunteneiden määrän, jotta voin verrata sitä kutakin kiro sanaa voimakkaimpina pitäneiden määrään. *Saatana* kohdalla prototyyppisen merkityksen tuntevien määrää merkitsen viivalla, koska *saatana* ei ole ollut mukana kyselylomakkeessani. Vastaavasti *hitto* ja *piru* eivät ole taulukoinnissa mukana, koska yksikään informantti ei nimennyt niitä voimakkaimmiksi kiro sanoiksi.

TAULUKKO 8. Kiro sanojen pitäminen voimakkaana suhteessa kiro sanojen prototyyppisten merkitysten tietämiseen nuorten keskuudessa.

Kirosana	Voimakkaimpana pidetty (<i>f</i>)	Prototyyppinen merkitys tiedetty (<i>f</i>)
<i>Helvetti</i>	6	25
<i>Jumalauta</i>	3	16
<i>Perkele</i>	7	5
<i>Saatana</i>	10	-
<i>Vittu</i>	14	20

Ensisijaisen kyselylomakkeen kohdassa 5 voimakkaimmiksi nimetyt kiro sanat ovat systemaattisesti yllä olevassa taulukossa esiintyviä kiro sanoja. Kolme informanttia nimeää voimakkaimmaksi kiro sanaksi jotakin muuta kuin taulukossa esiintyvää, mutta en ole ottanut niitä taulukointiin mukaan vähäisten frekvenssien vuoksi sekä siksi, että kaikissa tapauksissa kyse oli joko ennemmin haukkumasanoista tai -fraaseista tai vieraskielisistä kiro sanoista. Informanteista kuusi vastaa ”en tiedä”, ja kolme on vastannut kohtaan joko sanalla ”useita” tai ”kaikki”. Kaksi informanttia on vastannut, että kiro sanan voimakkaana kokeminen on tilanneriippuvaista.

Useimmin voimakkaimmaksi kirosanaksi on nimetty *vittu* ja sen jälkeen *saatana*. Niiden jälkeen voimakkaimpina kirosanoina pidettyjä ovat *perkele* ja *helvetti*. Taulukon kiro sanoista harvimmoin voimakkaimpana pidetty kirosana on *jumalauta*. Kiroसानan prototyyp pinen merkitys on tiedetty kaikista useimmin *helvetin* ja *vitun* kohdalla. *Vitun* prototyyp pinen merkitys siis tunnetaan melko hyvin informanttien keskuudessa, ja sitä pidetään siitä huolimatta tai sen takia voimakkaana kirosanana. Sama ei kuitenkaan toistu *helvetin* kohdalla: sen prototyypinen merkitys on kaikista mukana olleista kiro sanoista tunnetuin, mutta vain kuusi informanttia pitää sitä kaikista voimakkaimpana kirosanana.

Pelkästä edeltävässä taulukossa esittämästäni yleisestä vertailusta ei voi vielä tehdä suoria johtopäätöksiä, joten seuraavassa taulukossa vertaan yksittäisten informanttien tietoa kiro sanan prototyypisestä merkityksestä informanttien mielipiteeseen voimakkaimmasta kiro sanasta. Taulukossa vasemmanpuoleisin sarake ilmaisee niiden informanttien määrän, jotka ovat tienneet kiro sanan prototyypisen merkityksen. Keskimmäisestä sarak keesta voidaan lukea kutakin kiro sanaa voimakkaimpana pitäneiden informanttien määrä. Oikeanpuoleisin sarake ilmaisee niiden informanttien määrän, jotka ovat sekä tienneet prototyypisen merkityksen että nimenneet kyseisen kiro sanan kaikista voimakkaim maksi. *Saatana* ei ole vertailussa mukana, koska se ei ole osana kyselylomakkeeni kiro sanoja eivätkä informantit ole siten voineet laatia sille merkitysmääritelmää.

TAULUKKO 9. Kiro sanan prototyypisen merkityksen tuntevien informanttien, kiro sanaa voimakkaimpana pitävien informanttien ja prototyypisen merkityksen sekä kiro sanaa voimakkaimpana pitävien informanttien määrien vertailu.

Kirosana	Prototyypisen merkityksen tuntevien määrä (<i>f</i>)	Kirosanaa voimakkaimpana pitävien määrä (<i>f</i>)	Prototyypisen merkityksen tuntevien sekä kiro sanaa voimakkaimpana pitävien määrä (<i>f</i>)
<i>Helvetti</i>	25	6	5
<i>Jumalauta</i>	16	3	1
<i>Perkele</i>	5	7	1
<i>Vittu</i>	20	14	10

25 informanttia tuntee *helvetin* prototyypin merkityksen, ja kuusi informanttia pitää sanaa kaikista voimakkaimpana kirosanana. Informanteista viisi osuu molempiin kategoriaihin eli sekä tuntee prototyypin merkityksen että pitää sanaa voimakkaimpana kirosanana. *Helvettiä* voimakkaimpana kirosanana pitävistä informanteista siis 83,3 % tietää, mitä sana prototyypisesti tarkoittaa. Vastaava prosentti on sanan *jumalauta* kohdalla 33,3 %, *perkeleen* kohdalla 14,2 % ja *vitun* kohdalla 71,4 %. *Helvetin* ja *vitun* kohdalla sekä edellä kuvatut prosentuaaliset osuudet että sanan prototyypin merkityksen tietävien määrät ovat kaikista taulukoiduista kiro sanoista suurimmat. *Helvetin* voimakkaimmaksi kiro sanaksi nimenneitä on kuitenkin huomattavasti vähemmän kuin niitä, jotka ovat nimenneet *vitun* kaikista voimakkaimmaksi kiro sanaksi.

Edellä kuvatut taulukoinnit viittaavat siihen suuntaan, että mitä paremmin kiro sanan prototyypin merkitys tunnetaan, sen useammin sitä pidetään voimakkaana kiro sanana. Informanttien määrät kutakin kiro sanaa kohti eivät ole suuria, joten pitäviä päätelmiä ei voida tehdä. Aineistosta voisi kuitenkin päätellä, että muiden kriteerien ohella (esimerkiksi sanan foneettiset ominaisuudet) myös sanan merkityksen tunteminen vaikuttaa sen voimakkaana pitämiseen. Tulosta ei myöskään voitane soveltaa toisin päin, että kiro sanan merkityksen tuntemattomuus tekisi sanasta lievän (ks. *perkele*). Esimerkiksi *hitto* on analyysin tulosten perusteella nuorten keskuudessa merkitykseltään tuntematon ja sitä pidetään lievänä, mutta informantin käsitys siitä, onko sana lievä vai voimakas, on todennäköisesti kompleksisempi kokonaisuus kuin silkkaan merkitykseen tai sen tietämiseen perustuva asia.

Esimerkit (68–71) ovat otteita informanttien perusteluista sille, miksi hänen nimeämänsä kiro sana tai kiro sanat ovat hänen mielestään kaikista voimakkaimmat. Olen poiminut tähän esimerkkejä, joissa kiro sanan voimakkuutta perustellaan jollakin muulla ominaisuudella kuin merkityksellä.

(68) *ne* [helveti, perkele, vittu, saatana] *on käytetyimpiä* (k5p14)

(69) *en tiedä se* [helveti] *vain kuulostaa voimakkaalta*. (k8t15)

(70) *Se* [saatana] *kuulostaa pahalta ja voimakkaat kirjaimet luo vakavan tunteen*. (k13t14)

(71) *Konsonanttien runsaus tekee siitä* [perkele] *”kovan” sanoa ja se ilmaisee tunteita parhaiten*. (k17t15)

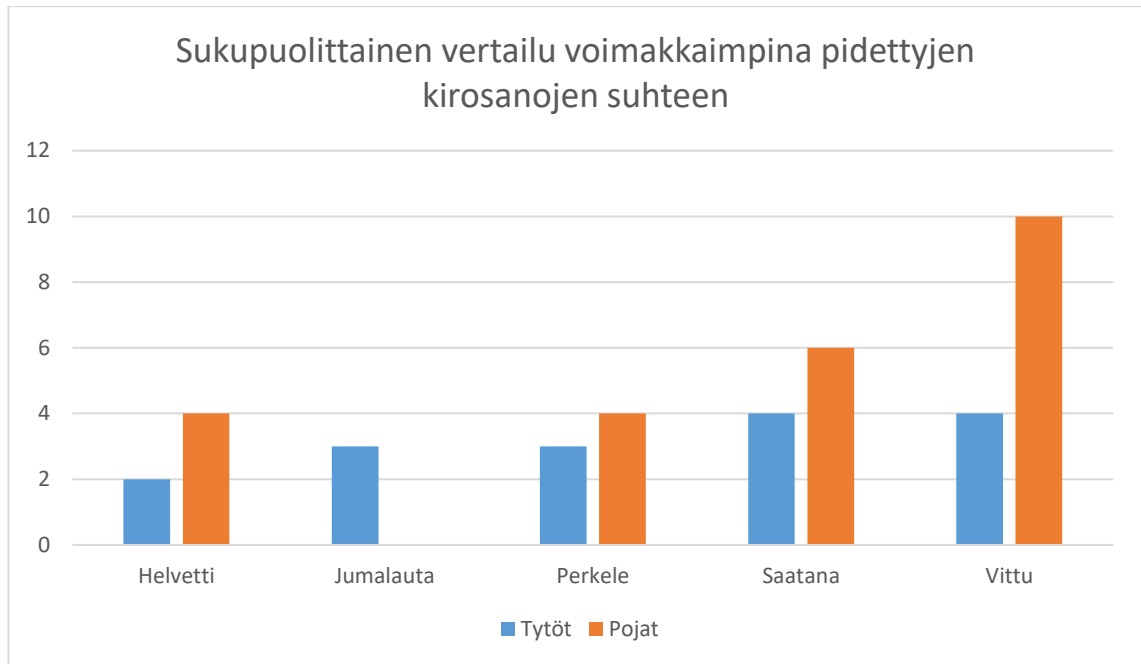
Kirosanojen voimakkuutta perustellaan siis sekä sosiaalisin että foneettisin syin. Esimerkin (68) informantti vetoaa luettelemiensa kirosanojen yleisyyteen perustellessaan niiden voimakkuutta. Useassa muussakin perustelussa toistuu sama ajatus: kirosana on voimakas, kun sitä käytetään paljon tai usein. Esimerkkien (69) ja (70) tapaan useassa perustelussa kirosana kuulostaa jostakin syystä voimakkaalta tai ikävältä, mutta syihin ei mennä sen syvemmin. Syyt voivat olla esimerkin (70) informantin tapaan ehkä äännesymbolisia, mutta perusteluita ei osata muodostaa kovinkaan syväluotaaviksi. Toisaalta voimakkuuden kokemuksen taustalla voivat olla myös sosiaaliset syyt kuten esimerkissä (68). Jos kirosanaa kuulee vain harvoin ja tunnelatausta sisältävissä tilanteissa, voi informantin käsitys kirosanasta muodostua tietynlaiseksi. Kiro sanoista etenkin *vittu* saa varioivia perusteluita osakseen (esimerkit 71–73):

(71) *se vaan on* [voimakas] (k19p14)

(72) *olen saanut sellaisen käsityksen* (k23p14)

(73) *se on kaikista kuvottavin sana* (k24t14)

Esimerkkien (71) ja (72) informantit tuovat vastauksillaan esiin, että syyt *vitun* pitämiseen voimakkaimpana kiro sanana voivat olla myös pitkälti tiedostamattomia. Esimerkin (71) informantti pitää suorastaan itsestäänselvänä, että *vittu* on selittämättömistä syistä kiro sanoista voimakkain. Esimerkin (72) informantti on siinä käsityksessä, että *vittu* on voimakkain kirosana, mutta ei perustele enempää mielipidettään saati sitä, mistä käsitys on peräisin. Esimerkin (73) informantti ottaa kantaa *vitun* asemaan voimakkaimpana kiro sanana sen merkityksen kautta – affektinen ilmaus *kuvottavin* kertoo paljon informantin omasta suhtautumisesta sanaan. Esimerkin (73) informantti on tyttö, mikä tukee aiemmin tekemääni havaintoa siitä, että tytöt suhtautuvat kaiken kaikkiaan *vittuun* sanana ja merkityksenä poikia negatiivisemmin. Seuraavassa kuviossa esitän sukupuolittaisen vertailun kiro sanojen voimakkaana pitämisen suhteen.

KUVIO 7. Sukupuolittainen vertailu informanttien voimakkaimmiksi nimeämien kirosanon suhteen.

Kuviosta voidaan lukea, että selkein ero sukupuolten välillä on siinä, kuinka moni pitää *vittua* voimakkaimpana kirosanana. Tytöistä neljä (16,6 %) nimeää *vitun* voimakkaimmaksi kirosanaksi, kun taas pojista jopa kymmenen (55,5 %) on sitä mieltä, että *vittu* on kaikista voimakkain kirosansana. Kaiken edellä kuvaamani analyysin perusteella en usko, että erossa olisi kyse varsinaisesti siitä, että tytöt eivät pidä *vittua* voimakkaimpana kirosanana yhtä usein kuin pojat. Tyttöjen vastausprosentti kyselylomakkeen kohtaan 5 on alhaisempi kuin pojilla, ja lisäksi uskon häveliäisyyden vaikuttavan siihen, millaisia vastauksia halutaan tuottaa. Muiden kirosanon kohdalla ei ole kyse suurista eroista, mutta kiinnostavaa on, että kaikki sanan *jumalauta* voimakkaimmaksi nimenneistä ovat tyttöjä.

Ylipäätään koko aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että pojat suhtautuvat kiroiluun rennommin tai vähemmän negatiivisesti kuin tytöt. Pojista suurempi osa kuin tytöistä on vastannut kyselylomakkeen kohtaan 5 jotain, ja useat pojat nimeävät useamman kuin yhden kirosan voimakkaimmaksi. Tyttöjen negatiivinen suhtautuminen sanaan *vittu* on tullut ilmi jo aiemmassa osassa analyysiani (ks. luku 4.2.3), ja sama linja näyttää jatkuvan vielä tässäkin vaiheessa analyysia. Tytöt eivät ehkä nimeä *vittua* voimakkaimmaksi kirosanaksi niin usein kuin pojat, koska eivät ylipäätään nimeä voimakkaita kirosanon sa-

massa mittakaavassa poikien kanssa. Pojista useat nimeävät voimakkaimmaksi kirosanaksi kolme tai useamman sanan, kun taas tytöistä kukaan ei nimeä kahta enempää. Toisaalta voidaan myös pohtia, voiko tulos johtua siitä, että tytöt taipuvat noudattamaan annettuja ohjeita kuuliaisemmin – tehtävänannossa tarkalleen ottaen pyydän nimeämään yhden kirosan, joka on vastaajan mielestä ylitse muiden kaikista voimakkain.

4.4. Yhteenveto

Seuraavassa taulukossa esitän edellisissä alaluvuissa käsittelemieni kirosojen jakautumisen osioihin sen mukaan, kuinka hyvin niiden merkitys on tiedetty. Vaikka vastauksia on kutakin kirosanäkökohti 42, saattaa vastausten määrä taulukossa olla suurempi, koska osa vastauksista jakautuu sisältönsä perusteella useampaan kuin yhteen osioon. Osio ”tämä ei ole kirošana” ei ole mukana taulukoinnissa, sillä se koskee ainoastaan *pirua* ja *hittoa*.

TAULUKKO 10. Nuorten kirosoille antamien merkitysmääritelmien jakautuminen semanttisiin kategorioihin prosentuaalisina osuuksina.

Kirosana	Prototyyp- pinen mer- kitys- tiedetty	Merkitystä kuvaavia komponent- teja käytetty osana määri- telmää	Käyttötär- koituksen tai -yhtey- den kuvailu	Merkitystä ei tiedetty
<i>Helvetti</i>	26 (61,9 %)	16 (38,0 %)	6 (14,2 %)	3 (7,1 %)
<i>Perkele</i>	5 (11,9 %)	9 (21,4 %)	8 (19,0 %)	9 (21,4 %)
<i>Vittu</i>	21 (50,0 %)	4 (9,5 %)	9 (21,4 %)	4 (9,5 %)
<i>Jumalauta</i>	17 (40,4 %)	3 (7,1 %)	6 (14,2 %)	14 (33,3 %)
<i>Piru</i>	13 (30,9 %)	14 (33,3 %)	6 (14,2 %)	3 (7,1 %)
<i>Hitto</i>	0 (0,0 %)	10 (23,8 %)	3 (7,1 %)	10 (23,8 %)

Taulukosta käy ilmi, että merkitykseltään kaikista tunnetuin kirošana on *helvetti*. Muut taulukossa olevat kiro sanat ovat järjestyksessä merkitykseltään tunnetuimmasta vähiten tunnettuun *vittu*, *jumalauta*, *piru*, *perkele* ja *hitto*. *Helvetin* prototyypin merkityksen tuntee vähän yli puolet informanteista, kun taas vähiten tunnetun *hiton* prototyypistä

merkitystä ei tunne informanteista yksikään. Prototyypiseltä merkitykseltään selkeästi heikoiten tunnetut kiro sanat ovat *perkele* ja *hitto*.

Varioivimmin erilaisia sanan merkitystä kuvaavia komponentteja käytetään *helvettiä* kuvaailtaessa. Jopa neljäsosa käyttää merkitystä kuvaavia komponentteja osana kuvaustaan *hiton* kohdalla, mutta *hiton* komponentit koostuvat enimmäkseen suhteutuksista muihin kiro sanoihin tai lieviin voimasanoihin. *Jumalautaa* kuvaaillessa käytetään kaikista vähiten minkäänlaisia merkitystä kuvaavia komponentteja luultavasti siksi, kun sanan merkitys on pääteltävissä sen kirjoitusasustakin.

Merkitystä kuvaavien komponenttien käytössä sukupuolten välillä on havaittavissa eroja. Jokaisen kyselylomakkeessa mukana olleen kiro sanan kohdalla tytöt käyttävät komponentteja osana määritelmäänsä enemmän ja useammin kuin pojat. Tyttöjen vastaukset ovat kaiken kaikkiaan kuvailevampia kuin poikien, sillä yksikään poika ei ole kirjoittanut yli viiden sanan pituista merkitysmääritelmää. Tytöt taas saattavat kuvailla kiro sanan merkitystä usealla lauseella tai pitkällä virkkeellä, ja kaikki analyysilukuihin esimerkeiksi ottamani pitkät vastaukset ovat tyttöjen kirjoittamia.

Sanat *piru* ja *perkele* ovat informanttienkin vastausten perusteella merkitykseltään melko lähellä toisiaan, mutta siitä huolimatta *pirua* pidetään merkitykseltään niin laimeana, että vastaajista neljä (9,5 %) kokee tarpeelliseksi kommentoida, ettei *piru* ole heidän mielestään kiro sana. *Pirun* prototyypisen merkityksen tuntee lähes kolmasosa vastaajista, kun taas *perkeleen* prototyypisen merkityksen tietää vain viisi vastaajaa (11,9 %). Analyysin perusteella voitaneen siis tehdä päätelmä, ettei *pirun* asema lievänä kiro sanana nuorten keskuudessa johdu välttämättä siitä, ettei sanan merkitystä tunnettaisi. Analysoidessani kiro sanojen voimakkaana pitämistä suhteessa kiro sanojen prototyypisen merkityksen tuntemiseen teinkin sen havainnon, että kiro sanan merkityksen tietäminen voi johtaa sen pitämiseen muita kiro sanoja voimakkaampana, mutta vastaavasti kiro sanan merkityksen ollessa epäselvä sana ei automaattisesti pidetä siitä johtuen lievänä. Esimerkiksi *perkele* on informanttien keskuudessa useammin voimakkaampana pidetty kiro sana kuin *helvetti* tai *jumalauta*, vaikka ainoastaan viisi informanttia (11,9 %) on tiennyt sen prototyypisen merkityksen.

Vittu ja *perkele* ovat kaikista voimakkaimpina pidettyjä kirosanoja nuorten keskuudessa (Jokelainen 2018: 29). Tämän tutkielmani aineistossa *vitun* ja *perkeleen* käyttötarkoitusta kuvaillaan enemmän kuin muiden kirosanojen. Vaikka tehtävänannossa pyydän kuvailemaan kirosanojen merkitystä, jokaisen kirosanan kohdalla on keskitytty kuvailemaan myös käyttöyhteyttä tai -tapaa. Yhdeksän vastaajaa (21,4 %) kuvailee sanan *vittu* käyttöyhteyksiä, ja sanalla *perkele* vastaava luku on kahdeksan (19,0 %). Muiden kirosanojen kohdalla käyttöyhteyksiä kuvailevien vastaajien määrä on vaihtelevasti kolmesta kuuheen. Neljä vastaajaa (9,5 %) ilmaisee *vitun* merkityksen kiertoilmausten kautta, joten voi olla mahdollista, että voimakkaimpina koettujen kirosanojen merkitystä ei tohdita miettiä tai kertoa, vaan mieluummin keskitytään sanan käyttöyhteyksien pohtimiseen.

Sukupuolittaiset erot kirosanojen merkitysmääritelmässä tai voimakkaimpien kirosanojen nimeämisessä ovat melko vähäisiä. Suurimmat sukupuolittaiset erot ilmenevät kuitenkin molemmissa edellä mainituissa kategorioissa *vitun* kohdalla. Pojista 66,6 % tuntee *vitun* prototyypin merkityksen, kun taas tytöistä 33,3 % osaa nimetä sanan prototyypin merkityksen kyselylomakkeeseen. Kaikki neljä merkitystä kuvailevia komponentteja hyödyntänyttä vastausta ovat tyttöjen. Lisäksi tyttöjen vastauksista on luettavissa paljon enemmän yleistä negatiivista asennoitumista *vittuun* kuin poikien vastauksista. Kuvailuun käytetyt komponentit ovat negatiivissävytteisiä adjektiiveja. Negatiivinen suhtautuminen tulee ilmi myös muualta, sillä esimerkiksi ensisijaisen kyselylomakkeen kohdassa 5 tytöt perustelevat *vitun* voimakkuutta useammin sanan rumuudella kuin pojat. Pojat taas käyttävät enemmän sosiaalisia perusteita: jostakin on opittu, että sana on kielenkäyttäjien keskuudessa voimakas syistä, joita ei osata juurikaan avata. Näen, että tyttöjen syyt pitää *vittua* erityisen rumana kirosanana ovat mahdollisesti kahtalaiset. Kun sanan prototyypin merkitys naisen sukuelimenä on tiedossa, negatiivinen suhtautuminen sanaan voi syntyä siitä tulkinnasta, että kirosana jollain tapaa halventaa naiseutta. Toisaalta tyttöinformantin oma suhtautuminen naiseuteen voi olla yhteiskunnallisten rakenteiden tai kasvatuksen kautta – ei välttämättä tiedostetusti – ristiriitainen, jolloin sukupuolisuuteen tai seksuaalisuuteen viittaavaa sanaa pidetään rumana tai jopa kuvottavana.

Kiinnostavaa myös on, että *pirun* ja *hiton* kohdalla useat vastaajat haluavat kommentoida sanojen asemaa kirosanoina, vaikkei sitä tehtävänannossa pyydetä. Muiden lomakkeessa mukana olevien kirosanojen voimakkuutta tai lievyyttä ei ole kommentoitu kertaakaan.

Sanan *jumalauta* kohdalla vastaajista kaksi on kuvaillut sanan merkitystä termillä *voimasana*, mistä voitaisiin päätellä, että *jumalauta* on kirosanana voimakas eri tavoin kuin laimeina pidetyt *piru* tai *hitto*.

Joidenkin kirosanojen osalta vastaajat kuvailevat merkityksen lisäksi myös sitä, millaiset ihmisryhmät tyypillisesti käyttävät mainittuja sanoja. *Vittua* kuvaillaan nuorten käyttämäksi sanaksi, kun taas *piru* ja *perkele* ovat joidenkin vastaajien mukaan vanhempien ihmisten käyttämiä voimasanoja. Edeltävän kaltaiset pohdinnat kiinnostavasti tukevat aikaisempia tutkimustuloksia siitä, että uskonnollisperäiset kiro sanat (*piru* ja *perkele*) ovat vanhemman väestön suosiossa, ja seksuaalisuuteen viittaavat kiro sanat (*vittu*) ovat taas nuorison käytössä tyypillisempiä (Jokelainen 2018: 34; Rinne 1989: 18–19). Vaikka vastauksissa ei välttämättä pohdita kirosanojen merkityksiä lainkaan, tarjoavat ne silti sellaista toisen käden tietoa esimerkiksi kirosanojen käytön ja käsittämisen taustalla vaikuttavista asenteista, jollaista lähdin avokysymyksillä tavoittelemaankin.

5. ANALYYSI USKONNOLLISEN TAUSTAN VAIKUTUKSISTA

Tässä luvussa analysoin informantin uskonnollisen taustan vaikutusta kirosanojen merkitysten ja voimakkuuden käsittämiseen. Tässä vaiheessa myös siirryn analyysissäni semanttisesta prototyyppiajattelusta kokeellisen semantiikan metodiikkaan ja sosiodemografisten muuttujien analysointiin. Olen kerännyt analysoitavaa aineistoa kokeelliselle semantiikalle tyypillisesti kyselylomakkeilla. Tarkastelen sosiodemografisten muuttujien – eli tässä tapauksessa informantin uskonnollisen taustan – vaikutusta informantin kielenkäyttöön sekä kielen käsittämiseen. Tässä osassa analyysiani hyödynnän sekä ensi- että toissijaista aineistoani.

Olen eritellyt ensisijaisesta aineistostani sellaiset kyselylomakkeet, joissa informantti on vastannut välttävää kiroilua uskonnollisista syistä. Tarkastelen niistä kirosanoille annettuja merkitysmääritelmiä sekä sitä, onko merkitysmääritelmässä havaittavissa eroja suhteessa jäljelle jäävän aineiston merkitysmääritelmiin. Lisäksi tarkastelen sitä, mitä kirosanoja pidetään voimakkaina ja millä perustein. Tässä osassa analyysia hyödynnän myös toissijaista aineistoani, josta olen myös eritellyt sellaiset lomakkeet, joiden vastaajat ovat todennäköisin perustein vanhoillislestadiolaisesta tai muutoin uskonnollisesta perheestä. Olen käsitellyt tarkemmin uskonnollisuuden määritelmää, lähtökohtiani tutkimuskysymyksiin sekä kyselylomakkeen muotoiluja tämän analyysin osion osalta luvuissa 1.2. ja 2.2.

Uskonnollisella taustalla tarkoitan tutkielmassani lähinnä vanhoillislestadiolaisuutta, koska Pohjois-Pohjanmaan alueella uskonnollisen kasvatuksen saanut nuori on tyypillisimmin vanhoillislestadiolaisesta perheestä. Mutta koska kyselylomakkeessani tiedustelen ainoastaan uskonnollisuuden vaikutuksesta kiroiluun enkä pyydä vastaajaa erittelemään uskonnollisuutensa laatua, saattaa joukossa olla sellaisiakin vastaajia, jotka ovat saaneet uskonnollisen kasvatuksen muulla tavoin kuin vanhoillislestadiolaisuuden kautta. Tutkielmassani puhun kuitenkin uskonnollistaustaisista nuorista siinä oletuksessa, että tällä maantieteellisellä alueella he ovat todennäköisimmin vanhoillislestadiolaisesta perheestä. Jatkossa nimitän uskonnollistaustaisia informantteja uskonnollistaustaisiksi informanteiksi ja sellaisia informantteja, joilla ei ole uskonnollista taustaa, muiksi informanteiksi.

5.1. Uskonnollisen taustan vaikutukset kirosanojen merkitysmääritelmiin

Analyysini uskonnollisen taustan vaikutuksista kirosanojen merkitysmääritelmiin tulee olemaan odottamaani suppeampi, sillä lopulta koko aineistosta erottuu ainoastaan kaksi sellaista lomaketta, joissa informantti on selkeästi ilmaissut vähäisen kiroilunsa johtuvan uskonnollisista syistä. Sellaisia lomakkeita, joissa on kerrottu kiroilemattomuuden johtuvan kasvatuksesta tai muusta syystä, on lisäksi neljä. Pidän todennäköisenä, että kaikki uskovaiset nuoret eivät välttämättä tiedosta kiroilemattomuutensa olevan suoraa seurausta uskonnollisuudesta, jolloin asia ei tule suoralla tavalla ilmi kyselylomakkeesta. Voi myös olla, että jotkut kokevat liian henkilökohtaiseksi kertoa sellaisia tietoja itsestään edes anonyymisti. Osa sellaisistakin vastaajista, jotka eivät ole rastittaneet välttäväänsä kiroilua uskonnollisista syistä, voi siis kuulua uskonnolliseen yhteisöön tai olla uskonnollisen kasvatuksen saaneita. Sellaisista lomakkeista ei kuitenkaan ole eroteltavissa piirteitä, joiden perusteella voisin luokitella vastaajalla olevan uskonnollista taustaa. Ensimmäisessä kyselylomakkeessani ei ole kohtia, joissa informanttia vaadittaisiin tuottamaan itselleen luontevaa kiroilua, joten aineistossa ei juurikaan ole materiaalia, jonka varassa voisin päätellä jonkun olevan uskonnollisesta tai ei-uskonnollisesta perheestä. Tässä osiossa siis analysoin ainoastaan niitä kahta lomaketta, joiden vastaajat varmuudella välttelevät kiroilua uskonnollisten syiden vuoksi. Piirteet, joista vastaaja voitaisiin tunnistaa vanhoillislestadiolaiseksi, perustan Antti Koivusaaren havaintoihin pro gradu -tutkielmassaan (2018) (ks. s. 14).

Molempien analyysini kohteena olevien kyselylomakkeiden informantit ovat tyttöjä. Toinen kertoo lomakkeessa perheensä olleen ennen uskossa, ja toinen informantti ei ota asiaan kantaa sanallisesti lainkaan. Informanttien kyselylomakkeet eroavat vastauksiltaan toisistaan melko jyrkästi. Ensimmäinen informantti (k11t14) on laatinut kirosanoille merkitysmääritelmät ohjeiden ja tietämyksensä mukaisesti. Toinen informantti (k35t16) on jokaisen kirosanan kohdalla kuvannut ainoastaan sanan käyttötarkoitusta tai -yhteyttä.

Informantin k11t14 vastauksista on luettavissa selkeästi kristinuskon mukaista ajattelua. Kristinuskoa mukailevat vastaukset ovat tyyppillisiä muillakin informanteilla, mutta informantin k11t14 merkitysmääritelmissä on sanastoa, jonka tyyppinen spesifisyys on koko aineistossa harvinaista (esimerkki 74):

(74) *Uskossa joudut helvettiin, jos et toimi oikein.* (k11t14)

Esimerkki on informantin antamasta *helvetin* merkitysmääritelmästä. Informantin uskonnollinen tausta tulee ilmi merkitysmääritelmästä, kun hän pohjaa käsityksensä sanan merkityksestä uskoon. Muista uskonnollisperäisistä kiro sanoista (*perkele, jumalauta, piru*) hän tietää ainoastaan *pirun* prototyypin merkityksen. *Perkelettä* hän kuvailee merkityskomponenteilla *paha olio*, ja sanan *jumalauta* merkitystä hän ei tiedä lainkaan. *Vittua* hän kuvailee kiinnostavasti sanoin *tiit kyllä*. Hän puhuttelee vastauksellaan tutkijaa suoraan ja olettaa meillä olevan yhteistä tietoa sanan merkityksestä. Vastaus voitaisiin etenkin uskonnollisuuden kontekstissa tulkita kasvatuksesta peräisin olevana häveliäisyytenä. Kuitenkin informanttien joukossa on muitakin nuoria, joiden vastauksista ilmenee ujos- telua ja häpeilyä kiroilua kohtaan. Asia ei siis ole välttämättä uskonnollisuuteen liitännäinen – suuremmasta otoksesta olisi kuitenkin antoisaa selvittää, liittykö uskonnollistaus- taisilla nuorilla kenties kiroiluun enemmän häveliäisyyttä kuin muilla nuorilla.

Informantti k35t16 ei anna yhdellekään kiro sanalle ohjeiden mukaista merkitysmääritelmää, mutta vastauksista voi silti tehdä tulkintoja informantin käsityksistä ja asenteista. *Helvetin* ja *perkeleen* kohdalla informantti arvioi sanoja käytettävän silloin, kun jokin asia menee pieleen, tai suoraan lainaten, ”ku mikään ei mee putkee”. *Vittua* käytetään hänen mukaansa ärsytykseen. Vastauksista itsestään ei käy ilmi, tarkoittaako hän kyseisiä kiro sanoja yleisesti käytettävän hänen kuvailemassaan tarkoituksessa, vai käyttääkö hän sanoja edellä kuvatuissa tilanteissa ainoastaan itse. Toisaalta hän on lomakkeen lopussa vastannut, ettei kiroile itse ollenkaan, joten vastaukset ehkä heijastelevat hänen käsitystään siitä, millaisiin tarkoituksiin kiroilevat nuoret käyttävät lomakkeessa mukana olevia sanoja.

Informantti k35t16 ottaa kantaa myös siihen, ketkä hänen mielestään sanoja käyttävät. *Pirun* kohdalla hän tekee huomion, että sana on ehkä enimmäkseen aikuisten käyttämä voimasana. *Pirun* kohdalla informantit ottavat muutenkin runsaasti kantaa sekä siihen, että sana on enimmäkseen vanhempien ihmisten käyttämä sana että siihen, ettei se ole kiro sana lainkaan. Informantti k35t16 ei ota yhdenkään kiro sanan kohdalla kantaa sanan asemaan tai voimakkuuteen kiro sanana.

Informantin k35t16 kiro sanojen käyttöyhteyttä käsittelevät vastaukset saattavat olla puhtaasti tehtävän väärinymmärryksen tulosta. Voi olla myös toisaalta mahdollista, että informantti ei ole lainkaan tietoinen kiro sanojen prototyypisistä merkityksistä, jolloin hän kiertää tietämättömyytensä kommentoimalla jotakin muuta kiro sanan ominaisuutta.

Informantin k11t14 mielestä voimakkain kiro sana on *helvetti*. Informantti k35t16 on sitä mieltä, että monta kiro sanaa peräkkäin lausuttuna tuottaa kaikista voimakkaimman vaikutelman, mutta jos täytyy valita yksi, *perkele* on voimakkain. Kumpikin heistä perustelee, ettei oikein osaa sanoa syytä valinnalleen, sillä sana vain kuulostaa voimakkaalta. Valinta voi jälleen pohjautua esimerkiksi sanojen foneettisiin ominaisuuksiin, mikä olisi ymmärrettävää ja odotettavaa etenkin klusiilivoittoisen ja särähtävän *perkeleen* kohdalla. Toisaalta valinta voi myös pohjautua sanan merkitykseen: hypoteesini mukaisesti uskonnollistaustaiset nuoret mahdollisesti pitävät uskontoon pohjautuvia kiro sanoja erityisen voimakkaina. Informantti k35t16 ei vastaustensa perusteella tiedä *perkeleen* prototyypistä merkitystä, mutta pidän mahdollisena, että informantilla voi olla sanan merkityksestä jonkinlaista intuitiivista tietoa, jota on vaikeaa saada sanoiksi. Informantti voi olla tietoinen sanan yhteydestä uskontoon, mutta ei silti saa tietouttaan tuotua ilmi paperille. Informantti k11t14 on tietoinen *helvetin* prototyypisestä merkityksestä, joten hänen kokemuksensa sanan voimakkuudesta voi hyvinkin perustua sanan merkitykseen.

Koska informantteja on tässä osiossa vain kaksi, en voi tehdä yleistävää johtopäätöstä siitä, millä tavoin uskonnollistaustaisten nuorten merkitysmääritelmät eroavat muiden nuorten merkitysmääritelmistä. Olen pystynyt kuitenkin analysoimaan heidän vastauksiinsa ja pohtimaan mahdollisia syitä ja vaikuttimia vastausten taustalla. Mikäli uskonnollistaustaisia informantteja olisi sattunut otokseen enemmän, olisi vertailua voinut tehdä taulukoimalla, jolloin johtopäätöksiäkin olisi voinut syntyä. Näiltä osin en siis saa vastausta tutkimuskysymykseeni, jolla tavoittelen tietoa uskonnollistaustaisten nuorten ja muiden nuorten kiro sanoille antamien merkitysmääritelmien eroista.

5.2. Uskonnollisen taustan vaikutukset kiro sanojen käyttöön ja voimakkuuden arviointiin

Seuraavaksi analysoin uskonnollistaustaisten nuorten sekä muiden nuorten eroja kiro sanojen käytön ja voimakkuuden käsittämisen suhteen. Tässä hyödynnän toissijaisen kyselylomakkeeni vastauksia. Olen erotellut aineistosta 13 sellaista lomaketta, joiden vastajilla epäilen olevan uskonnollista taustaa. Lomakkeessa en tiedustele sitä suoraan, vaan pyydän avokysymyksellä informanttia perustelemaan, miksi hän ei kiroile lainkaan. Osassa perusteluista uskonnollinen tausta tulee selkeästi ilmi, osassa ei niinkään. Tähän pätee oletukseni siitä, että uskonnollisesta perheestä tuleva nuori ei välttämättä tiedosta kiroilemattomuutensa johtuvan suoranaisesti uskonnollisesta kasvatuksesta vaan perustelee sitä enemmän kotoa opituilla tavoilla. Mikäli informantti ei kyselylomakkeessa perustele kiroilemattomuutensa johtuvan suoranaisesti uskonnollisesta taustasta, olen silti voinut päätellä nuoren tulevan uskonnollisesta perheestä muun muassa hänen tyypillisesti käyttämiensä kiro sanojen perusteella (perustuen Koivusaaren 2018: 31 havaintoihin). Toissijaisessa kyselylomakkeessa informantilla on paljon mahdollisuuksia vastata kysymyksiin luontevaksi kokemillaan sanoilla, jolloin saan kyselylomakkeesta melko helposti kuvan, onko informantilla mahdollisesti vanhoillislestadiolaista taustaa vai ei.

Olen erotellut aineistosta myös 13 sellaista lomaketta, joiden informanteilla ei tiettävästi ole uskonnollista taustaa. Näin pystyn vertailemaan kahta samankokoista otosta keskenään sekä tekemään päätelmiä otosten eroista. Kyselylomakkeesta tarkastelen kohtia 2, 3 ja 5. Kohdissa 2 ja 3 pyydän informanttia mainitsemaan sellaiset kiro sanat, joita hän käyttää eniten ja vähiten sekä perustelemaan valintansa. Kohdassa 5 pyydän informanttia asettamaan valmiiksi annetut kymmenen kiro sanaa hänen oman kielitajunsa mukaiseen voimakkuusjärjestykseen voimakkaimmasta lievimpään. Annetut kiro sanat ovat *helvetti*, *hitto*, *jumalauta*, *kyrpä*, *paska*, *perkele*, *perse*, *piru*, *saatana* ja *vittu*. Kohtaa 4, eli kysymystä ”Kuinka usein kiroilet?” tarkastelen siinä määrin, että otan huomioon oletetusti uskonnollistaustaisten informanttien perustelut kiroilemattomuudelleen.

Seuraavassa taulukossa vertaan uskonnollistaustaisten ja muiden informanttien eniten käyttämiä kiro sanoja oman arvionsa mukaan. Taulukossa on mainittu jokainen kyselylomakkeen kohdassa 2 esille tullut kiro sana. Taulukossa on myös mukana vaihtoehto ”en kiroile”, koska se tulee aineistossa esiin useamman kerran. Viiva rivillä tarkoittaa, ettei

yksikään vertailuryhmän informantti ole maininnut käyttävänsä kyseistä kirosanaa eniten. Lihavoin taulukosta kummassakin vertailuryhmässä useimmin mainitun kirosanan määrän. Luvut ovat molemmissa sarakkeissa yhteenlaskettuna enemmän kuin informanttien määrä (13), koska yksittäinen informantti on saattanut mainita useamman kuin yhden kirosanan eniten käyttämäkseen.

TAULUKKO 11. Informanttien eniten käyttämät kirosanat. Vertailu uskonnollistaustaisten informanttien ja muiden informanttien välillä.

Kirosana	Uskonnollistaustaiset informantit (f)	Muut informantit (f)
<i>En kiroile</i>	5	-
<i>Helvetti</i>	-	3
<i>Paska</i>	7	-
<i>Perkeleenvittu</i>	-	1
<i>Perkele</i>	-	2
<i>Perse</i>	2	-
<i>Persetti</i>	-	1
<i>Saatana</i>	-	1
<i>Vittu</i>	-	8
<i>Vittura</i>	-	1

Taulukosta voidaan havaita, että kirosanojen käytössä ja variaatioissa on vertailuryhmien välillä suuria eroja. Uskonnollistaustaisten informanttien vastauksissa esiintyy vain kaksi eri kirosanaa, *paska* ja *perse*, joista *paska* on yleisempi. Seitsemän informanttia eli 53,8 % vertailuryhmän informanteista on nimennyt sen yleisimmin käyttämäkseen kirosanaksi. Vertailuryhmässä myös ”en kiroile” muodostuu yleiseksi vastaukseksi. Informantti ei ole siis voinut mainita mitään kirosanaa useimmin käyttämäkseen, koska ei ylipäätään kiroile koskaan. Muiden informanttien vertailuryhmässä mikään uskonnollistaustaisten informanttien aineistossa esiin tulleista vaihtoehdoista (*paska*, *perse*, *en kiroile*) ei saa yhtään mainintaa. Muiden informanttien aineistossa tulee kokonaisuudessaan esiin laajempi variaatio kirosanoja ja jopa epätyypillisiä johdoksia (*persetti*, *perkeleenvittu*, *vittura*). Kahdeksan informanttia (61,5 %) nimeää *vitun* eniten käyttämäkseen kirosanaksi,

ja se saakin ylivoimaisesti eniten mainintoja muiden informanttien aineistossa. Muut taulukon kiro sanat saavat vähäisesti mainintoja *vittuun* verrattuna, kun määrät ovat vaihtelevasti 0–3.

Taulukosta voidaan päätellä, että uskonnollistaustaiset nuoret ja sellaiset nuoret, joilla ei ole uskonnollista taustaa, käyttävät useimmin tyystin erilaisia kiro sanoja verrattuna toisiinsa. Koivusaaren tutkielmaan (2018) perustuen odotinkin, että uskonnollistaustaiset nuoret todennäköisesti suosivat kiro sanoina *paskaa* ja *persettä* sekä mahdollisesti jonkinlaisia kiro sanojen kiertoilmauksia. *Paska* ja *perse* edustuvatkin aineistossa, mutta kiertoilmauksia ei tule aineistossa esille lainkaan. Olisin odottanut, että *paska* ja *perse* voivat saada mainintoja myös muiden informanttien aineistossa, mutta rajanveto vertailuryhmien välillä on selkeä, kun edellä mainittuja kiro sanoja ei muiden informanttien aineistossa mainita kertaakaan.

Suurin osa informanteista ei ole perustele syitä valita tietty kiro sana tai kiro sanat useimmin käyttämäkseen. Seuraavissa esimerkeissä esitän nuorten antamia perusteluita valitsemilleen kiro sanoille kyselylomakkeen kohtaan 2. Koodaan toissijaisen aineiston informantit samaan tapaan kuin ensisijaisenkin aineiston informantit. Koodin perään lisään kuitenkin merkinnän U tai M riippuen siitä, edustaako informantti uskonnollistaustaisia nuoria (U) vai muita nuoria (M).

(75) *Paska / perse, koska se on ainoa jota on ”lupa” käyttää kotona eikä sitäkään pienten kuullen* (k35t13U)

(76) *Paska, koska se vaan lipsahtaa jotenki suusta.* (k40t14U)

(77) *Perse. Se on helppo sanoa.* (k16p13U)

(78) *Vittu, toimiva ja tehokas kiro sana.* (k2t15M)

(79) *Perkeleenvittu, se on semmonen helppo.* (k9t15M)

(80) *Helvetti/vittu. Hyviä voimasanoja.* (k3t15M)

Esimerkeistä voi havaita, että uskonnollistaustaisten ja muiden informanttien käsitykset kiro sanoista ja kiroilusta eroavat jonkin verran toisistaan. Esimerkin (77) informantti perustelee kiroavansa usein sanomalla *perse*, koska se on helppo sanoa. Kuitenkin myös *perkeleenvittu* voidaan käsittää helpoksi sanoa esimerkin (79) informantin mukaan. Esimerkkien (75) ja (76) informantit luovat perusteluissaan kiroilusta kuvaa enemmän tai

vähemmän kiellettyinä asiana. Esimerkin (75) informantin kotona kiroilua ei katsota hyvällä, ja esimerkin (76) informanttikin katsoo kiroilun olevan enemmän lipsahdeltua kuin tietoista ja tarkoituksellista kielenkäyttöä. Uskonnollistaustaisten informanttien vertailuryhmässä peräti viisi informanttia (38,4 %) perustelee useimmin käyttämäänsä kirosanaa jonkinlaisena usein tapahtuvana lipsahduksena tai vahinkona. Muiden informanttien vertailuryhmässä vastaavaa perustelua ei esiinny kertaakaan. Muut informantit ennemminkin pitävät usein käyttämiään kirosanoja hyvinä tai tehokkaina, kuten esimerkin (80) informantti. Uskonnollistaustaiset nuoret siis suhtautuvat kaikkiaan kiroiluun häveliäämmin kuin muut nuoret.

Kiroilu voi myös liittyä vertailuryhmien välillä toisistaan eroaviin sosiaalisiin ympyröihin. Esimerkin (75) uskonnollistaustainen informantti perustelee valintojaan siten, millainen kielenkäyttö on sovelias perheessä. Vastaavaa perustelua ei muiden informanttien vertailuryhmässä esiinny lainkaan. Yksi muu informantti on valinnut eniten käyttämäkseen kirosanaksi sanan *helvetti*, koska sen käyttö on tarttunut hänen kieleensä lähipiiristä. Vastauksesta ei tule ilmi, tarkoittaako hän lähipiirillä perhettä vai ystäviä. Vaihtaisi kuitenkin siltä, että sellaisten nuorten kielenkäyttö, joilla ei ole uskonnollista taustaa, voi olla vähemmän sosiaalisesti rajoitettua. Muiden informanttiryhmissä saatetaan suhtautua kiroiluun jopa ylpeillen, kun taas usealla uskonnollistaustaisella informantilla kiroiluun liittyy häpeää ja välttelyä, joka ainakin joissain tapauksissa on peräisin kasvatuksesta.

Seuraavassa taulukossa esitän vertailuryhmien väliset erot informanttien vähiten käyttämissä kirosanoissa. Taulukossa on mukana jokainen kyselylomakkeen kohdassa 3 vähintään kerran mainittu kirosana. Myös vaihtoehdot ”kaikki” ja ”en kiroile” ovat mukana useiden mainintojensa vuoksi. Viiva rivillä tarkoittaa, ettei kirosanaa ole vertailuryhmässä mainittu kertaakaan. Suurimmat arvot saaneiden kirosanojen määrät on lihavoitu.

TAULUKKO 12. Informanttien vähiten käyttämät kiro sanat. Vertailu uskonnollistaustaisten informanttien ja muiden informanttien välillä.

Kirosana	Uskonnollistaustaiset informantit (f)	Muut informantit (f)
<i>En kiroile</i>	3	-
<i>Kaikki</i>	2	-
<i>Helekkari</i>	1	-
<i>Helvetti</i>	1	5
<i>Hitto</i>	-	1
<i>Jumalauta</i>	1	-
<i>Paska</i>	-	2
<i>Perhana</i>	1	-
<i>Perkele</i>	4	2
<i>Piru</i>	-	2
<i>Saakeli</i>	-	1
<i>Saatana</i>	3	2
<i>Vittu</i>	7	-

Taulukosta erottuu, että vertailuryhmien välillä on eroavaisuuksia myös informanttien vähiten käyttämien kiro sanojen osalta. Uskonnollistaustaisten informanttien ryhmässä *vittu* on mainittu seitsemän kertaa (53,8 %) informantin vähiten käyttämäksi kiro sanaksi. Muiden informanttien ryhmässä sana ei tule vähiten käytettynä esiin kertaakaan. Uskonnollistaustaisten informanttien ryhmässä myös vastaukset ”en kiroile” ja ”kaikki” saavat mainintoja muiden informanttien ryhmästä poiketen. Jotkut uskonnollistaustaisista informanteista luettelevat useamman vähiten käyttämänsä kiro sanan, kun taas jotkut selkeästi kiertävät kiroilun vastaamalla ”kaikki”.

Siinä missä *paska* on uskonnollistaustaisten informanttien useiten käyttämä kiro sana taulukon 11 mukaan, mainitaan se muiden informanttien ryhmässä vähiten käytettyjen joukossa kaksi kertaa. Tässä kohtaa ero ryhmien välillä on melko selkeä. *Paska* on uskonnollistaustaisten nuorten yleisesti käyttämä kiro sana, mutta muut nuoret eivät näiden tulosten mukaan käytä sanaa kiroilumielessä juuri koskaan.

Kiinnostava ero on, että muiden informanttien ryhmässä *helvetti* nimetään viisi kertaa vähiten käytetyksi kirosanaksi, kun taas uskonnollistaustaisten informanttien ryhmässä sana mainitaan vain kerran. Taulukon 11 tulosten perusteella olisi voinut olettaa, että sanat, joita informantit eivät käytä eniten, voisivat loogisesti olla sanoja, joita he käyttävät vähiten. *Helvetti* ei luultavasti kuulu tyypillisesti uskonnollistaustaisten nuorten kirosanoihin, mutta kolmestatoista informantista vain yksi on kirjoittanut sen lomakkeeseen suoraan. Toisaalta voisin tulkita, että kyse on häveliäisyydestä – informantti ei kehtaa kirjoittaa lomakkeeseen omalle kielenkäytölleen vieraita tai kiellettyjä kiro sanoja, jolloin ne kierretään erinäisin muin keinoin (muun muassa vastaukset ”kaikki”, ”en kiroile”). Kuitenkin *perkele* on saanut uskonnollistaustaisten informanttien keskuudessa neljä mainintaa (30,7 %) ja *saatana* kolme (23,0 %). Muista informanteista kaksi on maininnut *perkeleen* ja kaksi *saatanan*. Erot eivät ole suuria, mutta on silti huomionarvoista, että juuri *helvetin* kohdalla on vertailuryhmien välillä huomattava ero.

Tulos on kuitenkin aiempien tutkimustulosten kanssa jokseenkin samassa linjassa, jos vertailuryhmiä käsitellään yhtenäisenä nuorten massana ilman erottelua sosiodemografisten muuttujien perusteella. Nuoret eivät käytä uskonnollisperäisiä kiro sanoja kovinkaan usein tai luontevasti (Jokelainen 2018: 34). Tätä puoltaa myös seksuaalissävytteisen *vitun* yleisyys aineistoissa. Taulukossa 11 se on muiden nuorten eniten käyttämä kiro sana, ja vastaavasti taulukossa 12 uskonnollistaustaiset nuoret mainitsevat käyttävänsä sitä kaikista harvimmin. Uskon *vitun* nousevan esille usein, koska se on tutkimuksissa etenkin nuorten mutta nykyisin myös aikuisten useimmin käyttämä kiro sana (Jokelainen 2018: 33; Rinne 1989: 18–19).

Uskonnollistaustaisten informanttien ryhmässä myös johdoksiset *perhana* ja *helekkari* saavat yhden maininnat harvimmin käytettyinä kiro sanoina. Koska ainoastaan yksi informantti on maininnut sanat, voi olla, että hän on kuullut sanoja käytettävän joskus ympärillään. Siihen viittaisi myös sanan *helekkari* svaa-vokaalisuus, mikä luultavasti juontaa juurensa Oulun seudun puhekielestä.

Seuraavaksi käsittelen informanttien valinnoilleen antamia perusteluita aineistoesimerkkien kautta. Merkitsen jälleen uskonnollistaustaista informanttia koodin perässä kirjaimella U ja muuta informanttia kirjaimella M.

(81) *En käytä kirosanaa (vittua) koskaan, siksi kun se kuulostaa niin rumalta.* (k40t14U)

(82) *Helvetti. Se kuulostaa omasta mielestäni ärsyttävältä* (k44t14U)

(83) *Vittu, perkele, saatana ja kaikkia muitakin, mutta en tiedä niitä, koska en käytä kirosanoja, koska minulle on opetettu ettei saa kiroilla.* (k29t13U)

(84) *Piru, en käytä ikinä sillä ei ole tehokas.* (k2t15M)

(85) *Saakeli, paska. Ei ole luontevia.* (k3t15M)

(86) *Helvetti ei sovi mun tilanteisiin* (k9t15M)

Vertailuryhmien informantit käyttävät keskenään jonkin verran erilaisia perusteluita sille, miksi eivät käytä tiettyjä kirosanoja lainkaan. Uskonnollistaustaiset informantit vetoavat enimmäkseen sanan foneettisten ominaisuuksien epämiellyttävyyteen sekä kotoa saatuun kasvatukseen, joskaan siitä ei ole varmuutta, sisältääkö ”ärsyttävältä” tai ”rumalta” kuulostaminen myös sanan merkityksen. Muut informantit vetoavat perusteluissaan siihen, ettei sana ole riittävän tehokas tai luonteva käytettäväksi. Yksikään muiden informanttien ryhmään kuuluva ei perustele jonkin sanan käyttämättömyyttä kasvatuksella, eikä vastavasti yksikään uskonnollistaustainen informantti vetoa jonkin sanan epäluontevuuteen.

Kiteytetysti vertailuryhmien syyt käyttää tai olla käyttämättä tiettyjä kirosanoja sekä suhtautuminen kiroiluun kielenkäytön osa-alueena poikkeavat toisistaan osalti paljonkin. Perusteluista näkyy, että uskonnollistaustaiset nuoret pitävät kiroilua usein vahingossa tapahtuvana lipsahteluna, eikä tiettyjä sanoja käytetä, koska se ei ole vanhempien mielestä soveliasta tai sanat ovat epämiellyttävän kuuloisia. Muut nuoret taas suhtautuvat kiroiluun ehkäpä arkipäiväisempänä asiana: syyt jonkin kirosanan käyttämättömyydessä piilevät ennen kaikkea siinä, ettei se sovi suuhun, tunnu luontevalta tai ole riittävän ilmaisuvoimainen. Uskonnollistaustaiset nuoret ehkäpä välttelevät kiroilua kielenkäytössään, kun taas muut nuoret usein käyttävät kiroilua tunteenilmaisun välineenä ja tehokeinona. Uskonnollistaustaisetkin nuoret saattavat käyttää kirosanoja vastaavanlaisissa funktioissa, mutta perusteluissa sellaista ei tule esille.

Seuraavassa taulukossa esitän kyselylomakkeen kohdassa 5 kaikista voimakkaimmiksi nimetyt kirosanat kummassakin vertailuryhmässä. Kunkin informantin tehtävä on ollut järjestää annetut kymmenen kirosanaa oman kielitajunsa mukaiseen voimakkuusjärjestykseen mielestään voimakkain kirosana ensimmäiseksi. Tarkastelen tässä ainoastaan

niitä kirosanoja, jotka on laitettu ensimmäiseksi. Viiva rivillä tarkoittaa, ettei sanaa ole mainittu vertailuryhmässä ollenkaan. Suurimmat arvot on lihavoitu. Uskonnollistaustaisten informanttiryhmän vastauksista puuttuu yksi lomake, koska tulostusvirheen vuoksi lomake on tulostunut yksipuolisena, eikä informantti ole siten voinut vastata loppupään kysymyksiin. Uskonnollistaustaisten informanttiryhmässä vastaajia on siis 12 ja muiden informanttiryhmässä 13.

TAULUKKO 13. Vertailuryhmien väliset erot tehtävässä 5: kirosanojen asettaminen voimakkuusjärjestykseen. Voimakkaimmiksi valitut kirosanat taulukoituna.

Kirosana	Uskonnollistaustaiset informantit (f)	Muut informantit (f)
<i>Helvetti</i>	-	1
<i>Jumalauta</i>	5	2
<i>Kyrpä</i>	1	-
<i>Perkele</i>	-	1
<i>Saatana</i>	-	2
<i>Vittu</i>	6	7

Tulos on selkeä kummankin ryhmän osalta, sillä *vittua* pidetään kummassakin vertailuryhmässä ylivoimaisesti useimmin voimakkaimpana kirosanana valmiiksi annetuista kymmenestä vaihtoehdosta. Variaatio valittujen kirosanojen suhteen on muiden informanttiryhmässä suurempaa kuin uskonnollistaustaisten ryhmässä. Uskonnollistaustaiset informantit ovat äänestäneet systemaattisesti kolmea eri kirosanaa voimakkaimmaksi, kun taas muilla informanteilla äännet jakautuvat viidelle kirosanalle. Uskonnollistaustaisten vertailuryhmässä *vittu* on mainittu voimakkaimmaksi kuusi kertaa (50,0 %), mutta *jumalauta* hipoo samoja lukemia viidellä maininnalla (41,6 %). Muiden informanttien vertailuryhmässä *vitun* lisäksi kaikki muut voimakkaimmaksi nimetyt kirosanat on mainittu vain 0–2 kertaa.

Pidän huomionarvoisena, kuinka muiden informanttien vertailuryhmässä mainitaan useita uskonnollisperäisiä kirosanoja (*helvetti*, *jumalauta*, *perkele*, *saatana*) voimakkaimman kirosanan asemassa, kun taas uskonnollistaustaisten informanttien ryhmässä ainoa voimakkaimmaksi nimetty uskonnollisperäinen kirosana on *jumalauta*. 41,6 prosenttia vertailuryhmän informanteista on nimennyt sen voimakkaimmaksi kirosanaksi. Toisaalta

olisi voinut olla hyödyllistä pyytää valintojen perusteluita myös kyselylomakkeen kohdassa 5, koska se olisi voinut avata, mistä syistä informantit ovat valinneet voimakkaimmiksi kiro sanoiksi juuri valitsemansa sanat. Toissijaisen kyselylomakkeen kohdassa 5 esitän kuitenkin jatkokysymyksen: ”Onko voimasanan teholla tai karkeudella mielestäsi eroa sen mukaan, edustaako se uskonnollista vai sukupuolista sanastoa?” En käsittele kyseisen kohdan vastauksia tässä tutkielmassani, koska informanteista harva on vastannut kohtaan kunnolla perustellen saati vastannut lainkaan. Seuraava esimerkki on kuitenkin erään uskonnollistaustaisen informantin perustelusta kyseiseen kyselylomakkeen kohtaan:

(87) *Uskonnolliset [kirosanat] tuntuu karkeammalta, mutta toisaalta oon kasvanu kristityssä perheessä joten en ite käytä niistä mitään (k35t13U)*

Informantin vastauksesta voidaan päätellä, että hän uskoo kasvatuksellaan olleen vaikutusta siihen, mitkä kiro sanat tuntuvat hänestä voimakkaammilta tai karkeammilta kuin toiset. Uskon, että usean uskonnollistaustaisen informantin kohdalla kasvatuksen vaikutus on tiedostamaton. Nuori ei välttämättä osaa sanallistaa, että juuri kasvuympäristöllä ja siellä kuullulla kielellä on vaikutusta siihen, millaista kielenkäyttöä hän itse suosii. Uskonnollisperäisistä kiro sanoista kuitenkin mitä tahansa ei nimetä voimakkaimmaksi, vaan juuri *jumalauta*. Harvakseltaan nuorten keskuudessa käytetty *jumalauta* voi joidenkin nuorten käsityksissä ehkä näyttäytyä jumalaa pilkkaavana kiro sanana, jolloin se voisi tuntua erityisen voimakkaalta uskonnollisessa perheessä kasvaneen nuoren mielessä. Ensisijaisessa kyselylomakkeessani edellä mainitun tyyppisiä merkitysmääritelmiä ei tule esiin, mutta toisaalta uskonnollistaustaisten nuorten osuus ensisijaisen kyselylomakkeen täyttäneistä nuorista onkin tiettävästi pieni.

6. PÄÄTÄNTÖ

Tässä pro gradu -tutkielmassani olen tarkastellut nuorten antamia merkitysmääritelmiä kirosanoille sekä sosiodemografisten muuttujien vaikutusta merkitysmääritelmiin ja kirosanojen voimakkuuden käsittämiseen. Keskeisenä sosiodemografisena muuttujana tutkielmassani on informantin uskonnollinen tausta. Hypoteesini on, että uskonnollistaustainen informantti käsittää kirosanoja ja niiden merkityksiä eri tavoin kuin sellainen informantti, jolla uskonnollista taustaa ei ole. Tämä saattaa vaikuttaa myös merkitysmääritelmien tuottamiseen ja sisältöihin.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- 1) Millaisia merkitysmääritelmiä kirosanoille annetaan?
- 2) Minkä kirosanojen merkityksistä ollaan yksimielisimpiä? Minkä kirosanojen merkityksissä on eniten hajontaa?
- 3) Onko merkitysmääritelmissä sukupuolten välisiä eroja? Millaisia?
- 4) Vaikuttaako kirosanan voimakkaana tai laimeana pitäminen sille annettuihin merkitysmääritelmiin tai päinvastoin?
- 5) Vaikuttaako uskonnollisuus nuoren tekemiin merkitysmääritelmiin tai kirosanojen merkitysten tuntemiseen?
- 6) Eroaako uskonnollistaustaisten nuorten kiroilu sellaisten nuorten kiroilusta, joilla uskonnollista taustaa ei tiettävästi ole? Onko näiden ryhmien välillä eroja siinä, mikä kaikki käsitetään kiroiluksi tai millaisia kirosanoja pidetään voimakkaina?

Olen hakenut tutkimuskysymyksiini vastauksia semanttisen analyysin keinoin. Tutkielmani on luonteeltaan laadullista, ja se asettuu sekä semanttiseen että osittain sosiolingvistiseen viitekehykseen. Tutkimusmetodeinani ovat semanttinen prototyyppiajattelu sekä kokeellinen semantiikka. Informanttien laatimia kirosanojen merkitysmääritelmiä olen tarkastellut semanttisen prototyyppiajattelun keinoin, ja sosiodemografisten erojen vaikutusta kirosanojen käsittämiseen olen tutkinut kokeellisen semantiikan näkökulmasta.

Tutkielmassani olen käyttänyt kahta aineistoa. Ensisijainen aineisto on kerätty syksyllä 2017 Muhoksen yläkoululaisilta paperisena, ja toissijainen aineisto on kerätty keväällä 2018 Oulun normaalikoulun perusasteen yläkoululaisilta sähköisenä. Aineistot on kerätty

kahdella erillisellä kyselylomakkeella. Ensisijaisesta aineistosta olen tarkastellut kaikkia lomakkeita ja suurinta osaa kyselylomakkeen kohdista, kun taas toissijaisesta aineistosta olen käyttänyt ainoastaan noin puolta lomakkeista ja osaa kysymyksistä. Molempien aineistojen informantit ovat 13–16-vuotiaita nuoria Pohjois-Pohjanmaalta. Osalla informanteista on uskonnollista perhetaustaa, jolloin olen pystynyt vertailemaan uskonnollistaustaisten ja ei-uskonnollistaustaisten nuorten vastauksia keskenään.

Ensisijaisessa kyselylomakkeessani mukana olevat kiro sanat ovat *helvetti*, *perkele*, *vittu*, *jumalauta*, *piru* ja *hitto*. Näistä prototyypiseltä merkitykseltään selkeimmät informanteille ovat odotusteni mukaisesti *helvetti* ja *vittu*. Prototyypisenä merkityksenä pidän niitä merkityksiä, jotka Kielitoimiston sanakirja ja Nykysuomen etymologinen sanakirja antavat kiro sanoille. Informanteista 25 eli 59,5 % määrittelee *helvetin* prototyypisesti oikein paikaksi. Helvetin prototyyppi on yleisesti ottaen informanteille selkeä, sillä sanaa myös kuvaillaan runsain merkitystä kuvailevin komponentein muun muassa *kuumaksi* ja *tuliseksi* paikaksi. *Vitun* prototyypinen merkitys (naisen sukupuolielin) on selkeä 20 informantille (47,6 %). Sen merkitysmääritelmässä merkitystä kuvaavien komponenttien käyttö ei ole yhtä runsasta kuin *helvetin* kohdalla, mutta neljä informanttia (9,5 %) kuvaillee sanaa negatiivisin adjektiivein, kuten *paha* tai *huono*.

Prototyypiseltä merkitykseltään heikoiten tunnetut kiro sanat ovat *perkele* ja *hitto*. *Perkeleen* prototyypisen merkityksen on osannut nimetä viisi informanttia (11,9 %). Kuitenkin yhdeksän informanttia (21,4 %) käyttää jonkinlaisia merkitystä kuvaavia komponentteja sanan merkitystä tähdentääkseen. *Perkele* liitetään merkitysmääritelmässä *helvetin* ja saatanan käsitteisiin. Lisäksi informantit kuvaavat *perkelettä* jonkinlaisten sukulaisuus- tai arvohierarkioiden kautta: sen katsotaan olevan joko saatanan ala- tai yläpuolinen olento tai toimija. *Hiton* prototyypistä merkitystä *hiisi* ei ole tiennyt yksikään informantti. Varsinaisia merkitystä kuvaavia komponentteja sen kuvailuun ei käytetä, mutta kymmenen informanttia (23,8 %) ajattelee sanan olevan johdos jostakin toisesta kiro sanasta. Informanteista viisi (11,9 %) ajattelee sanan olevan johdos tai lievempi ilmaus pohjautuen sanaan *vittu*.

Sana *jumalauta* on prototyypiseltä merkitykseltään *jumala auta* kohtalaisen tunnettu. 16 informanttia eli 38,0 % ovat tietoisia sanan prototyypisestä merkityksestä. Sana on merkitykseltään siinä mielessä melko läpinäkyvä, ettei merkitysmääritelmässä ole mukana

kovinkaan suurta variaatiota sanaa kuvaavia komponentteja. Yhteensä neljä informanttia (9,5 %) on käyttänyt jonkinlaisia merkitystä kuvaavia komponentteja osana määritelmäänsä. Nämä komponentit viittaavat jollain tapaa uskonnollisuuteen tai sanaan *lauta*, jonka jotkut informantit käsittävät osaksi sanaa.

Myös *piru* on prototyyppiseltä merkitykseltään kohtalaisen tunnettu kirosana. Kymmenen informanttia eli 23,8 % tuntee sanan prototyyppisen merkityksen. *Pirua* kuvaillessaan informantit ovat käyttäneet runsaasti erilaisia sanan merkitystä kuvaavia komponentteja – 17 informanttia eli 40,4 % käyttää jonkinlaisia komponentteja kuvailunsa osana. *Piru* selkeästi hahmotetaan uskonnolliseen yhteyteen ja merkitykseltään lähelle saatanaa hahmona. Merkitysmääritelmässä jopa kuvaillaan *pirun* asuinpaikkaa, väritystä ja inhimillisiä piirteitä. *Pirun* lisäksi vain *helvettiä* kuvataan läheskään yhtä runsain komponentein.

Ensisijaisessa kyselylomakkeessa annetuista kirosanoista valtaosa on uskonnollisperäisiä kirosanoja, mikä osaltaan tuo vastauksissa esille runsaasti kristinuskon mukaista ajattelua. Useat informantit peilaavat merkitysmääritelmässään kirosanoja uskontoon tai Raamattuun. Sellaiset vastaukset, joissa kristinuskon mukaista ajattelua ei näy ollenkaan, ovat harvassa. Yksittäisissä vastauksissa kirosanoja ja niiden merkityksiä saatetaan pitää saduista tai määrittelemättömistä uskomuksista peräisin olevina.

Varsinaisten merkitysmääritelmien laatimisen lisäksi informantit myös ottavat kantaa kirosanojen käyttötarkoitukseen ja -yhteyteen, sanojen tyypilliseen käyttäjäkuntaan sekä sanojen asemaan kirosanana. Aineiston valossa vaikuttaa siltä, että mikäli kirosanan prototyyppinen merkitys on heikosti tunnettu, turvautuvat informantit silloin todennäköisesti jonkin muun kirosanan ominaisuuden kuin sen merkityksen kommentointiin. *Vittua* pidetään selkeästi nuorison käyttämänä kirosanana, kun taas esimerkiksi *piru* ja *perkele* profiloidaan vanhempien ihmisten käyttämiksi sanoiksi. *Pirun* ja *hiton* kohdalla useat informantit ottavat kantaa siihen, kuinka kyseiset sanat eivät heidän mielestään ole kirosanoja lainkaan tai sanat vähintäänkin ovat vain lieviä kirouksia.

Merkitysmääritelmistä erottuu, että vaikka informantit eivät olisikaan yksiselitteisen varmoja jonkin kirosanan prototyyppisesti oikeasta merkityksestä, sanaa voidaan pystyä kuvailemaan merkitystä kuvaavilla komponenteilla, jotka paljastavat, että jonkinlaista tietoa sanan mahdollisesta merkityksestä on olemassa. Sanan merkitystä ei välttämättä pystytä

määrittelemään eksaktisti, mutta jonkinlaista tietoa sen piirteistä on. Kaikkien kirosojen kohdalla (*hittoa* lukuunottamatta) sanoista maalatut prototyypit merkitystä kuvaavine komponentteineen ovat kaikkiaan niin yhdensuuntaisia, että nuorten voidaan sanoa tiedostavan kirosojen merkityksiä melko hyvin.

Merkitysmääritelmässä voidaan havaita joitakin eroja sukupuolten välillä. Jokaisen kirosojan kohdalla tytöt käyttävät merkitystä kuvaavia komponentteja kirosojan merkityksen kuvailun apuna enemmän ja useammin kuin pojat. Tyttöjen vastaukset ovat myös keskimäärin pidempiä kuin poikien: yksikään poikainformantti ei kirjoita yli viiden sanan pituista vastausta, kun taas kaikki aineistosta löytyvät usean virkkeen pituiset vastaukset ovat tyttöinformanttien kirjoittamia.

Suurimmat erot sukupuolten välillä ovat *vitun* merkitysmääritelmässä ja voimakkuuden arvioimisessa. Pojista 12 eli kaksi kolmasosaa tuntee *vitun* prototyypin merkityksen, kun taas vastaava luku tytöillä on 8, eli kolmasosa. Tyttöjen suhtautuminen *vittuun* kirosojana on myös selkeästi kielteisempi kuin poikien. Merkitysmääritelmässä neljä informanttia kuvailee *vittua* jollakin negatiivisella merkitystä kuvaavalla komponentilla, ja näistä informanteista kaikki ovat tyttöjä. Sukupuolten välisiä eroja voidaan havaita myös siinä, mitä kirosoja pidetään voimakkaimpina. Tytöistä neljä eli 16,6 % nimeää *vitun* mielestään kaikista voimakkaimmaksi kirosoanaksi, kun taas pojista jopa 55,5 % on samaa mieltä. Tulkintani mukaan ero ei synny yksinomaan siitä, että tytöt eivät pitäisi *vittua* mielestään voimakkaimpina kirosojana yhtä usein kuin pojat. Koko aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että tytöt suhtautuvat ylipäättään kiroiluun poikia häveliäämmin ja kielteisemmin. Tuloksissa näyttäytyvä merkittävä ero juuri *vitun* kohdalla voi olla seurausta tyttöjen poikia mutkikkaammasta suhteesta kyseiseen sanaan. Johtopäätökseni mukaan tyttöjen suhtautuminen *vittuun* kirosojana voi olla lähtöisin siitä mahdollisesta tulkintavasta, että sana halventaa tai pilkkaa naiseutta. Toisaalta tytöt saattavat kokea tiedostamattaankin toisarvoisuutta naiseutensa tähden yhteiskunnan tai kasvatuksen johdattelemana, jolloin negatiivinen suhtautuminen naisen sukuelintä tarkoittavaan sanaan olisi opittu reaktio.

Avovastauksissa *vittu* ja *saatana* on nimetty kaikista useimmin voimakkaimmiksi kirosoiksi. Informanteista 14 eli 32,5 % on nimennyt *vitun* kaikista voimakkaimmaksi kirosoanaksi, ja kymmenen informantin (23,8 %) mielestä *saatana* on voimakkain kirosoana.

Suhteutettaessa voimakkuuden arviointia ja prototyypisten merkitysten tuntemista toisiinsa vaikuttaa siltä, että kirosanan prototyypisesti oikean merkityksen tietäminen voi vaikuttaa siihen, että kirosanaa pidetään voimakkaana. Prototyypiseltä merkitykseltään tunnetuimpien *helvetin* ja *vitun* voimakkaaksi kirosanoiksi nimenneistä informanteista 83,3 % ja 71,4 % ovat myös tietoisia sanojen prototyypisistä merkityksistä. Prosentuaaliset luvut ovat edellä mainittujen sanojen kohdalla tässä asetelmassa huomattavasti muita kirosanoja suuremmat. Edeltävä syy-seuraussuhde ei kuitenkaan päde toisin päin: esimerkiksi *perkelettä* pidetään yleisesti melko voimakkaana kirosanana aineistoissa, mutta sen prototyypisen merkityksen tunteminen on informanttien keskuudessa heikkoa. Uskon myös, että useat tekijät vaikuttavat kirosanan pitämiseen kollektiivisesti voimakkaana. Kirosanan merkityksen tietäminen ja sitä kautta sanan voimakkaaksi luokittelu voi olla yksi kriteeri, mutta pidän todennäköisenä, että taustalla vaikuttavat myös muun muassa kulttuurilliset ja kasvatukselliset syyt.

Uskonnollistaustaisten informanttien merkitysmääritelmien tarkastelu ei onnistunut tutkimuskysymysteni näkökulmasta odotetulla tavalla. Ensisijaisen aineistoni informanteista odotettua harvempi on luokiteltavissa selkeästi uskonnollistaustaiseksi, sillä 42 informantista ainoastaan kaksi mainitsee uskonnollisen kasvatuksen vaikuttavan kiroiluunsa. En siis voi tehdä siitä osasta analyysia juuri minkäänlaisia yleistäviä päätelmiä. Kuitenkin toissijaista aineistoani analysoidessani esiin tuli useita eroavaisuuksia uskonnollistaustaisten nuorten ja muiden nuorten kirosanojen käytössä sekä asennoitumisessa kiroilua kohtaan. Vertailuryhmiä tarkastelemalla tulee esiin, että uskonnollistaustaiset nuoret ja muut nuoret käyttävät tyypillisesti keskenään erilaisia kirosanoja. Uskonnollistaustaiset informantit nimeävät yleisimmin käyttämikseen kirosanoiksi *paska* ja *perse*, kun taas muut informantit käyttävät selkeästi eniten *vittua*, ja heidän yleisimmin käyttämiensä kirosanojen variaatio on suurempaa kuin uskonnollistaustaisilla. Uskonnollistaustaisten informanttien selkeästi vähiten käyttämä kirosana on *vittu*. Muiden informanttien aineistossa sitä ei mainita vähiten käytettyjen kirosanojen joukossa kertaakaan.

Vertailuryhmien välillä esiintyy selkeitä asenteellisia eroja perusteluissa, joissa kerrotaan syistä käyttää tai olla käyttämättä tiettyjä kirosanoja. Uskonnollistaustaiset nuoret pitävät omaa kiroiluaan ikään kuin vahingossa tapahtuvana lipsahduslauna, ja kiroiluun suhtaudutaan häveliäästi. Osassa perusteluista tulee ilmi, että suhtautuminen kiroiluun on kotikasvatuksesta perittyä. Ei-uskonnollistaustaisten nuorten vertailuryhmässä kiroiluun taas

suhtaudutaan neutraalimmin ja osittain jopa ylpeillen. Siinä missä uskonnollistaustaiset nuoret perustelevat valitsemiensa kiro sanojen käyttöä lipsahtelulla, muut nuoret perustelevat eniten käyttämiään kiro sanoja muun muassa adjektiivein *hyvä*, *tehokas* ja *toimiva*. Vähiten käyttämiään kiro sanoja uskonnollistaustaiset nuoret perustelevat sanojen rumuudella, epäsoveliaisuudella sekä sillä, että kotona on opetettu niiden olevan sopimattomia sanoja. Muiden nuorten informanttiryhmässä joidenkin kiro sanojen vähäistä käyttöä perustellaan esimerkiksi sanojen laimeudella, tehostomuudella tai epäluontevuudella. Uskonnollistaustaisten informanttiryhmässä esiintyvät perustelut eivät esiinny kertaakaan muiden informanttiryhmän vastauksissa ja päinvastoin, eli ryhmien välillä on havaittavissa selkeä ero asennoitumisessa kiroilua kohtaan.

Suurimmiksi ongelmiksi tutkielmassani ovat osoittautuneet avokysymysten soveltumattomuus tietynlaisen informaation keräämiseen sekä uskonnollistaustaisten vastaajien vähyys ensisijaisessa aineistossani. Jouduin jättämään nuoren oman kiroilun sekä hänen vanhempiansa kiroilun määrän analyysin tutkielmastani kokonaan pois, koska avokysymys sopii kysymystyyppinä määrrien selvittämiseen melko huonosti. Kysymyksenasettelut ”Kuinka paljon perheessäsi kiroillaan?” ja ”Kuinka paljon itse kiroilet?” eivät vastauksineen tarjoa kovinkaan luotettavaa informaatiota ilman jonkinlaista kehikkoa sille, mikä määrä kiroilua on paljon tai vähän. Näillä kysymyksenasetteluilla en voi varmistua siitä, mitä esimerkiksi ”paljon” nuorelle tarkoittaa, jolloin analyysi muuttuisi liian spekulatiiviseksi ollakseen luotettavaa. Avokysymyksenkin tässä voisi periaatteessa toimia, mikäli kysymyksen mukana olisi jonkinlaiset suhteet kiroilun määrälle (esim. kiroilu monta kertaa päivässä = paljon).

Kyselylomakkeen heikkous aineistonkeruumetodina on selkeästi siinä, että nuori voi jättää halutessaan vastaamatta mihin tahansa kysymykseen, ja informantin viitseliäisyydellä on suuri rooli vastausten lopullisen hyödynnettävyyden kannalta. Haastattelemalla olisi luultavasti mahdollista saada kattavampia perusteluita sille, miksi joitakin kiro sanoja käytetään tai ei käytetä, ja miksi jotkut kiro sanat mielletään voimakkaiksi tai laimeiksi.

Uskonnollistaustaisilta nuorilta tulisi kerätä oma aineisto erikseen, jotta vertailusta voisi tulla luotettava ja informantteja olisi riittävästi. Aineistoa kerätessäni luotin siihen, että uskonnollistaustaisia nuoria on varmasti mukana riittävästi ja että se tulee ilmi lomakkeista tavalla tai toisella. Pilottiaineistossani olisi todennäköisesti ollut mukana muutama

uskonnollistaustainen informantti lisää, mutta epähuomiossa hävitin pilottiaineiston hetken keräämisen jälkeen kuvitellessani sen olevan tarpeetonta dataa. Todellisuudessa olisin voinut käyttää myös pilottiaineistoa tutkielmani analyysissä, koska olen käyttänyt täsmälleen samaa kyselylomaketta varsinaisenkin aineiston keräämiseen.

Mikäli jatkossa on tarvetta tehdä vastaavaa analyysia, kerään erikseen tutkimukseen mukaan uskonnollistaustaiset informantit sekä sellaiset, joilla ei ole uskonnollista taustaa. Uskonto on kuitenkin ihmiselle usein henkilökohtaiseksi koettu asia, jolloin aineistoa kerätessä täytyisi noudattaa erityistä hienovaraisuutta. Teen myös tutkielmassani oletuksen, että uskonnollisuus tarkoittaa näillä leveysasteilla nuorten keskuudessa lähinnä vanhoillislestadiolaisuutta. En kuitenkaan tiedustele sitä kyselylomakkeissani suoraan, jolloin ei ole täyttä varmuutta siitä, ovatko kaikki todellisuudessa vanhoillislestadiolaisia, vai edustavatko jotkut kenties muunlaista uskonnollisuutta. Mahdollisessa jatkotutkimuksessa olisi siis aiheellista tehdä tarkka rajaveto siihenkin, mitä tarkoitan uskonnollisuudella ja mitä informantti tarkoittaa uskonnollisuudella.

Analyysin tekemisen jälkeen olen tullut siihen tulokseen, että kiro sanoista myös *kyrpä* ja *saatana* olisi ollut mielenkiintoista ja jopa aiheellista ottaa ensisijaiseen kyselylomakkeeseen mukaan. Uskonnollisperäiset kiro sanat ovat sukupuolisiin sanoihin nähden yliedustettuna, joten *kyrvän* ottaminen merkitysmääritelmien kohteeksi olisi voinut tuoda lisätietoa siitä, onko nuorten tietämyksessä uskonnollisperäisten ja sukupuolisten kiro sanojen välillä kenties eroja. Alun perin jätin *saatanan* pois kyselylomakkeesta, koska ajattelin, että *piru* ja *perkele* edustavat keskenään läheisillä merkityksillään uskonnollisperäistä sanastoa tarpeeksi. Olisi kuitenkin kiinnostavaa analysoida, millaisia merkityseroja nuoret hahmottavat *saatanan*, *pirun* ja *perkeleen* välillä olevan. Millaisia eroja sanojen merkitysten välille muodostuisi komponentteja tarkastelemalla? Vaikka *saatana* ei sanana olekaan kyselylomakkeessa mukana, *pirun* ja *perkeleen* merkitysmääritelmissä viitataan saataan hahmona useasti.

Ensisijainen aineistoni on kerätty Oulun normaalikoulun yläkoululaisilta, joten on mahdollista, että informanttien joukossa on myös sellaisia nuoria, joiden äidinkieli ei ole suomi. Kyselylomakkeessani en ole tiedustellut vastaajan äidinkieltä. Jatkotutkimus tältä osin olisi mielenkiintoista: millaisia kiro sanojen merkitysmääritelmiä ei-äidinkieliset

Suomessa asuvat nuoret tuottavat, ja millä tavoin merkitysmääritelmät eroavat äidinkielisten nuorten merkitysmääritelmistä?

LÄHTEET

Aineisto

Kerätty sähköisellä kyselylomakkeella Oulun Normaalikoulun perusasteen yläluokilta huhti- ja toukokuussa 2018 sekä Muhoksen yläkoulun oppilailta syksyllä 2017.

Kirjallisuus

ALASUUTARI, PERTTI 1999: *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

ALKULA, TAPANI – PÖNTINEN, SEPPÖ & YLÖSTALO, PEKKA 1994: *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. Juva: WS Bookwell Oy.

ANDERSSON, LARS – TRUDGILL, PETER 1990: *Bad language*. Oxford: Basil Blackwell.

BEERS FÄGERSTEN, KIRSTY 2012: *Who's swearing now? The social aspects of conversational swearing*. Newcastle: Cambridge scholars publishing.

HEIKKILÄ, TARJA 1998: *Tilastollinen tutkimus*. Helsinki: Edita Prima Oy.

HJORT, MINNA 2017: Kirošana vai voimasana ja muita karkeita terminologisia pohdintoja. *Översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet* 27. s. 63–75. Vaasa: Vaasan yliopisto.

HJORT, MINNA 2007: ”Nyt mun täytyy kyllä vaihtaa rekisteriä, eli siis vittu”: Voimasanan käytöstä Mikko Rimmisen Pussikaljaromaanissa. – *Sananjalka* 49. s. 45–61. Turku: Suomen kielen seura.

JOKELAINEN, JESSI 2018: *Helvetti, saatana ja perkeleenvittu. Ikäryhmien väliset erot alatyylisessä kielenkäytössä*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen tutkinto-ohjelma.

KOIVUSAARI, ANTTI 2018: *Rutto, raato ja ryökäle. Oululaisten käsityksiä vanhoillislesta-diolaisten puhekielestä*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen tutkinto-ohjelma.

KUIRI, KAIJA 2010: *Johdatus semantiikkaan*. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab.

KULONEN, ULLA-MAIJA 1990: Miten suomalaiset kiroilivat ennen kristinuskoo? – *Kielikello* 1/1990 s. 3–6.

- LEHTINEN, ESA 1999: Sosiaalisia konteksteja rakentamassa. Erään lausuman sosiolingvistiikkaa. – Urho Määttä, Pekka Pälli ja Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta* s. 151–172. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- LJUNG, MAGNUS 1984: *Om svärdomar i svenskan, engelskan och arton andra språk*. Tukholma: Akademilitteratur.
- LJUNG, MAGNUS 2011: *Swearing: A Cross-Cultural Linguistic Study*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- MAAMIES, SARI 2008: Mikä on aggressiivi? – *Kielikello* 1/2008, s. 18.
- MIESMAA, SARA 2015: *Kuudesluokkalaisten käsityksiä kirosanoista. Fenomenografinen tutkimus*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kielen laitos.
- MOHR, MELISSA 2013: *A Brief History of Swearing*. New York, Oxford University Press.
- MONTAGU, ASHLEY 1967: *The Anatomy of Swearing*. Philadelphia, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- NIEMINEN, TOMMI 1999: Kieli ja vaihtelu sosiolingvistiikassa. – Urho Määttä, Pekka Pälli ja Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta* s. 1–22. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- NS = *Nykysuomen sanakirja*. Porvoo: WSOY:n graafiset laitokset.
- NSES = HÄKKINEN, KAISA 2013: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: SanomaPro Oy.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2008: Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä. – Arja Piirainen-Marsh ja Kari Sajavaara (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* s. 13–37. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- PAAVILAINEN, MONA 2010: *Fucking helvetin Scheiße. Kirosanoista ja niiden kääntämisestä Irvine Welshin Trainspottingissa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos.
- PALMER, F. R. 1976: *Semantics. Second edition*. Great Britain: Cambridge university press.
- PARVIAINEN, KALLE 2016: *”Put your ass in the chair”*: exploring the use of profanities in *The Wire* with conversation analysis. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopiston englannin kielen laitos.
- RATHJE, MARIANNE 2011: Fuck, fandme og for pokker. Danske bandeord i tre generations talesprog. – *Språk och stil* 21. s. 81–109.

- RINNE, ANNE 1989: *Kirosanojen käyttö keskustelussa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- SARAJÄRVI, ANNELI – TUOMI, JOUNI 2013: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Vantaa: Hansaprint Oy.
- STEPHENS, RICHARD *et al* 2009: Swearing as a response to pain. – *NeuroReport* 120: 156–160. Keele University School of Psychology.
- STOCKWELL, PETER 2002: *Sociolinguistics. A resource book for students*. London: Routledge.
- TALASMÄKI, MIIA 2000: *Situational code-switching and swearing in Irvine Welsh's novel Trainspotting*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston englannin kielen laitos.
- TAMMI, JARI 2007: *Suuri kirosanakirja*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- TEPERI, SANNA 2015: *Lost in translation? The arse-mothering, fuck-nosed, bugger-sucking challenge of translating swear words in Stephen Fry's autobiography "Moab is my Washpot"*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston englannin kielen laitos.
- TUPPI, KAISA 2012: *Kirosanojen lauseoppia ja nuorten käsityksiä kiroilusta*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen laitos.
- VANHATALO, ULLA 2004: Koehenkilöiden taustan merkitys kokeellisessa leksikaalisessa semantiikassa ja sen sovelluksissa. – *Sananjalka* 46 s. 81–105.
- VANHATALO, ULLA 2005: *Kyselytestit synonymian selvittämisessä*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos.
- VEHKALAHTI, KIMMO 2008: *Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät*. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- VILKKA, HANNA 2007: *Tutki ja mittaa. Määrällisen tutkimuksen perusteet*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Verkkolähteet

- HARJUNEN, ELINA & RAUTOPURO, JUHANI 2015: *Kielenkäytön ajattelua ja ajattelun kielentämistä*. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus, Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, Tampere. https://karvi.fi/app/uploads/2015/04/KARVI_08151.pdf (12.3.2019).
- KS = Kielitoimiston sanakirja. Verkkójulkaisu. Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy 2018. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/> (12.3.2019).

- LESKINEN, HEIKKI 1991: Vieläkö nuoret nurisevat? – Huomioita onomatopoeettisten sanojen tuntemuksesta ja tulkinnasta. – *Virittäjä* 95 (4), s. 355–371. <https://journal.fi/virittaja/article/view/38473> (19.12.2018).
- PAJUNEN, ANNELI – ITKONEN, ESA & VAINIO, SEPPO 2016: Nuorten aikuisten kyky määrittellä sanojen merkityksiä. – *Virittäjä* 120 (4), s. 477–515. <https://journal.fi/virittaja/article/view/55563/22496> (19.12.2018).
- PIETARINEN, AHTI-VEIKKO 2006: Semantiikan historiaa suomessa vuosina 1900–1950. – *Virittäjä* 110 (1), s. 70–84. <https://journal.fi/virittaja/article/view/40457> (19.12.2018).
- SRK = Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys ry:n verkkosivut. <http://rauhanyhdistys.fi/fi/srk/> (13.2.2018).
- TTP = Tieteen termipankki. The Helsinki Term Bank for the Arts and Sciences 2018. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:semantiikka> (19.12.2018).
- VISK = Ison suomen kieliopin verkkoversio. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2008. <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php> (3.4.2018).
- VOUTILAINEN, EERO 2008: Kiro sanojen kielioppia. Julkaistu Helsingin Sanomien Kieliikkunassa 13.7.2008, luettu Kotuksen verkkosivuilta 3.4.2018. [https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit/kieli-ikkuna_\(1996_2010\)/kirosanojen_kielioppia](https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit/kieli-ikkuna_(1996_2010)/kirosanojen_kielioppia) (3.4.2018).

LIITE 1. Pro gradu -tutkielmani kyselylomake.

Lue tehtävänannot huolellisesti. Kysely sisältää voimasanojen käyttöä. Mikäli koet olosi epämukavaksi kyselyä täyttäessäsi, älä jatka eteenpäin.

Ikä: _____ Sukupuoli: tyttö _____ poika _____ muu _____

1. Kiro sanoilla on merkitys siinä missä muillakin suomen kielen sanoilla, eli ne eivät ole olemassa ilmaistakseen pelkkää kiroilua. Kirjoita viivalle, mitä seuraavat kiro sanat mielestäsi tarkoittavat.

Helvetti

Perkele

Vittu

Jumalauta

Piru

Hitto

2. Kuinka paljon perheessäsi kiroillaan?

3. Kuinka paljon itse kiroilet?

4. **Vastaa tähän vain, jos vastasit edelliseen, ettet kiroile lainkaan.** Mistä syystä et kiroile? Rastita. Voit rastittaa useamman kuin yhden kohdan.

- Uskonnollisista syistä
- Kiroilu ei kuulu hyviin tapoihin
- Kotona on opetettu, että kiroilu on sopimatonta
- Muu: _____

5. a) Mikä on mielestäsi kaikista voimakkain kirosana?

b) Miksi?

LIITE 2. Kandidaatintutkielmani kyselylomake.

Kyselyyn liittyy voimasanojen käyttöä, joten mikäli aihe tuntuu sinusta epämukavalta, älä lue eteenpäin. Kysymyksiin vastataan anonyymisti, eli henkilöllisyytesi ei tule tutkimustuloksissa ilmi. Vastaa kysymyksiin mahdollisimman rehellisesti.

Sukupuoli (rastita): nainen ___ mies ___ muu ___ Ikä: _____

1. Täydennä lauseisiin aukon kohdalle sellainen sana/sanat, joita itse luontevimmin käyttäisit. Jos et käyttäisi mitään sanaa, jätä aukko tyhjäksi.

- a) Aika kuluu ihan _____ hitaasti!
- b) _____! Juna on taas myöhässä!
- c) Älä _____ puutu mun asioihin!
- d) Painu _____!
- e) On todella _____, kun teet noin.
- f) Tuo laulaja on ihan _____ huono!
- g) Tuo laulaja on ihan _____ hyvä!
- h) Suksi _____!
- i) _____, että mua ottaa päähän tuo homma.

2. Mainitse kirosana, jota käytät eniten. Miksi?

3. Mainitse kirosana, jota käytät harvimminkin tai et koskaan. Miksi?

4. Kuinka usein kiroilet? Rastita.

- a) Lähes aina _____
- b) Vähintään kerran päivässä _____
- c) Useita kertoja viikossa _____
- d) Harvemmin tai en koskaan _____
- e) Muu, mikä? _____

f) Jos et kiroile koskaan, niin miksi et?

5. Laita seuraavat kiro sanat järjestykseen vahvimmasta lievimpään (numero 1 on vahvin, numero 10 lievin).

perkele, saatana, vittu, helvetti, kyrpä, perse, hitto, jumalauta, paska, piru.

- 1)
- 2)
- 3)
- 4)
- 5)
- 6)
- 7)
- 8)
- 9)
- 10)

Onko voimasanan teholla tai karkeudella mielestäsi eroa sen mukaan, edustaako se uskonnollista vai sukupuolista sanastoa?

6. Mitä muita kiro sanoja itse käytät tai olet kuullut muiden käyttävän?